

JELENNKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- NÁDAS PÉTER: Szirénének (*szatírxjáték*) 249
GRECSÓ KRISZTIÁN: Mellettem elférsz (*regényrészlet*) 261
KÖRÖSI ZOLTÁN: Történetek (*Ébredés; Üres ház; Zörgés*) 267
LÁNG ZSOLT: Sötét képű óriás (*részlet a Bestiárium Transylvaniae. A föld állatai című készülő kötetből*) 271
SZVOREN EDINA: Ha végeztél (*elbeszélés*) 278
ACZÉL GÉZA verse 283
POÓS ZOLTÁN verse 284
MESTERHÁZI MÓNIKA verse 285
MESTERHÁZI MÓNIKA: Szonáta Vörösmartyra és adóbevallásra (*Lackfi János beszélgetése*) 286
LACKFI JÁNOS versei 291
CSEHY ZOLTÁN verse 294
RAPAI ÁGNES verse 298
HALMAI TAMÁS versei 300
SZAKÁCS ESZTER: A beszélő maszk (*novella*) 301
JENEI LÁSZLÓ: Bluebox (*elbeszélés*) 308

Sándor Iván nyolcvanéves

- SÁNDOR IVÁN: (Meg)érintések (*esszé*) 319
VÁRI GYÖRGY: A „tárgyszerűség igaz álcája” és „az el nem fogadott történelmi lecke” (*tanulmány*) 324

*

- GYŐRI ORSOLYA: A családi boldogság kapujában (*Kőrösi Zoltán: Szerelmes évek. Gyávaság*) 328
ÁGOSTON ZOLTÁN: „Az élet sokkal erősebb nálunk” (*Kőrösi Zoltán: Szerelmes évek. Gyávaság*) 335
NAGY IMRE: „Kritikus az, aki írva olvas” (*Halmai Tamás: Közelítések, távlatok; Versnyelvtanok. Elemző esszék kortárs versekről; Isteni fény, emberi lény*) 339

2010

MÁRCIUS

ORBÁN KATALIN: King Kongtól Rilkéig – totalitás és
nomadológia a *Súlyszivárványban* (Thomas Pynchon:
Súlyszivárvány) 345

BARTÓK IMRE: Paranoid ontológia (Otto Weininger: *Notesz. Levelek
egy barátához*) 349

*Folyóiratunk az Oktatási és Kulturális Minisztérium,
a Nemzeti Kulturális Alap,
Pécs Város Önkormányzata,
a Baranya Megyei Önkormányzat
és a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete
támogatásával jelenik meg.*

A *Jelenkor* a LAPKER újságospavilonjain kívül a
következő könyvesboltokban is megvásárolható:

VIDÉKEN: Debrecenben: SZIGET Egyetemi
könyvesbolt.

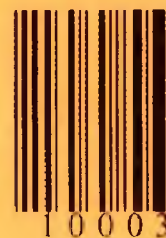
PÉCSETT: PTE Bölcsészkar, Ifjúság útja 6. – Mű-
vészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér 7-8. –
Pécsi Kulturális Központ Információs Irodája,
Széchenyi tér 1.

BUDAPESTEN: Vince Könyvesbolt, I., Krisztina
krt. 34. – Ráday Könyvesház, IX. Ráday u. 27.. –
Gondolat Könyvesbolt, V. Károlyi Mihály u. 16.
– Írók Boltja, VI., Andrásy út 45.

www.jelenkor.net

690,- Ft

JELENKOR

JELENKOR

LIII. ÉVFOLYAM

3. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Szerkesztő
NAGY BOGLÁRKA, SZOLLÁTH DÁVID

Tördelőszerkesztő
DÉCSI TAMÁS

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai

BERTÓK LÁSZLÓ
főmunkatárs

BALLA ZSÓFIA, CSUHAI ISTVÁN, PARTI NAGY LAJOS,
TAKÁTS JÓZSEF, THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7-8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
e-mail: jelenkor@t-online.hu

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére. Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszborítékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7-8. Telefon: 72/310-673),
az Oktatási és Kulturális Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap,
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és
a Baranya Megyei Önkormányzat támogatásával.
Felelős kiadó: dr. Hargitai János, a kuratórium elnöke.

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága.
(1008 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
(Tel.: 06 80 444-444; fax: 06 1 303-3440; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu)
valamint közvetlenül vagy levélben kért postautalványon a szerkesztőség címén.

Előfizetési díj az I. félévre 4140,- Ft, a II. félévre 3450,- Ft,
egy évre belföldre: 7590,- Ft;
a Magyar Posta Rt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.
Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.
Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

A JELENKOR februári számát mutatták be február 16-án Budapesten a Lengyel Intézetben. A februári *Jelenkorban* olvasható kortárs lengyel irodalmi összeállításról a szerkesztővel, *Pálfalvi Lajos* műfordítóval és *Krzysztof Varga* íróval *Ágoston Zoltán* főszerkesztő beszélgetett.

*

KRZYSZTOF VARGA *Turulpörkölt* című regényének bemutatóját tartották február 18-án Pécsen, a Művészetek és Irodalom Házában a szerző részvételével. A beszélgetést, melyet tolmács fordított a közönségnek, *Pálfalvi Lajos* irodalomtörténész, műfordító vezette.

*

ERDÉLYI IRODALMI KARAVÁN címmel a *Korunk* kolozsvári kulturális folyóirat mutatkozott

be Baranyában, így Pécsen is, február 23-án a Művészetek és Irodalom Házában. A lapot *Balázs Imre József* főszerkesztő, *Keszeg Anna* szerkesztő, *Selyem Zsuzsa* író, esszéista, valamint *Ágoston Zoltán* kritikus, a *Jelenkor* főszerkesztője ismertette.

*

A JANUS EGYETEMI SZÍNHÁZBAN január 23-án tartották Euripidész *Íphigeneia Auliszban* című drámájának bemutatóját Rácz Attila rendezésében.

*

A MÁRAI SÁNDOR-DÍJAT az előző évben megjelent kötetéért idén *Kemény István*, életművéért pedig *Kemenes Géfin László* és *Vathy Zsuzsa* vehette át január 22-án Budapesten, a Magyar Kultúra Napján.

Szerzőink

Nádas Péter (1942) – író, Gombosszegen él.

Grecsó Krisztián (1976) – költő, író, az *Élet és Irodalom* szerkesztője, Budapesten él.

Kőrösi Zoltán (1962) – író, szerkesztő, a *Litera* főszerkesztője, Budapesten él.

Láng Zsolt (1958) – író, Marosvásárhelyen él.

Szvoren Edina (1974) – író, Budapesten él.

Aczél Géza (1947) – költő, kritikus, az *Alföld* főszerkesztője, Debrecenben él.

Poós Zoltán (1970) – költő, író, Budapesten él.

Mesterházi Mónika (1967) – költő, műfordító, Budapesten él.

Lackfi János (1971) – költő, műfordító, a *Nagyvilág* szerkesztője, Zsámbékon él.

Csehy Zoltán (1973) – költő, műfordító, irodalomtörténész, Dunaszerdahelyen él.

Rapai Ágnes (1952) – költő, műfordító, Balatonszentgyörgyön él.

Halmi Tamás (1975) – költő, kritikus, Pécs-Somogyon él.

Szakács Eszter (1964) – költő, Pécsen él.

Jenei László (1964) – író, a *Műút* szerkesztője, Gesztelyen él.

Sándor Iván (1930) – író, esszéista, Budapesten él.

Vári György (1978) – kritikus, irodalomtörténész, Budapesten él.

Győri Orsolya (1975) – kritikus, Budapesten él.

Ágoston Zoltán (1966) – kritikus, a *Jelenkor* főszerkesztője, Pécsen él.

Nagy Imre (1940) – irodalomtörténész, kritikus, Pécsen él.

Orbán Katalin (1966) – irodalomtörténész, Budapesten él.

Bartók Imre (1985) – esztéta, az ELTE Phd-hallgatója, Budapesten él.

N Á D A S P É T E R

Szirénének

szatírdjáték

(részlet)

Az élet bizony álom

Édes álmaikban az eget nem a ködökből kelő hajnal pírja, hanem
égő erdők, égő falvak, égő városok visszfénye festi fel.
Ezzel jó sok dolga lesz a hangosítóknak és a világításnak, de
hiszen a maga módján ez is szép, nekik pedig legalább
a szépség illúzióját meg kell tisztességesen csinálniuk.
Egy közeli úton az ágyúzás, az aknavetők és a gépfegyverek
nagy zajában harcokcsik vonulnak fényezőrók
ideges égi pásztáival.
Távoli kiáltozás, pattogó rövid vezényszavak töredékei,
az egész közkedvelt hadtörténeti egyveleg jön vele
a színesen felvisítő világító rakétaival.
Jól mutat.
Ehhez jön még a kiégett gótikus maradvány hangdobozából a
műves rózsablak csonka ívein zenélő széllel a
halk sirám, a panasz, a jajszó, a nyögés, a jajongás,
a nyögdecselés, a fohász, a káromkodás, a sziszegés, a hörgés,
a harákolás, a sikoly,
értsük úgy, hogy egy tábori kórház templomhajójában
felejtett valamennyi súlyos sebesültje.

AGONIZÁLÓ SEBESÜLTEK HANGJA

Tengeri szél tépázza takaratlan testünket, három napja ázunk,
vizet senki nem,
vizet,
halott társaink üszkös húsában megindultak a férgek,
a fehérek,
legalább vizet.

PERSEPHONÉ

Oly halkan, behízselgőn, oly finoman zenélnek
szenvadásuk húrjain,
ahogy légmozgás neszez közönyös villanydrótokon.

AGONIZÁLÓ SEBESÜLTEK HANGJA

Még szerencse, hogy ilyen végtelenül szép tud lenni a létezés
fájdalma, az istenek vonósain valóságos zeneköltemény.
Mely nem szűnik, soha el nem ül, ellenkezőleg, lassúbbnál is
lassúdabban, emberi hallással alig követhetőn erősödik.
Lassan telik el a világ vele.

E szépen hangzó zeneköltemény
történeti szimbolikájával
mit sem törődve, nemcsak a hadászatban jobbra
járatlan, álomittas fiak jönnek hasmánt a dűnék között, jönnek
minden irányból, féregként araszolnak, felütik fejüket,
fülelnek,
figyelnek, hanem jönnek hasmánt a meglett és magukkal felette
elégedett hadfiak,
ők sem újoncok e világszínpadon,
elsőként a leleményes Odysseus, másodiknak a gyors lábú
Akhilleus, harmadiknak az aranyfürtös Menelaos követi őket,
valamint rozsdálló páncélzatában és valamennyi hadijelvényével
kidekorálva a komor Arés, a merész Agamemnón és a hadi
bölcshességtől valamelyest ütődött Nestór –
legfőbb hadurak fenséges hármasa.
Hol a térdükön vezekelve közelegnek, hogy látcsöveikkel a
távolt fürkészhessék és közben kedvükre szónokolhassanak,
hol pedig négy lábú harci emlősként csúsznak és másznak, már
ahogy a becsapódó lövedékek szükségessé teszik és zörgő harci díszek
megengedik.

FIÁK

Strabónra mondom, hogy ismert világok legvégére értünk azon a hajnalon.

Tejfehér ködben tévelyegtünk valahol Mohrdorf és Phron között ezen a vértől mocskos világszínpadon, valamennyien kiskunágiak. Bűdös parasztok. Furkók. Bugrisok. Fajankók. Bunkók. Tahók. Sutyók. Prosztok. Ahogy fenséges nagyuraink az ő szárnyas szavaikkal voltak szívesek bennünket egymás között kegyesen megemlíteni, hogy megkülönböztessenek azoktól a szerencsétlen földönfutóktól, akik egyszer már túljutottak falujuk határán, s maguk mesélték, hogy otthonukban ugyanazon tető alatt végezik a kisdolgukat és a nagydolgukat, ahol esznek, isznak, gyerekeiket nemzik és alszanak, és hogy mi ezt ganajtúró parasztok nem értjük, mert ez a modernség – ahol eszünk, ott szarunk,

és ez lenne a legújabb szép világ legnagyobb netovábbja, amikor már mindenki így csinálja, vízzel öblíti.

Hazánktól távolabbra már nem mehettünk volna hazát védeni.

Hacsak nem találtunk volna fürge hajót a parton, vízre szállni, hogy aztán így térhetnénk ki az ádáz ellenség elől. Akiről nem tudtuk, ki fia borja, milyen anya szülte és halála óráján ki fogja a szemét lezárni.

Ám a fürge hajóhoz előbb a partra kellett volna rátalálnunk, Téthys és Ókeanos

méltán haragos vizeit megpillantanunk, a nyílt tengeren Boreas leheletét bevárunk és büszke vitorlát bontanunk. Halkan szólongattuk egymást a végtelen nagy idegenben. Testvéri köteléknek ennyi maradt, a szíves néven szólítás. István, Jani, Gézám, egyetlen jó pajtásom, félhalott Józsikám.

Annyi, hogy figyelj rám, édes egy komám.

Hol láthatott volna tengert közülünk egy.

Nem is tudtuk, hol kell az ilyen helyen ilyesminek lennie. Volt ugyan egy kitépelt térképoldalunk, szél sodorta hozzánk egy szétlőtt falusi iskola udvarán. Olyan kék tengert

kerestünk,

mint otthon a vizesveder. De nem tudtam volna megmondani, hol végződik az ég, hol kell itt ebben a kibaszott idegenben a földnek kezdődnie. Ez csak homok volt, semmi más, homok.

Húztam magam

a könnyökömön. Honnan tudtam volna, hol vagyok.

Sok volt a könnyű sebesültünk, halkan sziszegtek, ahogy jöttek, cibáltuk, nem hagyhattuk sorsukra őket.

A szakaszvezetőnk, ez a leleményes Fervega, parancsba adta, hogy mindenkinek arra van előre, amerre az orra van.

Egy nagy piros hadikórházról, benne fehér kórteremről, benne fehér vaságyról, benne fehér lepedőről,

puha meleg takarókról ábrándoztak a könnyű sebesültjeink,
amint
a nagy délelőtti fényességben szárnyas lépteivel jön a mi
legfőbb
hadurunk holdkóros menyé, az Ilona grófnő az ő kifogyhatatlan
mosolyával. Komornája kis fonott kosarában hozza mögötte a
szép zörgős celofánba csomagolt csemegéket.
Ilona grófnő nyalókát osztogat.
Az egyiknek piros kakasost ad,
a másiknak sárga csillagost,
miközben elégedetten szemlélgeti
a sok fényesen hegedő, traumatológiai szempontból
kifogástalanul amputált fiatal végtagot.
Nyögtek, jöttek, olyan nagy volt bennük a vágy, hogy végre kés
alá kerüljenek, s aztán jöjjön, aminek jönni kell, jöjjön a
sebészetben jártas Ilona grófnő, vele az édes kis komornája,
vele a kosárka, benne a sok finomság, s így tovább, az idők
végezetéig mindig újra, de mit tehettek volna, fájdalmukban a
jótét lelkek azért sziszegtek, szitkozódtak, elsősorban
szidták a kibaszott kurva Istent, aztán legfőbb hadurunk kurva
édesanyját szidták, legvégén azt kívánták, hogy legfőbb
hadurunk és valamennyi vitéz tábornoka az ő hőn szeretett
édesatyja térdén folyt volna el.
Fehér vakságra jutottunk átkozott idegenben.
Minden más homok. Nem volt több hadicselünk, és idáig ért el a
mi nagy haduraink nagy hadi tudománya. Homok, ameddig a szem
lát. Fájdalmas sorsodon szitok nem enyhít, te szittyá. Ragadós
homokban az ő nagy hadi tudománya szerteszt futott.
Uramisten, hogy terem meg ezeknek itt bármi. Homokon homok. A
Szememből sem tudom a homokos kezemmel a homokot kitörölni.
Fogam homokot fogott és homokot csikorgatott.

HADFIAK

Légy kicsit takarékosabb erőddel, ne fecsegj annyit, pajtás,
gyulladt szemekkel inkább kövesd figyelemmel
a járást a zsákmányolt térképeden.

FIAK

Hiába nézem, ha nincs iránytűm.

HADFIAK

Ott a szaros ujjad, Józsi, nyálazd meg, emeld fejed fölé,
akkor hűvöséből kiérezed, honnan fúj a szél.

FIAK

Nem fogunk kikerülni ebből a kutyaszorítóból.

HADFIAK

Ha szárazföld felől érkezik, akkor biztosan más az illata,
mintha a nagy víz felől. Amerről Boreas hűvösét érzed,
a tengert ott keresd.

FIAK

Szarok én Boreasra, szarok én a tengeredre, haza akarok menni,
szántanom kell, vetnem, aratnom, Néreus ötven lányának bája
nem elég, ha ötvenhét birka vár, kitörni, ki ebből a kurva
kutyaszorítóból. Meg kell nyírnom őket.

HADFIAK

Szárnyas szavaimmal szólok hozzád, egy komám, édes jó kenyeres
pajtásom, tőlem jó szívvel megtanulhatod,
én voltam Voronyezsben, voltam Orelben, Trója alatt voltam,
voltam Urivban, voltam Jénában, voltam Oránban, voltam
Sztálingrádban bekerítve, voltam Borogyinónál, voltam hajók
fáklyáitól vöröslő és vértől mocskos tengeren
a Trafalgár-foknál, voltam Mohácsnál,
Austerlitznél is voltam, voltam, voltam, voltam El-Alameinnél,
Isonzónál voltam, voltam Sedanban, Verdunben is, voltam
Tunisznál, voltam Budapesten százket napig ostromgyűrűben,
nem fogod elhinni, te nevetni fogsz, az Ostrom utcán törtem
ki, ahol az osztrák betört, hogy a törököt kiűzze, de rajtam
kívül egyetlen jó nyilas társam nem maradt meg
– és ennyi élő tapasztalattal annyit azért mondhatok,
hogy asszonyra, házra, hazára, kutyaszorítóra
ilyen helyzetben nem gondolunk. Túlélők vagyunk. Nem azért,
baszd ki, mintha nem akarnánk, de az a nagy büdös igazság,
hogy semmire nem gondolunk. Túlélünk. Ez nem jó nekünk,
baszd meg,
de a túlélő akkor sem gondol semmire. Elteszi magát jobb
napokra, valakinek a jövő századokat is tönkre kell tennie.
Beszélni sem tud, aki nem éli túl, még hallgatni se.

FIAK

Meglehet, hogy tényleg olyan kék volt valahol a tenger, mint
Kiskunhalason a vizesvödör, de a víznél sem volt mit
keresnünk.

Ott voltunk, tengert mégse láttunk.
Szókratésre mondom, hogy csak az tanul, aki már tud.
Ganajtúró furkó paraszt tengert se lát, épp elég a föld, a föld,
meg a köd neki.
A szárazföld bensejébe vezető úton meg nem mehettünk.
Végtelen oszlopban vonultak, nem tudtuk milyen roppant harci
gépeikkel a nem tudtuk milyen ádáz ellenségeink.

HADURAK

Te azt hiszed, nem tudom, hogy a бүdös parasztja mire gondol,
semmi másra, földre.

Tudom én.

Ezeknél a ganajtúró parasztoknál nincs furfangosabb
és ostobább.

HADFIAK

Mert azt azért senki nem merészelte volna hangosan kimondani,
hogy érdemesebb lenne megadni magunkat, mintsem arra várni,
hogy az istenáldotta köd felszakadjon, s akkor a magasabban
fekvő úton haladó nem tudjuk milyen ellenségeink egyetlen jól
irányzott sorozattal valamennyiünket leterítsenek.

HADURAK

Amelyik először mondja ki, rögtönítélő bíróság elé állítatom,
felkoncoltatom, karóba húzatom, kerékbe töretem,
megkorbácsoltatom, a gyáva parasztjával hasíttatok
szíjat a gyáva parasztja hátából.

Zeusra, kérdem, hogyan nyerhetnék ezekkel háborút.

Eleve beléjük van kalapálva a veszteség.

Moszkva alatt a nagy Napóleont, Sztálingrádban a titáni
Paulust, Budán a daliás Szálasit hagyták magára, s akkor én
most azon kívül, hogy sorban lelövöm őket, mint a tetves
kutyákat,
ugyan mit tegyek.

FIAK

Vonszoltuk könnyű sebesültjeinket, miként a féreg, kúszunk,
suttogtuk, édes tetves Józsikám, egy komám, tetves Bélusom,
gyere, baszd ki, ne hagyd el már magad, ne tedd meg velem,
hogy itt pusztulsz el tetvesen ebben a kibaszott idegenben
a két kezemben. Senki nem merészelte volna kimondani,
hogy mi lenne jobb. Hideg hadifogság lenne jobb. Poshadt vizet

inni lenne jobb. Meleg hadikórház lenne jobb. Ilona grófnő komornájának valagát simogatni vagy híg répalevest enni lenne jobb. Senki nem választhatott kedvére a szavak és a szitkok közül, de néha egy annyit azért kimondott hangosan – legalább lenne egy kis vizünk.

HADURAK

Hogy fogná a szutykos parasztja a száját, legalább most ne vizezne, hogy a koszos vize miatt fedezzenek fel bennünket itt. Édes fiam, Ilona grófnő komornájának szépséges valagára kérek, hogy legalább ne legalábozz. Mert ha még sokat legalábozol, akkor a katonai cenzúrával töröltetem le a szádról valamennyi legalábbodat és kivágatom hozzá a nyelvedet, meglásd, akkor majd nem kívánsz vizet.

FIAK

Ráhagytuk már hárman a veszett kutyákra, csak ugassanak, óbégassanak, mert igazság szerint valamennyiünket inkább az éhség mardosott. Helyesebben szólva, nem lehetett volna megmondani, hogy melyik jár elöl vagy melyiket lett volna jobb később csillapítani. Az ember akkor nem úgy gondolkodott magában, hogy táplálkozástudományi szempontból melyik lenne helyesebb, étkezés előtt folyadékot venni magához, vagy rögtön nekiesni a forró krumplipaprikásnak, amiben persze lenne kolbász.

HADURAK

Nincs olyan gondolata, amit ne tudnék előre. Annyit mondok, hogy a tetves paraszt a négylábú állatnál nem különb. Miatta veszítsünk el minden igazságos rablóháborút. Mi lenne, ha száz disznója lenne, abból meg annyi kolbász, hogy kiférne belőle a kerítése. Erre gondol. Ezen gondolkodik. Mondd, hogy még szaporodni akar. Minden magasabb esztétikai igény nélkül lerészegedni, és tetvesen elheverni a tetves meleg vackán. A suttyó paraszt a tetves zsidónál nem különb. Térképasztalnál átvirrasztott éjszakákon soha életében nem elemezte lázasan a mi hadi tudományunk nagy taktikai titkait és ármányos stratégiáját. Van-e közülünk egy, aki trükkös hadi gépeivel ne szeretett volna az ölés Leonardója lenni. Ő meg azt kiáltozza, víz, habár közben kolbászról ábrándozik. Merő ellentmondás az egész életük. Hadi logikájuk, Pallas Athéné nevére mondom, Clausewitz előtt biztosan nem állna meg. Ott a

kút, ordít a bunkó parasztja, holott tudja, hogy a бүdös
száját engedély nélkül nem lenne szabad kinyitnia. Ha nem
lenne hadi tudománnyal kultivált bölcsességünkre bízva,
meg se nézné, hogy nem úszkál-e dög
a víz színén, rögtön inna.
Fervega.

HADFIAK
Parancs.

HADURAK
Elfoglalod, édes egy fiam, a templomot, elintézed. Közben a
többivel a kutat mereted ki és kitisztíttatod, de nekem az
alja úgy ragyogjon, mint macska segge a holdvilágon.
Erre van húsz perced, húsz embered. Itt állok, nézem,
ellenőrzöm,
de helyből seggbe kúrom és fejbe lövöm, aki a döggel
fertőzött vízből inni mer.

HADFIAK
Értettem.

HADURAK
Kedvteléseitek miatt, járványokkal és döghalállal,
ne tegyétek, édes egy fiam,
kockára a haza sorsát.
Kicsit többet dolgozzatok, kevesebbet szórakozzatok.

HADFIAK
Értettem.

HADURAK
Ne szórakozzatok már itt velem.

HADFIAK
Értettem.

HADURAK

Vigyázzatok, mert a kocka el van vetve. Kevésbé
képletesen szólva, nem érdemes vereségre
játszanod, ha egyszer küszöbön a végső győzelem.

HADFIAK

Értettem.

HADURAK

Mit értettél, nem értettél semmit.

HADFIAK

Értettem.

HADURAK

Akkor mire vársz, édes gyermekem, te vadparaszt Fervega.

HADFIAK

Alázatos tisztelettel jelentem, hogy legfőbb haduram végső
győzelemre vonatkozó parancsára várok.

HADURAK

Lelépni.

A Néreisek cinizmusának nincs határa. Jönnek és üveghárfáik
kíséretében előre kacagnak a komoly hadi cselekményeken.
Emberélet sem számít nekik. Énekelgetnek, dudorásznak,
karban táncikálnak és messzi zengő dalban jelentenek a várható
időjárásról háborús hangszóróikon.

Hosszan kivár a nulla.

Sok hulla hever szerteszét.

Élni kevés, megfagyni sok. Maguk a magas égilakó

istenek sem így akarják,

de a napi

középhőmérséklet szintúgy nulla fokra hág.

Szél kél, a köddel együtt a hangzatos dél

és az autista éjfél is felszakad.

Nincsen óra,

nagyokos hadúr mégis hagymázás napi parancsot ont, hogy

*hadfiait fölösleges harci cselekményekkel foglalja el.
Még hogy seggbe kúrja, még hogy fejbe lövi.
Bassza, lövi, kocka, meri, seggbe, fejbe, hulla, fordul.
Még hogy alázatos, még hogy érti.*

PERSEPHONÉ

Gyalázatos, gyalázatos, hogyan lehet valaki ilyen gyalázatos.
Édesanyám, Démétér, nem értem, nem értem, téged hívlak,
magyarázd meg, miért fáj nekem végre megérteni,
teni.

A tréfás Néreisek a tébolygó harcosok segítségére sietnek,
párba állnak velük. A lábukra loccsanó vízzel sem törődve,
dalolva veszik és adják a teli vödörket.

*Egyedül atyánk, Néreus, a tengeri vén a megmondhatója, hogy
milyen osthobák, milyen osthobák.*

Le akarják győzni a tébolyult istennőt, a szép Agóniát.

Mert mindeközben más tébolyult harcosok a gótikus maradvány
kapuját rúgják be, hogy félelmükben a feltárló térbe, testbe,
szabadon áradó hangos jajszavakba lőjenek, a Néreisek
ugyan még dalolásznak, hogy a halandók milyen

osthobák, osthobák,

az eredménytől azonban elakad a lélegzetük, kezecskéikkel
kicsinység szemüket is eltakarják, szétrebbennek, iszkolnak
el,

mire hangja szakad szélnek is.

A gótikus maradvány kitárt gótikus kapujában mezítelenül,
csonkán, átvértett kötésben jelennek meg
az agonizáló szerencsétlenek.

Indulnak is rájuk, támadásba lendülnek az ölebnyi döglegyek.

AGONIZÁLÓ SEBESÜLTEK

Vizet.

Jöttem, könyörgöm, édes bajtárs, a kegyelemdőfésédért.

Legalább a csontszáraz számba köpjetek.

Jó társam, kérem, áldozz rám egyetlen jó golyót.

Nem nézi, kit ér el, hol éri, a teremtésben ő is csak
rövid utat keres, miként az emberek.

Jó a jó. Ha jó.

HADURAK

Fervega, ne késlekedj, teljesítsd, fiam, agonizáló

fegyvertársaid, jó bajtársaid emberbarátilag igencsak érthető
utolsó kívánságait.

HADFIAK
Szakasz.

A gótikus maradvány kapujából kihátráló fiak a
hadfiak tűzparancsára várva célzáshoz emelt
fegyvereikkel felsorakoznak.

HADFIAK
Tűz.

Hádés repesve eloldalaz,
Persephoné ijedten követné, de neki ismét csak
földbe gyökeredzett a lába. Ők meg, mintha néma parancsra
tennék, egyszerre fordulnak fegyvereikkel haduraikhoz, hogy a
kéjesen beléjük engedett sorozatokkal Hádés számlájára
szabaduljanak meg tőlük mindörökre, míg a fiak a hadfiakat
terítik le ugyanilyen kéjesen,
amitől elébb Arés, Agamemnón és Nestór omlik el,
aztán jön sorra Odysseus az esze sok csavarával, a gyorslábú
Achilleus az inszalagszakadással,
hogy sántikálna már az ő szerelmetes barátja, Patrokolos után
a szép másvilágra,
midőn szőkefürtös Menelaos is örök időkre elterül.

Hogy ilyet csináljatok.

Hét halállal kell érte meglakolnotok.

*Jól tettétek, csúnyák, már megint mit tettetek,
tettetek.*

Meglehet, tizenkét halál is jár érte.

Tetteitektől akár az ég kárpitja áthatad, beszakad az

ingatlanpiac, bedől a börze,

sem az égilakó istenek, sem

a legderekből falusi óvónénik nem tudnak benneteket

a saját gonosz tetteitektől megvédeni

deni

ni,

néni ne ni –

így jajonganak és ujjonganak
a Néreisek a víz alatt.

PERSEPHONÉ

Felkelő nap óceánba omlott, oh, jaj, szerencsétlenek,
nem jó elő többé rózsás ujjú hajnal,
boldogtalan emberek,
mit tettetek, mit tettetek,
tek,
vérnősző égilakók legderekabb hadvezéreit,
reit,
héroszokat, félisteneket, egyetlen nagy Istenetek legderekabb
vitégeit,
it, it
tettétek el tettetekkel láb alól,
ól, ól.
Hajnal összeér az éjjel, itt a vég az ég.
Soha semmi nem választja el többé a nappalt az éjszakától,
összeforrt.
Most aztán örök időkre a legsötétebb Seólban kéne
vándorolnotok,
notok,
tok, tok.
Ha furfangokkal bélelt Odysseus teteme alig észrevehetően nem
moccanna meg, s a homokba merülve
nem kúszna el halálos sebével.

Tény azonban, hogy minden elsötétedik, persze nem örökre,
mondom biztatón ügyelőnek, világosítóknak és az igen kedves
rendezőnek,
nek, nek,
akik persze velem együtt szintén készségesen elhiszik,
hogy az ember olyan állat, aki legalábbis a színházi reményt
soha nem adja fel, mert neki,
meg a leghatalmasabb főrendezőnek így kényelmesebb
előkészíteni következő gonosztetteit.

Mellettem elférsz

„Nincs bennem semmi a múltból.”

Kassák Lajos

„[A] múlt az, ami jelenemet és jövőmet nagy részben meghatározza”

Ugyanő, 11 évvel később

Etelka, Juszti mama édesanyja valahol Makó és Földeák között volt cseléd, napi tíz óra munka, egyetlen szabadnappal, vasárnap bemehetett Makóra, ahogy később a lánya is, táncrea vagy moziba. Makó fényes város volt a húszas és harmincas években, módos, forgalmas hely, végvár a határra került, megcsonkult Csánád megyében. A zsidók városának nevezik, vaskos és akaratos polgársága van, amely hotelt, kaszinót, gimnáziumot épít. Anyja és később a lánya szívesen járja a korszót, ezen az egyetlen, olyan hamar elillanó napon, amikor a jórészt kézművesek, iparosok, korcsmárosok legényei, ügyvédek, gimnáziumi tanárok, nagygazdák cselédlányai kerülgetik egymást, akarják az ölelést és félnek, családra, más életre, otthonra vágynak. *Az anyám az utolsó percig dolgozott, míg terhes volt velem. Akkoriban még csutkával főztek. Édesanyám egy vasárnapi ebéd készítésekor kiszaladt, mert kifogyott a csutkató a kosárból.* Juszti mama megdőlt betűkkel írt, és egyetlen folytonos vonalban, úgy kavargott a betűk, mintha egy végtelen fonál tartaná őket egyben, és ha meghúznám, kiegyenesednének. *Kiszaladt, várták, de már nem győzték bevárni, és kimentek utána. Muzsikaszóval fogadtam a mező közönségét. Megszülettem egy kazal tövében.* Juszti mama címet is adott a szövegnek, az utolsó mondat az, *Megszülettem egy kazal tövében.* Nagyjából Márton nagybátyám megszületésével ért véget, akkor győzött a remegő kezén a Parkinson-kór, van még utána néhány oldal, apám is megszületik, de már nem bírtam tovább kiolvasni, a nagynéném és a Márton utáni három gyerek csak a valóságban van. *Divat volt akkoriban a fosztókába járás. Édesanyám gazdasszonyának testvérénél fosztották a kukoricát, bent a városban. Ott tetszett meg édesanyám egy fiatalembernek, aki hamar el is vette.* A fiatalemberről ilyen szűkszavúan beszél, és őszintén szólva csúsztat, ez a keveset emlegetett fiatalember ugyanis a már megesett lányt veszi el, de ez az önéletírásból nem derül ki, Juszti mama nem ír a felmenőkről többet, apám mostohanagyapjáról is csak ennyit. A valódi apja: ismeretlen.

Valószínű, hogy Juszti mamától örököltem a keresésre, formálásra, játékra való hajlamot, hogy a jelenből nem érdekel más, csak aminek hasítéka van visszafelé. Ezt az eltérések miatt gondolom, Juszti mama ugyanis faragta a múltat: szóban egészen mást mondott, ha a talányos, vér szerinti apjáról volt szó. Hol egy orosz muzsikszármazékról, hol egy erőszakos litván katonáról, hol egy grúz zsidóról beszélt. Arról én semmit sem tudok, hogy mit csinált tizennyolc

őszén a makói tanyavilágban egy *valamiféle orosz* katona. Mama szóban ebből a távoli frigyből származtatta erejét, ellenállóságát, a két ennyire különböző fajtából ered az ő legendás vitalitása. Tény, hogy nem az anyja életerejét örökölte, mert Etelka, a „fosztókában ismerkedő” lány, hat év múlva nem él. Hogy az árván maradt, akkor hatéves Jusztikát miért nem fogadta be egyetlen fölmenője sem, képtelen voltam firtatni. Sosem adódott olyan helyzet, hogy ennyire kegyetlen dolgot meg lehetett volna kérdezni...

A mindszeinti rokonok segítettek párt találni. A takaros, eladósorba került Jusztikának a szomszéd telepen szemeltek ki legényt, pontosabban mindjárt hármat is, az idős, angyalcsináló asszonyként is dolgozó kerítő mesél a fivérek-ről: alacsony mind a három, mokány, parasztfajták, magas a homlokuk és széles a válluk, az álluk előreáll, az orruk feltűnően nagy és kampós, de az csak jót jelent. Arra kérte Jusztikát, válasszon, aztán ők megszervezik a randevút. Ignác, a legidősebb, fekete fajta, fess legény, de túlzottan is kapós, csapodár, imádja a kártyát és a nőket, az italt sem veti meg, azt pletykálják, Szegeden több nyilvánosházban is törzsvendég. Nem így a két fiatalabbik testvér, Márton és Benedek, ők szőke fajták (ami azt jelentette, barnák), vallásosak, megbízható, katolikus legények, mindkettő férjnek való. Utóbbiról kiderült, hite túlzottan is buzgó, szerzetesnek készül, a választás tehát nem valódi, de a játék igen, mégiscsak három legény a vásár, és Jusztika végigfuttatta a szemét, persze szigorúan képzeletben. A külső a férfiembernél lényegtelen, az emlegetett legények nem csúnyák, mondta a kerítő asszony, és súlyos szava jelezte, ennyi egy tisztességes lánynak éppen elég. Fénykép persze nem volt, maradt a képzelőerő, és a kerítőasszony hangjának finom vibrálása, ahogy a szeme csillogott, mikor a fiúkról mesélt.

Jusztika Mártonnal akart találkozni, de kis híján kútba esett a találka. Jusztika mama erről írt a leghosszabban, mikor ezt olvastam, megsimogattam a lapot, az állott szagot átvette a bőröm, éreztem az ujjaimon, mikor becsuktam az önélet-írást, szagolgattam, ott volt a régi írás szaga, a régi szekrények, az öreg ruhák szaga, reggel, mielőtt elindultam a hivatalba, megdörzsöltem, néha tizenegyig ott volt a szag a kezemen, meg a mondatok a fejemben, mert olyan sokszor olvastam már őket, hogy bekezdéseket tudtam kívülről. *Mikor ángyikám nagybátyja meghallotta, hogy inkább a középsőnek volnék én jó, rögtön rávágta, hogy bizony nem tudja, mert az meg lánykérőben van. És képes volt, mikor hazament, elmenni hozzá, megkérdezni, sikeres volt-e lánykérés. Az elmondta neki, hogy még nem tudtak közös nevezőre jutni azzal a lánnyal. Mert sem ő, sem a lány nem akarta édesanyját elhagyni: mindketten csak azt szerették volna, hogy a másik költözzön. Megegyeztek, hogy majd még gondolkoznak a dolgon. Itt olyan, mint egy dal, nem ritmusa van, hanem dallama, egy énekeskönyv, a templomi padon nyitva felejtett könyvecske: az anyjához a végletekig ragaszkodó, gyöngéd, vallásos fiú föltűnésével észrevétlenül erénnyé válik az árvaság. Nagybátyám erre azt felelte, hogy csak azért volt kíváncsi a fejleményekre, mert éppen Mindszentről jön, ahol meglátogatta ángyikámékat is, és ott – igaz, hogy csak fényképen –, de egy olyan csodás lányt láttak, akiről Márton mindig is álmodott. Nincs senkije, se szülei, se testvére, de ezzel együtt az sincs, aki befolyásolhatná. Aztán egy kis szünetet tartott, és hozzátette: „ezt csak azért mondtam, hogy ha nem sikerülne az a szentesi, akkor őt megpróbálhatnád!”.* Meg is lett ennek a foganatja... így

Mindszentre került (hozzám) Márton, ahelyett, hogy Szentesre ment volna a válaszáért. Gondolta, lesz, ami lesz, eljön szerencsét próbálni...

Jusztika harmadik hete volt Mindszenten, kezdtek rá fölfigyelni a telepi férfiak. Egy bő hetet szolgált is, de mostoha helyre került, néhány nap után kiderült, nem érdemes maradnia, nem akart összeválni a gazdasszonyával, neki se jó, ha rosszhíre terjed, a perlekedős cselédet nem fogadják meg, a nagyszájú lányoknak nehéz helyet kapni, hiába dolgoznak. Délután begyűjtött az üstházba, míg forrt a víz, kinézett a deszkakerítés résén, az élő Tiszáról hazajöttek a halászok, tömött gyékényszatyraikon látszott, jó volt a fogás. Az állomáshoz kubikus brigád vonult, bársonyzakóban, bársonynadrágban, az egy rend ünneplőjükben, ütemre léptek, mint a bakák, énekeltek, *Ki a Tisza vizét issza*. Ángyika éppen az előző este mesélte, hogy indulnak a Dunántúlra, gyakran egy hónapra is elutaztak, Jusztika az arcukat nézte, vajon melyikre hasonlít Márton, ilyen-e az a kampós orr, mint azé a szőke legényé, talán összenőtt szemöldöke van, mint annak a cigányformának? Szomorúan nézett utánuk, pedig egyik legényt sem ismerte, de a férfiak, a remény miatt, úgy általában megváltoztak a szemében, sajnálta a mindszeinti lányokat, akik titokban most sírnak a vasalás fölött. A víz forrt, mosott már a héten, fürödni akart, az ól előtt, a szeneskamra előterében senkit nem zavart, a hokedlire állította a zománcos lavórt, elefántcsont bőrét férfi még nem érintette, félelemmel, szorongva gondolt rá, hogy milyen lesz, ha majd egyszer. Talán éppen az a legény, az fogja végigsimítani szorosra font haját, magához húzza majd, aki ma délután jön, aki ahelyett, hogy Szentesre ment volna a válaszáért, ide tart. Csapodár vagy türelmetlen fajta, gondolta Jusztika, próbált megvetéssel gondolni rá. A kubikusok hangja alig hallatszott, eltávolodott a brigád, a vásárhelyi gőzös kürtölt a határban, a temetőnél van, ott szokott kürtözni, a telepi átjárónál. Mi lesz, ha nem szép férfi, ha nem a kedvére való? Levette a trikóját és a hónaljára lögybölte a meleg vizet. Belenézett a vízbe, mintha a tükrében látná magát. Remegett a keze. Nem attól félt, hogy csúnya lesz a legény, és nem is attól, hogy nem fog neki tetszeni. Mi lesz, ha ő nem érdekli a férfit? Hirtelen nagyon mérges lett a kerítőkre, ha ez a Márton nevű legény mégis a városi lányt választja, ő nem éli túl a szégyent. Megmosta az arcát. Még egyszer. Még egyszer. Még egyszer. Mintha le lehetne mosni a rossz sejtelmeket, a baljós elérzetet.

Mire Márton megérkezett, Jusztika másra sem tudott gondolni, minthogy menne inkább el. Ángyika föltartotta, az udvaron diskurált vele, Márton beszélt, mondat közben lépett be a házba, és Jusztika egészen addig dühös volt az ángyikájára, mit tartja föl a legényt, de akkor, ahogy Márton belépett, és mondat közben beléflagyott a szó, és nézte, bámulta, csodálta őt, mintha mozdulni se lehetne mellőle, már hálás volt neki. Márton nézte, nedves volt a szeme, mintha meghatott lett volna, virágot hozott, de elfelejtette átadni, köszönni is elfejtett, ángyika kacagása törte ketté a csöndet, Jusztika megmelegedett, minden rossz sejtelve elszállt, ennél álomszerűbb belépőt el sem képzelhetett. Ángyika hellyel kínálta, Márton leült, ahogy volt, kalapban, kezében csokor, még mindig nem mutatkozott be, Ábel bácsi, ángyika nagybátyja ekkor jött meg, ránézett Mártonra, és tudta, itt minden eldőlt, ettől jókedve lett, és később többször elmondta Jusztikának, hogy az élet nagy dolgai ilyen nevetséges, apró pillantásokkal dőlnek el, egy ilyen pillantás, és két ember egymás mellé kerül, vagy egy

félrenézés, és két idegen tovább bukdácsol a saját, magányos útján. Ábel bácsi pálinkával kínálta Mártont, *megihatod, ha átadod végre azt a csokrot*, mondta, Márton elpirult, Jusztikához lépett, kölniillata volt és füstszaga, bemutatkozott, Jusztika még sohasem hallott ilyen különös, szlávosan csengő nevet, azt a nevet, ami nemsokára az övé is lett, *azt jelenti, görög*, mondta, Márton, *mi görög származásúak vagyunk... és filozófusok, mi?*, incselkedett Ábel bácsi, aztán fölemelte a poharat, *görög származású parasztleány*, mondta a bajsza alá, *ki hallott már ilyet?*

Estig beszélgettek, Jusztika napokig próbálta fölidézni, miről, de egyetlen téma sem jutott eszébe. Ha lement a meredek, homokos Tisza-partra, hogy nézze a ladikos halászokat vagy a Szegedre tartó gőzösöket, az uszályokat, ahogy Csongrádról viszik a Körösről halászott uszadékfát... de igazából azért, hogy magányában gondolkodhasson Márton felől, mindig csak a melegség jutott az eszébe, a beszélgetés melegsége. Elment a délután, Márton több pálinkát nem kért, és az első korty után is köhögött, próbálta tartani magát, de nem sikerült, Ábel bácsi az oldalára ütött, *ez csak előttem szégyen*, mondta, *az asszonyok örülnek*. És nem is gondolta, mennyire igazat mond, Jusztika majdnem nevetett örömeiben, éppen ilyen szerény, nem italos fiatalemberre vágyott. *Máskor olyan beszédes vagy*, mondta ángyika, Jusztikára nézett, Jusztika gyomra összeugrott, marni kezdte a sav, hogy mondhat ilyet, még a végén Márton azt gondolja róla, pletykás. Nem szólt semmit, de a szeme, a szeme gyűlölte ángyikát, az asszony nevetett, ő bezzeg ivott még pálinkát, és Ábel bácsi is ivott, Jusztikát dühítette, hogy az ángyikája meg a nagybátyja ilyen biztosak a dolgukban, elvégre Márton semmit sem mondott, itt ül, *minden vonatot lekéselt, ez igaz, de még egy szóval sem hozakodott elő*. Mondaná már, hogy mi járatban. Jusztika térdében ugrált az ideg, ahogy később a fia térdében, és az ő fia térdében is ugrál majd mindig, ha ideges, kopogott a térdén, ángyika ránézett, most először megrovóan, „ne legyél türelmetlen”, üzent a szeme, de nem szólt semmit, és ekkor Márton megkérdezte, hogy tudja-e az ángyomasszony, mi az ő jövetelének célja. *Az meg úgy mosolygott, mintha valami nagy titokról volna szó, és azt felelte, hogy ő sejtí, de neki nincsen beleszólása, ez csak Jusztikára tartozik*. Márton Jusztikára nézett, most először a szemébe, menjenek el sétálni, kérte, *beszéljék meg a jövetele célját*.

Mindszent nagy falu volt abban az időben, több mint tízezer ember lakta, így vagy úgy, ennyi ember a faluhoz tartozott, szétszórva álltak a házak, a falu körül telepek, putrik, tanyák, ha valaki először jött, nem is értette, meddig tart a falu, hol kezdődnek a telepek, az ötletszerűen elpotyogtatott viskók nem adtak utcaformát. A halászok faluja, így nevezték, pedig kevés embert tartott el a Tisza, a többség kubikolni járt, a putri óriási volt, és kegyetlenül szegény, ezerszám laktak cigányok a síneken túl, ha adódott valami egyáltalán, edényt foltoztak, rossz tollat gyűjtöttek. Jusztika és Márton körbesétálták a falut, a telep határáig, a putriig és vissza, sötétedett, ősz volt, már hűvösek az esték, a putriban tüzek gyúltak, minden kerítésnél megugatták őket a kutyák. Jusztika arra gondolt, hogy idegenek, azért is nézik meg őket, két idegen megy az utcán, nem akart ott lenni, nem volt jó ott lenni, most nagyon szeretett volna valahol otthon lenni végre. A ligethez mentek, a hivatal előtti parkban serdültek a fák, megálltak, Jusztika a hivatal új épületét nézte, az új makói szállodára emlékeztette, nagy volt, komoly, oszlopos, Márton a kalapját gyűrögette, most nem ment könnyen a beszéd, rit-

kán szólt, akkor is, mintha meggondolta volna magát, félbehagyta a mondatokat. Aztán a ligetben, a hivatal előtt végre kibökte. *Gyors, határozott választ kért. Jusztika azt felelte, azért az nem úgy megy, nem eszik olyan forrón a kását, ránézett ő is, a sötétben már alig látta az arcát, de mintha az izgalomtól remegett volna az álla, legalább egy hét gondolkodási időt kérek. Márton ebbe, esetlegesen, belegyezett.*

Hazakísérte, szótlanul mentek az utcán, mintha valami baj történt volna, Jusztika úgy érezte, túl nagy döntés ez, csak így, hogy kérdés-felelet, arra kérte Mártont, ne menjen be vele, de egy hét múlva mindenképp jöjjön a válaszáért. Márton kezét csókolt, ügyetlenül, Jusztika nem értette, mit akar, neki nem szoktak kezét csókolni, nem nyújtotta a kezét, nézte Márton imbolygó alakját, a sötét sziluett távolodott, olyan különös, széles járással ment, hogy egészen sokáig lehetett követni, és mintha ez jelentett volna valamit, hogy Jusztika tudta követni a szemével. Most egy kicsit jobb kedvvel állt az utcán, a sötétben, nem akarta megnyitni a kaput, mert a nyikorgást meghallják bent, kijönnek, össze akarta szedni a gondolatait, érezni akarta, hogy örül, de nem örült, nem ment parancsszóra. A kutya kiszagolta, hogy ott van, odajött a kapuhoz, nem volt idő tovább tétovázni, még egyszer Márton után nézett, már nem látszott, egy idegen férfi, gondolta, Jusztika, egy idegen férfi a szomszédos telepről, a kendergyár mellől, egy zsellérlegény, akit talán soha nem ismer meg, ha nem látogatja meg az ángyikáját, és mégis, most lehet, hogy egy életre a társa lesz. Megsimogatta a kutyát, az csaholt, hálásan a fűre vizelt, a baromfiudvarból már nem jött zaj, elültek a tyúkok, Jusztika próbálta elképzelni Márton arcát, hangját, hol élhet, hogyan élhet, mit csinálhat, milyen a bőre illata. Egy idegen, gondolta megint, és magára nézett, a kezére, az ünneplőruhájára, és úgy érezte, ő is egy idegen. Meglepődött, először gondolkodik ilyenformán magáról, a sorsa felől. Megunta, fölállt, a merengés, úgy érezte, jót jelent, az ég tágas volt, tiszta, látszottak a csillagok.

Ángyika és Ábel bácsi kótyagosan várták, Jusztika ijedt, szomorú arca sem rémítette meg őket, Jusztika úgy érezte, nem figyelnek rá, mintha Istentől tudnák, nem lehet baj. Ábel bácsi töltött egy pálinkát, és addig tukmálta, míg Jusztika meg nem itta, prüszkölt tőle, fulladt, *rövidesen asszony leszel*, mondta Ábel bácsi, *bírnod kell az életet*. Jusztika kikérte magának, ő még nem döntött, mérgező volt Ábel bácsira, nem mehetnek ennyire a feje fölött a dolgok, még nem döntött, megint kikérte magának, még nem döntött, ismételtette, még nem döntött. Ábel bácsi mondott volna valamit, de Jusztika leintette, az öreg hátradőlt, neki mindegy, dohogott, ángyika leültette a rémült, reménykedő lányt, aki éppen ezt akarta, ezért haragudott, biztatást várt, mert egyedül nem lehet ekkora dologról dönteni, és Jusztika nem tudta, hogy nem dönthetett a saját életéről, hogy idegenek, egy furfangos asszony meg az italos nagybátyja fognak rátukmálni egy idegent, mert ők mernek dönteni, nekik mindegy. *Ezután megkértem ángyikámat, nyilatkozzon nekem. Megmondom őszintén, tetszeni tesz ez a szép szál legény, de a szépség nem minden. Ők pedig ismerik, hát mondják meg, mi a véleményük róla. Attól ne tartsanak, hogy kihasználom őket, mert ha úgy döntök, hogy nem megyek hozzá, akkor rögtön másnap indulok is Makóra. Ott tárt karokkal várnak. Erre ángyikám és a nagybátyja is egyhangúlag azt mondták, az én dolgom, miként döntök, ők csak azt tudják mondani, egyelőre szegény leszek, az biztos, de férjben ennél jobbat nem kaphatok.*

Márton, a magányos, türelmetlen, kétségbeesetten feleségre vágyó fiatalember ebben a pillanatban társra talál, a sötétben dülöngélő sziluett már nem magányos, két ember megy lassan, komótosan a telep felé. A frigy sietős lesz, de a házasság lassú folyású, meggondoltan élnek, első gyermekükkel Jusztika elvetél majd, gyermektelenek, mikor Márton a második magyar hadtesttel a Don mellé megy. Jusztika – aki nehezen viseli a férje által rajongásig szeretett mamát – négy évig várni fogja haza, idővel minden jel elmarad, két idegen nő, élnek együtt, egymás mellett, fulladoznak, reménykednek, a másik szemében keresik a reményt. Szűk fél évtizeden át elviselik majd egymást, közben eltemetik a legkisebb testvért, a később is csak ritkán emlegetett lányt, Márton húgát, és a mama is megbetegszik. Márton néhány hónapig lesz a fronton, a szétkergetett magyar sereg katonái gyalogosan vágnak át a keleti sztyeppén, és a fél világot átgyalogló bakák között ott lesz ő is, a jövődöbéli nagyapám. A szomszéd városig jut, néhány hónapja ölelte meg utoljára ifjú aráját, nyolc kilométerre van a szülői háztól, a rövid frontélmény még viszonylag könnyen feledhető lenne, mikor oroszok fogságába kerül. Az utazás majdnem teljesen retúr lesz, az ellenséges csapatok kis híján a Donig viszik, négy évig raboskodik ott, a körülmények spártaiak, ráadásul le kell győznie az ördögi kísértést, elhallgattatnia a reménytelenség vékony fejhangját: majdnem sikerült hazajutnia. Apám szerint távoli rokonoknál próbált elbújni, de azok nem nyújtottak menedéket, és ezért fogták le az utcán, de a történetet senki nem erősítette meg, a nagyapám pedig soha egy szót sem volt hajlandó mondani a két útról és az ott eltöltött négy évről. Két-három begyakorolt mondatot ismételt el, mikor, mint valami nyomozópalánta, kintartóan vallattam, de se a fogságról, se a katonalétről nem maradtak anekdoták. Ha a nyomorról esett szó, a csalánlevest emlegette, ha a szerencséről, egy orvost, aki állítólag a nevét meghallva segített rajta, mert a név valamiért emlékeket ébresztett benne – ezt a szlávos csengésű, csúnyácska hangsort mágikus hatással ruházta föl a mese. Öt gyermekük születik majd: Böbe, az ifjabbik Márton, Ignác, az apám, Marianna és Katalin. Márton szerelmesen szereti majd a gyermekeit, és imádja a nagycsaládot, Jusztika remekül dönt, ennél jobb férjet nem találhatott volna. Hogy a gének és a távoli jövő bizonyos szempontból megcsalják őket, azt még nem sejtik, és miért is sejtjenék. Áldottnak hitt családnevüket csak Ignác fiuk viszi majd tovább...

Történetek

Ébredés

Valaha zöldre mázolt, ütött-kopott konténer foglalja el a járda nagy részét. Súlyos és olyan a rozsdafoltjaival, horpadásaival, mintha legalábbis évek óta itt vesztegelne már. Kantáros nadrágos, bakancsos férfi áll mellette, a két keze összekulcsolva, mintha imádkozna, a könyökével a konténer peremére támaszkodik, baseballsapkás fejét lehajtva a földet bámulja. Percek óta áll így, mozdulatlanul, tudomást sem vesz az őt és a konténert kerülgető járókelőkről. Aztán, akárha mély álomból ébredne, lassan emeli fel a fejét, igaz, akkor se néz körül, hanem a konténerben összegyűlt sitthalomra bámul,

suttog valamit,

merev az arca, csak a szája mozog,

jaj, édes Istenem, mondja egészen hangosan,

jaj, jaj, édes Istenem!,

a szemébe húzza a baseballsapkát, és hirtelen fordul sarkon, elmegy, már el is tűnik az alakja az utcasarok mögött.

Üres ház

A történet szerint egy anya és a lánya élnek ketten a nagy, vedlett falú, ódon házban. Ugyanott laknak, de nem együtt élnek: a napi útjaik és intézkedéseik lehetőleg elkerülik egymást, mint ahogyan a beszélgetéseik is sokkal inkább óvatos, egymás mellett elsikló mondatok, semmint a kölcsönös törődés kísérletei. Egyébként is, az anya már alig jár el otthonról, eleinte csak az özvegyességét siratta, aztán a magányát, most pedig már elfogytak a könnyei. Sokat üldögél a szobájában, óvatosan húzza el a függöny sarkát, hogy kiláthasson az utcára, egészen a sarokig, a vegyesboltig, a szobaajtót halkán nyitja, ott nyugtatja a kilincsen a kezét, papucsban jár, halkán, minden lépésére ügyelve, s többnyire akkor mozog a konyhában, amikor a lánya a házon kívül jár. Az ő feladata az apró előkert rendben tartása, öntözgeti a rózsákat, ha gyomot talál, gyökerestől, kézzel húzza ki. A lánya ügyintéző egy belvárosi állami hivatalban, soha nem volt férjnél, s az évtizedek óta tartó hivatali munka, az íróasztal mögötti üldögélés nem csupán a testét deformálta eljövátéhetetlenül, hanem a reményeit is rég eloszlatta. Nyolcra jár és öt után ér haza. Esténként ő sem a csilláros, horgolt terítősnappaliban üldögél, hanem a szobájába húzódva nézi a tévét, a kékes fény csillog a polcokon összegyűjtött apró ajándéktárgyakon. Minden este így alszik el, hanyatt fekszik a felpolcolt párnákon, nézi a képernyőn a távoli utcákat és az isme-

rős színészeket, aztán felriad valami zajra, a tévéből vagy az utcáról kiabáltak volna, félálomban oltja le a készüléket.

Egy kora este, mintha a véletlen tenné, az anya elmeséli, hogy mostanában visszatérően egy férfiről álmodik. Ő, aki régebben még álmodni sem szokott, nemhogy emlékezni a képekre, most pedig újra és újra ugyanaz. A nevét se tudja, sokszor még az arcát se látja, hol árnyék, hol valami takarás fedi el, de mindig ugyanaz a férfi, ugyanaz az alak.

Ki lehet?

Megy az utcán, itt, a ház előtt, vagy üldögél idebent, a nagy asztalnál, eszik, jó étvágygal, felemeli a poharát, a kezén csillog a fény. Egy ismeretlen férfi, nem is érti, honnan bukkanhatott elő.

Két nap után vallja be a lánya, hogy bármilyen különös, sok éjszaka óta ő is ugyanezt az álmod látja. És hogy ő se tudhatja a férfi nevét, de a hangját hallotta már, igen, hallotta, nem is egyszer, mély, meleg, szinte bársonyos hang, kissé lassú ritmusú, de ezzel is mintha csak azt a nyugalmat sugározná, ami egyébként is a férfi minden mozdulatából árad.

És az arca, milyen az arca, a szeme, a tekintete, kérdezi az anya.

Azt nem látta még, vallja be a lány, éppen úgy az árnyékok és a takarás miatt, de minden este várja már, hogy éjszaka végre megismerheti.

És mióta látod őt?

Talán megvan két hónapja is.

Ekkortól reggelente, mielőtt a lány elindul, minden alkalommal elmesélik egymásnak, melyikük mit álmodott. S bár maguk sem akarják elhinni, egyre több a közös részlet az álmaikban: mintha éppen ugyanakkor és ugyanott volnának, holott egymást soha nem látják ilyenkor. Igaz, olyannyira a férfira figyelnek, hogy ahhoz képest elhalványul minden részlet, még az idő is, mintha állna olyankor, óráig tart egy-egy perc.

Esténként előbb a lány kezdi résnyire nyitva hagyni a szobája ajtaját, megint csak úgy, mintha nem is szándékosan tenné, majd az anyja is már nyitott ajtónál aluszik. Közöttük olyan a nagy, sötét nappali, mint valami sűrű vízzel teli, hatalmas tartály, amin nem hatol át se hang, se fény. Mégis, néha egy-egy zörej, szusszanás vagy horkantás, nyögés áthatol ezen a gáton. Nem tudni, honnan jön, melyik szobából, csak azt, hogy a két nő ugyanarról álmodik.

Zörgés

Tavaszi volt, sütött a nap, fújta a szél, hangoskodott a város, ki tudja, hogy mióta hallatszott a házak között az a kattogás. Azt sem lehetett megállapítani, honnan jön a zaj: egyszerűen ott volt mindenütt, hol a szemközti ház lépcsőfeljárójából hallatszott, hol a rakpart felől, néha úgy hatott, mintha éppen az ember lába alól szólna, máskor meg a szomszéd utcából szivárgott elő. És nem is csak kattogás volt: bizonyos órákban, például reggelente, amikor felhőtlenül kék volt az ég, és megállt a szél, leginkább egy ócska motor zakatolásához hasonlított, de már aznap délután is, noha látszólag semmi nem változott, úgy hangzott, akárha egy hatalmas traktor erőlködne valahol, nekilódulna és leállna megint, érezni lehe-

tett a csípős füstszagot. Ilyenkor, hazafelé menet egyre többen álltak meg, aztán önkéntelenül is hangosabban kezdtek beszélni, forró lesz a nyár, azt mondják, alig jön eső, milyen jó lenne valahová messzire utazni az idén.

Fúrnak, folyton fúrnak valahol.

Lakásfelújítás lehet

Néhányan tudni vélték, hogy hatalmas építkezések zajlanak a föld alatt, nem egyszerűen a csatornahálózatot bővítik, de raktárakat, áruházakat és közlekedési utakat alakítanak ki, külföldiek végzik a munkát, s az adók miatt nem nyilvános az egész, majd ha elkészült, akkor persze igen, de addig titokban akarják tartani.

Hogyan lehetne titok, amikor hallani a gépek zaját mindenütt?

Mások szerint éppen az volt a baj, hogy évtizedek óta nem történt semmi ott a föld alatt, egyszerűen megbetegedtek már a város vasból gyúrt belei, felmondták a szolgáltatást, hallhatja bárki, aki az aszfalt fölött jár.

Az igazság szerint viszont egyáltalán nem csak a föld mélyéből tört fel a zakatolás: hallatszott a bérházak emeleti lakásaiban, mintha a szomszédból eredne, a hidakon, akárha a folyóból jönne elő, de még a ligetekben és az erdős dombokon is, remegtek a friss hajtások, hullámzott az új fű, mocorogtak a kövek.

Nem is jött sehonnan: ott volt, maga a város zakatolt.

Olykor halkult a zörgés, aztán, ha odafigyelt valaki, kiderült, csupán a megszokás okozta a csalódást. A kutyatulajdonosok arról beszéltek, hogy megváltoztak az állatok szokásai. Korábban örültek a sétának, alig várták a futkározást, a póráz nélküli szabadságot, most viszont folyton a gazda lábához bújtak, behúzott farokkal igyekeztek minél közelebb maradni, mint akik rosszat sejteneek.

Máskülönben olyan tavasz volt, mint akármikor: lágy esők permeteztek, kisütött a nap, egyre melegebb lett a levegő, még akkor is, ha sokszor fújta a szél.

Április volt már, amikor a zúgás nem csupán egyértelműen erősebbé vált, de újabb hangok is vegyültek a zajba. Éles, kerregő felhangok voltak, mintha rég használatlan riasztócsengők éledtek volna fel, s mindjárt a bádoglepok kongásához hasonlóan mély, visszhangos buffogások feleltek rájuk. Az orvosi hírek szerint egyre többen keresték fel a rendelőket a hallásukra panaszkodva, s főként az idősebb betegek nehezen hitték el, hogy a zúgás valóban létezik, nem csupán az érzékszerveik játszanak velük. A kisgyerekes anyák viszont észrevették, hogy aluszékonyabbá váltak az apróságok, még azok is, akik addig minden erejükkel küzdöttek a délutáni alvás ellen, egyre gyakrabban már maguk kívánkoztak az ágyba.

Április volt még akkor is, amikor újságok cikkeztek arról, hogy mind több kifogás merül fel a háztartási gépek piacán: az új készülékek is hamar felmondják a szolgáltatást, talán az újfajta igénybevétel teszi, erre nem készülhetett fel senki sem.

Remegett és zakatolt a város.

Hiszen tavasz volt, de akkor már nem lehetett nem észrevenni a zúgást: beette magát mindenüvé, függönyökbe és könyvlapokba, párnákba és asztalokba, bokrokba és autókba, házakba és a levegőbe, koncentrikus körök futottak szét a folyón, kilötytyent a reggeli kakaó, fodrozódtak a pocsolyák, alig maradhatott a kanálban leves, elcsúsztak a bútorok, összekoccantak az autók,

egymáshoz ütődtek a járókelők, mint a részegek, kinyújtott kézzel, riadtan keresték a kapaszkodót.

A megszokást se lehetett megszokni.

Volt reggel és délelőtt, volt délután és este, de mintha az éjszaka, a zörgő, remegő, rémületes éjszaka húzta volna mindezt maga után, dőndülésekkel és csapódásokkal, kattogással és zakatolással. Jött a hajnal, minden egyes nap toltta maga előtt a következő alkonyatot, meg-megremegtek a fények, mielőtt elpatantak a villanykörték.

Lehet kiabálni, de a szavakat elnyeli a zúgás.

Nem lehet úgy élni, hogy folyton érezni kell a létezését.

Otthon lenni se jó, elmenni se jó, nincsen menedék.

Aztán, április vége volt, szerda délelőtt, tíz óra harmincöt perc, amikor egyszerre vége szakadt a zajnak.

Nem elhalkult, nem félbemaradt, hanem eltűnt.

Csend lett, süket, tompa hallgatás.

Zakatolás és zúgás, lüktetés és dobogás nélküli csend.

Olyan csend, ami abban a pillanatban beette magát mindenüvé, a függönyökbe és könyvlapokba, a párnákba és asztalokba, a rezzenetlen bokrokba és mozdulatlan autókba, az üres házakba és az áttetsző levegőbe, a tükörsima folyóba és a kilöttyent kakaófoltokba, az opálos pocsolyákba és a kanálban bőrösödő levesbe, a kopott bútorokba és a sötét ablakokba.

Kinyújtott kézzel, vakon tapogató ujjakkal keresték egymást az emberek.

De csak hallgatás és csend volt, üres, nagyon üres csend.

Sötét képű óriás

Keze lapátnyi. Az a dolga, legalábbis ideje nagy részét azzal tölti, hogy megnézi, nem áll-e fenn terhesség esete. Megtojózza őket, mondta Fülöp Bözse, akinek óvodás koruk óta ez volt a legszemélyesebb mondása. Belenéz a méhükbe. Vele ezt soha senki nem tette meg eddig a világon. Soha. Vagyis egy fekete képű, óriás lesz az első férfi, aki bejut Bori méhébe. Szeme a tenyerében, világító szem. A nővér is óriás, de ő egyszerűen elhízott. Mert állandóan ül a kis asztalánál, hogy bejegyezze nagy regiszterébe az adatokat.

Mégis más, ha ott az egész osztály, egyedül sokkal fenyegetőbb volna. Talán az anyjával érezné a legelviselhetőbbnek, viszont az anyja nem jöhet vele ilyen helyekre. Azt kérte a kövér nővér, hogy vetkőzzenek le. Tanácstalanul álldogáltak az előszobában, aztán persze vihogtak megint egy sort. A kövér nővér türelmetlenül rájuk szólt ismét, le a bugyit, és menjenek be a másik szobába. Antal Erikát, a névsorban az elsőt, név szerint is felszólította. Eri lehúzta a bugyiját, és a markába gyűrte. Amikor Bori a vizsgálóba belépett, Antal Erika akkor kászálódott le a székből. Szék? Ágy és angolvécé keveréke, kínzópad, hidraulikus exkavátor, daru stb. Ott várakoztak levetett bugyival körülötte a bentlívők, a bugyijukat a markukban szorongatva, csak Ica nem tudta összegöngyölni, mert neki menzese volt, és ezért nagyobb bugyit húzott, mondta, hogy neki mi van, de a nő intett, vesse le nyugodtan, azért megnézik, később az orvos dühös volt a lecseppent vér miatt, mondta a nőnek, hogy a vödröt alá kellett volna tolnia, hát hol van az a kicseszett vödör, megint felmosónak használja a takarítónő, elvitte a tét is, felelte a kövér nő, erre az óriás ledobott egy rongyot, amivel a kezét törölte addig, és a lábával sikálta fel a vércseppet, aztán berúgta a sarokba.

Bori a névsorban az első harmad végén következett. A nővér nem ismerte a magyar betűket, megmosolyogtató akcentussal olvasta a neveket. Keserves munka a regiszterezés. Mintha csak rá akarna ijeszteni a váróteremben viháncolókra, szinte ordította a Bori nevét. Bori úgy érezte, most akár itt is marasztalhatják, soha nem engedik haza. Kiszolgáltatottságot érzett, magányt. Aki túl volt a dolgon, vagy akit még nem szólítottak, ki megnyugvásból, ki tájékoztatatlanságból viháncolt. Itt hagyták egyedül, ezzel a mogorva alakkal, gondolta. Amikor már ott feküdt, abban a fekvő állapotban, bármit megtehettek volna vele. Akár azt is, hogy a vascsipesszel kiráncigálják a szívét. Jött a feketeképű, széles vaslapáttal, rettenetesen hideg volt, szétfeszítette a szeméremajkait, és lámpájával belenézett a méhébe. A lámpa fénye a szemébe szűrte, oldalra kellett fordítania a fejét, követte a lámpa vezetéket, szakadozott, szigetelőszalaggal több helyen körbetekert kábel; az aljzat kilógott a falból. A lámpa amolyan kézzel is tartható erős reflektor, vallatólámpa, ahogy Jutka elkeresztelte, miután kijött.

Tulajdonképpen még hálás is volt a férfinak, hogy mogorva, nem tréfálkozik, nem tesz megjegyzést a szűzhártyájára, nem élcelődik, nem kommentál.

De azért így is álmódott vele, nyomasztó, verejtékes álom, elfelejtette, mire felébredt. Retinájára ráégett az óriás ábrázata.

Klárrika néni, aki az anyjuk lehetett volna, ám szeplői és tehénnyalta haja, amit csak kamasz fiúknál lehetett látni, egészen csitrissé tették. Amikor igazolást kértek tőle, akkor is a cinkosuk maradt. Mindent tudott róluk. Szeme villanásával nyomban leszerelte azt, aki túlment a határon, mondjuk, három héten keresztül folytatólagosan kuncsorgott igazolásokért, vagy azért akart három napot lógni, mert félt a rögtönzéstől. Ilyenkor az sem érdekelt, ha láza volt, nem is mért lázat, úgyhogy mehetett haza a renitens igazolás nélkül. Kovács Öcsi képes volt lázat produkálni, bármikor. Betették a lázmérőt a hónaljába, és anélkül, hogy bármit mesterkedett volna vele, a láza 38,3 lett.

Szóval, Klárrika doktor néni két éve halasztotta a dolgot, úgy tett, mintha nem kapott volna erre nézvést utasítást, de az új ukáz után már nem lehetett kibújni. A rendelő kicsi előszobájában gyűltek össze a lányok, kint is álltak az udvaron, az udvar sarkában, a volt jegenyesor végében. Amíg megvoltak a jegenyék, addig el lehetett rejtőzni a közelben álló törzse mögé, a megnyugtató, évszázados fa lelki támaszt nyújtott a betegnek. Bori kétszer várakozott itt eddig, mindkét-szer oltásra várva, és jólesett a törzs mellett kivárni, míg rá kerül a sor. Májustól kezdve már odasütött a nap. És ettől valahogy távolabbra kerültek a betegség képzetei. A rendelőből kiömlő orvosságzag a napfényben átalakult, a biztonság illata lett.

Klárrika néni behívta őket. Tolongtak a kicsi rendelőben mind a tizenketten, aztán szépen elhelyezkedtek karéjosan, az üvegszekrények és a keményített lepedővel leterített orvosi ágy előtt. Klárrika néni köpenye keményített, vasalt, hófehér: zsebe fölött piros selyemmel kivarrt monogram, a D és a K betű szépen megkacsakaringózva. Nem is piros, inkább narancssárga cérnával, a piros nyíl-ván nem adekvát egy orvosi köpenyen. A szavai is ennyire figyelmesen elkerül-ték a direktséget. Boriék feszengtek, tulajdonképpen Klárrika néni helyett, hiszen mit lehet ilyenkor mondani. Belenéznek a picsátokba, ezt nyilván nem lehet, pe-dig erről van szó, először életetekben belenéznek, rémületes lesz. Ezt nem mondhatta, tehát mást kellett mondania, és a kanyargós mondás mindig zavar-ba ejtő. De Klárrika néni mesélni kezdett. Elmesélte, hogy neki tizenhat éves ko-rában jött meg a menzesze, nemcsak azért, mert akkoriban még később értek a lányok, hanem azért is, mert falusi lány volt, sőt falusinak sem egészen az, mert egy kis tanyán nőtt fel, a falutól négy kilométerre, reggel egy óra volt az út az is-koláig, délben egy óra vissza, de nem panaszkodik, mert az az út nagyon szép volt, télen-nyáron kutyái kísérték, két szép kutya, télen szánkóval ment, a ku-tyák befogva, és volt még a puli, a Buksi, az ott szaladgált körülöttük, szóval, a patak partján végig be az iskolába. Jó barátai voltak az állatok, mostanában nin-csenek, nem érti, miért, felszámolták a tanyájukat is, a falu sincs már meg, szán-tóföldet akarnak oda csinálni, mert jó ott a föld, a falusiakat beköltöztetik a vá-rosra, már épülnek is a blokkok, oda fogják behozni őket.

Klárrika néni szép arcán enyhén kipirultak a szeplők, mindig, ha érzelmileg aktivizálódott, ha bosszús vagy derűs volt, mindig, ez lehetett az ő lelki lázmé-

rője. A szép, vékony gerincű orra is elvörösödött, mint akit meghatnak az emlékek. De nem kezdett szipákolni, éppenhogy csengő hangon felkacagott, megelőlegezve egy vidám kis jelenetet, amelyben a Buksiról volt szó, mert a két őrkutya soha nem tágitott mellőle, de a Buksi bejárta a mezőt, hatalmasakat szökkenve nézett szét, egerekre vadászva, mert semmi más nem érdekelt, csak az egér, mintha macska lakozna benne, és amikor kiértek a mezőre, a magas fűben, mint egy őrült rohángászott, és előfordult, hogy annyira behergelődött, hogy már nem volt ideje szökdécselni sem, ekkor két lábon rohángászott, úgy szaladgált, fejét magasan tartva, a légtérből vadászva az egeret. És nevetett, alig tudta abba hagyni, nevetett a maga előtt megjelenő képeken.

A kutyák megvárták az iskola előtt. Irigyelték a fiúk őt, nagyon. A kutyái miatt. Hogy van két ilyen erős és hűséges barátja. A fiúk azt hiszik, hogy a lányok hisztisek, és az igazi barátság fiúdolog; lánydolog a hiszti, a sikítozás, a pletyka, a rosszmájúság, a mosogatás, a főzés, a zoknistoppolás, a vasalás, a házimunka stb. A kutyáknak szerencsére nincsenek előítéleteik. A fiúk azt hiszik, hogy a barátság, a türelem, a kitartás, az autószerelés, a háború stb. fiúdolog. A háborút meghagyhatjuk nekik, csak minket hagyjanak ki belőle. Hagyják ki a gyerekeinket is. A fiúk miatt már a lányok is azt hiszik, hogy a betegápolás, a lázmérés, a hányás feltakarítása lánydolog, az ésszerű gondolkodás, a matematika, a fizika, a hatékonyság fiúdolog. Na és, mit is kérnek a fiúk? Tőlük, lányoktól? Kicsit feszengtek megint, mert féltek, hogy most aztán a testekről lesz szó, és bár nagyjából mindenki átesett egy-két orgazmuson, azért feszengtek, és nézték Klárika néni fiús arcát, a szeplőkkel, a felnyalt forgóval, a vékony orrával, a ravaszkas, kicsit ferde metszésű szemével, és csak kamu volt a kerek szemüveg is, inkább csak az orvosnak kijáró szemüveg akart lenni, fölötte nézett rájuk, és ettől még bácsisabb lett, orvosbácsisabb lett, feloldva a zavarukat. Azt kérik, hogy ők is gondolják azt a fiúdolgokról, hogy azok fiúdolgok, a lánydolgokról meg hogy lánydolgok.

Akkor a nőgyógyászati vizsgálat vajon milyen dolog, lánydolog vagy fiúdolog? Lánydolog. Nem, nem lánydolog. Fiúdolog az is. Fiúdolog minden, még a szerelem is. Na. Az nem. De, bizony, fiúdolog, mint a jegygyűrű, mint az udvarlás, mint a nászéjszaka, mint a Rómeó és Júlia. És mint az óráátállítás, mondta Ica gyűlölettel.

Bori sokszor látta Klárika doktor nénit, kicsi gyerekeit kerékpárral hordozta, elől is volt ülés, hátul is, előre a kisebbiket, hátulra a nagyobbikat pakolta, és végigment velük a Kölcsey utcán, ami miatt Borinak még szimpatikusabb lett, hiszen egykor őt is így szállította az anyja. Lent laktak az utca végében, egy sarki házban, valószínűleg nem volt az egész ház az övék, mert Klárika néni mindig a másik utcáról ment be, és egyszer azon az oldalon látta ablakot pucolni, kendővel a fején. Akkor látta a férjét is, nagydarab, elhízott pacák, pocakkal, a szüleitől tudta, hogy valahol a mezőgazdaságban dolgozik, agrármérnök. Néha a ház előtt ARO terepjáró állt, amilyeneket a téeszek kaptak. A férfi képe leburnult, pirosposzsgás, mint akinek sokat kell a szabadban tartózkodnia, de nem munkával tölti az időt, a munka nem látszik rajta, inkább a feszültség, tehát vezető lehet, magas beosztású, döntéseket kell hoznia, és nem mindig lehet eldönteni, mi a helyes, hiszen egyik percben ez van, következő percben az. A férfi mozgása nem

tetszett Borinak, nem értette, hogy Klárrika néni miért épp e férfival él együtt, megsejtette, hogy nem boldog, ha boldog is, akkor boldogságának a gyerekeiben a forrása, nem a férfiban, az Klárrika nénihez túlságosan is férfi. Másképp miért beszélt volna olyan hosszan a fiúdolgozók és lánydolgozók kibékíthetetlen ellentmondásáról.

Náluk otthon nincs baj, de kicsi mégis akad. Az éjszakai suttogásokból rendszeresen értesül erről-arról. Anyja munkahelyén semleges munkát végez, jobban mondva olyasmit, amit férfiak szoktak elvégezni, persze, fölébe helyeztek egy főnököt, aki férfi, de nem érti igazán azt, amit csinál, rábízta magát a beosztottjára, aki nő, aki ráadásul meglehetősen kívánatos, viszont nem hajlandó, egyáltalán nem hajlandó az udvarlását elfogadni, úgyhogy ezért, illetve nem ezért, hanem azért, mert intellektuálisan alatta állt, ki volt szolgáltatva neki szakmailag, szakmailag igen, viszont hatalmilag ő az úr, megalázhatja, elégtételt vehet, ilyenkor anyja feldúlva érkezik haza, és ideges napokig.

De Klárrika néni egy fedél alatt lakik a főnökével, valószínűleg meg is kapja a magáét, hiszen ő orvos, a férje viszont agrármérnök, ami mégiscsak alatta van az orvosoknak, s habár Klárrika néni iskolaorvos, vagyis az orvosok közül a legkevesebbet keres, mert egyetlen diák nem fog neki borraivalót adni, mégiscsak kitűnő orvos, mégiscsak kitűnő ember, meg kell kicsit nevelni, nehogy a férje fejére nőjön.

– A combokat majd szét kell tenni, legyenek felkészülve arra, hogy a bugyit le kell húzni, hiszen a nőgyógyászati vizsgálat azt jelenti, hogy meg kell nézni, mi van odabent. Olyan ez, mint amikor megnézik a torkotokat, csak most nem a torkotokat nézik meg. Spatulát is használhatnak, bevilágíthatnak, ugye, a torok is milyen fontos, hát akkor a petefészek, anélkül semmi nem volna.

Jancsinak hívták a férjét, széles, hosszú barkója felpuffasztotta kerek arcát, pakumpartnernek mondták, tokája kereké tette állát. Klárrika néni szép volt, fiúsan szép, karcsú alakjával, de főképp meleg, orvosbáccsis nézésével, amely ugyanakkor kópésan, cinkosan szikrázott, ragyogott, derült saját orvosbáccsiságán. Bori féltette őt ettől a fiúdolgos férfitől, aki megkínazza, aki érzéketlen a finomabb dolgokra, de ha finomabb is volna, látszik rajta, hogy betagozódik oda, ahol csak e kettős felosztásban látják a dolgokat. Klárrika nénitől elvették a kutyáit, nincs senki, aki megvédené őt a barátság nevében, a kutyák nem akartak semmit, ha nem adott volna nekik enni, akkor is megvédték volna, de amikor éjjel a nagydarab férfi, a Jancsi ráfekszik, akkor a súlyával odaszegezett, ágyba nyomott Klárrika néni mit tehet a fiúdolgozók ellen? Erről persze nem beszélnek nappal, nem beszélnek a fiúdolgozókrol meg a lánydolgozókrol, mindenki teszi azt, amit tennie kell, nem ejtenek szót sérelmekről, nem veszekszenek, mert meghallanák a szülők, Jancsi szülei, és nem néznék jó szemmel, hogy veszekednek, különben is, felesleges bonyodalmakat okozni. Nincs veszekedés.

Klárrika néni tehát maga mos, bár megengedhetné magának, hogy mosodába vigye a ruhát, de kik hordják mosodába a ruhát, istenem, kik hordják oda? Nem fog velük közösködni, megszólnák. Nem illik az intim ruhadarabokat másra bízni, más kezébe adni, ő biztos nem fogja. És azért is maga mos, mert otthon ezt tanulta, otthon is az anyja mosott, még a férje gatyáit is. Akkoriban hetente csak egyszer mostak, addig belekeményedett minden szenny, áztatni kellett, szappa-

nos lében, aztán kimosták mosógéppel, az forgatta a ruhákat, ügyelni kellett, hogy ne fröcskölje ki a vizet, mert akkor rázott, szóval, az ő anyja is maga mosott, és hiába mosta ki a mosógép, öblíteni kézzel kellett, abba már ő is besegített, és láthatta apja fehéreneműjét, pizsamáját, a maradék szennyeződésekkel, meg anyjáét is, nem szerette az ilyesmit, szívesen rábízta volna valakire. Szerencsére divatba jött az automata mosógép, '82 óta már kapni lehetett, akkor vették az elsők között, azóta is kifogástalanul működik. Legalább a mosógép.

Ő is egy ilyen gép lett, jön a Jancsi, ráfekszik, ő pedig mosógépként, automata mosógépként mindent elintéz, a beállítások szerint.

– Nem is kell gondolni rá, fájni nem fáj, legfeljebb kellemetlen. Orvoshoz mentek, még akkor is, ha férfi. De ne gondoljátok, hogy férfi. Jaj, összeviszsa beszélek. Menni kell, és kész.

Nem lehet tudni, hogy a fiúdolog mitől fiúdolog. Amikor a fiúk összejönnek, akkor elindul a vetélkedés. Sok fiú együtt vetélkedést jelent. Mintha a hímek eleve versengének egymással, ez már az óvodában megkezdődik. Mondták a hülyeségeket, és közben összeverekedtek semmiségeken. A háborúban is verekednek, aztán a nőket megerőszakolják. De miért?

Megfigyelte, hogy amikor egyedül vannak, akkor békésebbek, de ahogy megbarátkoznak a helyzetükkel, máris úgy viselkednek, mintha többen volnának. Mintha csapatban lennének. A horda kívülről figyeli őket. Ha nincsenek hordában, a horda akkor is ott áll mögöttük. Mindenki egyért, egy mindenkiért, ennél hazugabb és fenyegetőbb mondást nem gyártottak. A fiúk folyton együtt szervezkednek, de ha egyedül vannak, akkor is úgy viselkednek, mintha együtt volnának. Sebe is, Miklós is, ebben teljesen egyek. Sebe, aki büszke az elolvasott könyvek több száz oldalas listájára, aki rajong Radnótiért és Lisztért, porig aláta a fiatal román tanárnőt tavaly, és ha senki nem tudja, miért ment el a tanárnő, ő megmondja, hogy Sebe miatt. A legjobb román tanárnő volt, akit valaha látott, igazi román, a fővárosból költözött le, vonzotta a távoli, ismeretlen vidék, a más fajtájú, más beszédű emberek vidéke, tele volt kíváncsisággal, ahogy mondta, mindennap, nap mint nap a kíváncsisága miatt kel fel. Ha valamit nem tudtak elmesélni, segített. Szótárzott, tanult magyarul, gyöngyszem a moslékban, mondta róla Bori anyja, miután egy szülői értekezleten megjelent a román tanárnőjük is, jóllehet nem volt az osztályfőnökük, hogy megismerkedjen a szülőkkel. A tizenkettedikesek kezdtek, füttyögtek, ha a tanárnő végigment az udvaron, grimaszkodtak, a mögötte vonulók majomkodtak, mozgását utánozták, siralmas volt, mit műveltek vele, és ez begyűrűzött hozzájuk az osztályba is. Szeredai kihajolt a padból, és úgy nézett utána, ha hátrament a padsorok között, végignézte, bokájától a csípőjéig, közönséges mozdulattal. Húsvét volt éppen, szokatlannul meleg húsvét, '88-ban volt, mondták is, hogy ez egy fordulatos év, mert duplán nyolcas fordulatot jelent, húsvét hétfője, de már mindenki a locsolódás izgalmasában, és akkor a hülye Szeredai megkérdezte, meglocsolhatják-e a tanárnőt is, aki nem értette, mi ez, náluk nincs ilyen szokás, el kellett neki magyarázni, és nagyon élvezte, és kikérdezte a fiúkat, merre mennek, mit csinálnak a piros tojással, hogyan tervezik meg az útvonalat, mivel locsolkodnak stb. És persze, szívesen hagyja, hogy őt is megöntözzék, ha már szokásban van. A fiúk persze, csak erre vártak, Szeredai úgy locsolta rá a kölnijét, mint egy férfi, mint ahogy a

Bori nagybátyja, a Rudi bácsi szokta, nem csak a fejére, hanem a mellére is, lehetőleg a melle közé, sőt ha olyan, ha, mondjuk, ül a lány (vagy Rudi bácsi van megfelelőképpen beállítva), akkor a köldökére is meg a combjára is, de Szeredai még hagyján volt, hanem aztán az utána következők körülvették a romantánárnőt, és már egyszerre locsolták arctalan tömegben, már csak gazdátlan, rángatózó karok csápolták a kölnit, szemébe, fülébe, a mellére. Sebe is elváltozott arccal csápol, és aztán kihúzta a dugóját a teásüvegének, és a teát öntötte rá a tanárnőre, a mellére, a blúza átázott, és bőrére tapadt, kilátszott a melltartója, de az is átázott, és a fekete mellbimbója átsötétlett – ekkor az arcára fagyott a mosoly, és könnyek csillogtak a szemében.

Amikor Sebe beindul, amikor előnti az agyát valami ismeretlen áradat, az arca arctalanná válik, csak csápol, és rázogatja a kölnisüvegét. Sebe feldagad, hatalmas lesz, az ég sötét burkáig feldagadó dzsinn, szörnyálat, félni lehet tőle. Mintha a föld mélyéből tört volna ki, tombolva hajlong jobbra-balra, és egyértelmű célja, hogy mindenhez hozzáérjen, nem csupán hozzáérjen, hanem mindent magába nyeljen, bevonja nyálával, nyálában oldott spóráival, így téve tulajdonává és utódjává is.

Nyomasztó és váratlan letargia, a lányok nem is gondolták, hogy ennyire megviseli őket. Nem volt neve a letargiának, nem volt neve az emléknek, de valamiképpen meg akarták bosszulni. Közelebb hozta őket egymáshoz, és egymás közelségében erősebbnek hitték magukat: elégtételt akartak venni. Amiért így megalázták őket. Nem a megalázást nevezték meg, nem neveztek meg semmit. Lázadni akartak, és mivel ez a megalázás közösségben történt, nem rebbentek szét, maradtak még együtt, és a bosszújuk is együttes volt. Nem bosszú, hanem tiltakozás inkább. Leeresztették a szoknyájukat, ameddig csak lehetett. Sőt Pofók Jutka hozzátoldott egy arasznyit, mert ő az ősszel levágta. Térden alul ért a szoknyájuk, legalább fél arasszal. Zárdabeli múlt századi lányok, azokhoz hasonlítottak. Lukszemburgéknál gyűltek össze, mert Ildiéknek két varrógépük is volt. Kis Jutka ült az egyikhez, Ildi a másikhoz, és miközben a többiek lebontották a szoknya alját, ők szépen felszegték vagy kitoldották, ahogy kellett. Ha már műhelyórákon annyiszor megalázták őket a varrásoktatással, habár Vinkó azzal vigasztalta őket, hogy ha nem jutnak be az egyetemre, majd elmehetnek varrónőnek, most hasznosították a szakképzésüket. A sok lány bugyiban üldögélt addig, rengeteg bugyis lány, és ez a bugyis üldögélés feloldotta a vizsgálat traumáját, legalábbis valamennyire, mert azért még hetek múlva is rémeseket álmodtak. Az álom is fiúdog. Legalábbis a szó, amivel elmesélhető.

Talán még a lányok is fiúdogok.

Másnap reggel is együtt menjenek, javasolta valaki. Mégiscsak jó volt most együtt, s bár Borit mindig zavarta a sok lány, zavarta a szaguk, túl tömény szaguk, elkapta a közösség, vitte magával. Gyülekeztek, és jó volt látni, hogy a megbeszélthelyen mindenki megjelenik, hogy ketten átjöttek a hídon, és a Piac utcájában bevárták a Vágóhíd utcaiakat, onnan négyen jöttek a Kölcsey utcáig, ahol a szigetlankai és a tisztviselőtelepi csoport futott beléjük, majd a régi Kazinczy utca sarkán várták őket a németiek és a központiak, s a bentlakásosok pedig az iskola sarkán csatlakoztak, így lettek tizenketten, és minden stimmelt, kettes sorokban léptek be az iskola kapuján. Még öt perc volt csengetésig, az iskola az ab-

lakokban – és amikor észrevették őket, kitódultak a többiek is. Ilyet még nem láttak. Elnémultak, aztán nevetés, majd hatalmas tapsorkán, az ablakokban állók tapsolni kezdtek, és néma, bekiabálások nélküli tapsorkán zúgott, ők meg keresztülmasíroztak az udvaron, és szépen felmentek a lépcsőn az osztályig, a tapsolók sorfala között. Tapsoltak a fiúk is, ez tagadhatatlan.

Első óra után bejött az oszjúk, és közölte, hogy nagyon mulatságos dolog, de hogy akkor most kinevettük magunkat, és ideje, hogy megkomolyodjunk, hajtátok vissza a szoknyátokat.

– Nem lehet.

– Le kell menni szépen a műhelyekbe, és ott felhajtják.

– De nem akarunk rövid szoknyában járni.

– Nem rövid, hanem normális – hajtogatta az oszjúk, egyre ingerültebben.

Nem értették, illetve, éppenhogy értették, de nem volt logikus, amit mond. És ebbe bele lehetett akaszkodni, hogy íme, nem logikus, amittől mégiscsak ők emelkedtek feljebb. Az oszjúkat belekényszerítették a logikátlanság kalodájába. Szégyenkezhet. Persze, Koch is tisztában volt, mennyire logikátlan, amit mond. Ettől lett olyan ideges. Ettől lett szánalmas, sebezhető és kiszolgáltatott. Lehetett rajta nevetni.

Sebén is lehet nevetni, valahányszor földgolyónyira dagad. Elég, ha az arányokra gondolunk. A szöveteket alkotó sejtekben úr áramol. Még a hajszálerek is óriási vezetékek, elfér bennük akár egy tengeralattjáró is. Minden mulatságosan nagy, eltorzult, semmire nem jó. Az akarat csapatai is előszeretettel vonulnak a semmi felé, és kifáradnak, mire elérik céljukat, már elő sem adhatják küldetésük okát és célját. Kókadna minden, ha a gejzirként előtörő földmélyi akarat nem mozgatná őket. És ez a levegő rángatja ide-oda a felfúvódott testet. Mint cserépkályha tetején a papírspirál, úgy kering a test, olyan akaratlanul immár, miközben az egyre sebesebb pörgésével öntudatlanságát leplezi. Miért kellene a velejéig megismernie egy embert, ha egyszer minden egyértelműen mutatja, hogy ami volt, az lesz. A történelem példatára arra való, hogy ezt bebizonyítsa. Homok tölti ki az üregeket. A homok a mindenség anyaga. A homokszemnek saját homokszemtársai ellen semmi esélye.

Jó volt Sebe mellé odagondolni Koch ellilult fejét, és a tenyerek mögé rejtett vihogást.

Ha végeztél

Ébredj, mondtam magamnak. Kinyitottam a szemem, lábammal megkerestem a papucsot. Egy darabig még ültem az ágy szélén, és emlékeztettem magam arra, ami tegnap történt. Ki se nyitottam az ablakot, már éreztem, hogy esett: a nedves fa illata árulkodott. Egyetlen határozott mozdulattal elrántottam a függönyt, vigyáztam a zajokkal, nehogy anyu idő előtt fölkeljen. Azt kívántam mindkettőnknek, aludjon minél többet, minél mélyebben. Mezítláb másztam föl az ablakpárkányra, hogy a leszakadt drótokat visszahajlítsam a függönyringlire. Hideg volt az ablaküveg, ahogy a fenekemhez ért, porszagú volt a függöny, a talpam pedig nedves lett a párkánytól. Kinyitottam az ablakot.

Minden elázott az udvaron. Kiszaladtam a teregetőhöz, és megtapogattam a ruhákat. Amikor a pulóveremen megláttam a madárszart, mondtam magamnak, hogy ma ne menj iskolába. És a ruhákat se szedd be. Eszembe jutott a biológiadolgozat, az osztályfőnököm meg az Akli Miklós. Nagy eső eshetett az éjjel, mert az udvar közepén tócsa állt, a ruhákból, anyu rongyos pólóiból még most is csöpögött a víz. Csak a lefolyó szűrőjét kellett volna megemelnem, hogy az egész zmötyi lefolyjon, de hagytam úgy, ahogy van. Az ecetfánk apró levélkéi ringatóztak a tócsa felszínén.

Főzz kávé, mondtam, de rám köszöntek a második emeletről. Fölnéztem, és hanyagul, fáradtan a szőnyegporolónak támaszkodtam. Fúrógép volt a férfi kezében, és egy narancssárga hosszabbító. Anyuról érdeklődött, meg a nővéreimről, és válaszolnom kellett, mert a betegetek meg a kisgyerekeket mindenki szereti. Rólam azt mondták ott a második emeleten, hogy erős vagyok, kibírok mindent. Nem a férfi szemébe néztem, hanem a kövezeten kígyózó végtelen vezetékre, s az élénksárga színtől, az éles, tiszta kontúroktól sírhatnékom támadt. Szerettem volna a férfi lakásába kéredezni, körülnézni a tiszta körvonalú tárgyak közt, kihajolni az ablakon, bámulni a forgalmat, hallgatni az utcai veszeke-déseket, mások nyomorúságát. Vagy legalább kezembe venni a narancsszínű hosszabbítót.

Nem öltöztem át, pedig fáztam a hálóingben. Csak egy zoknit vettem föl. Míg lefőtt a kávé, anyu fölött álltam. Néztem a szemét, a szemhéj mögött vándorló dudort. Néha meg-megrángott a lába, kevesebb szer, mint ébren. Próbáltam föl-idézni, hány szem altatót adtam neki előző este. A kávé szagára aztán felriadt. Kinyitotta a szemét, sóhajtott, de a fejét nem mozdította. Szerettem volna meg-rázni, hogy szedje össze magát. Azt se mondta, hogy jó reggelt. Szia, köszöntöttem. De nyugot aludtál. Anyu nem sejtette, hogy altatózom.

Elkészítettem a két kávé, letettem a csészéket a földre. Hoztam gyufát, cigarettát, hamutartót. Lehúztam anyuról a tollpaplant, és ő hadonászni kezdett, mintha nem tudná, hogy mindjárt hozom a kockás plédet, és betakarom. Ne

kapd föl a vizet, csitítottam magam. Fázom, mondta anyu, de kicsit összeakadt a nyelve. A paplant az ebédlőasztalra tettem szellőzni, aztán hoztam a takarót. A hónaljánál fogva följebb húztam anyut, bár egyedül is képes lett volna föltápaszkodni. Megtapogattam a derékalját, hogy száraz-e, aztán leültem az ágy szélére, és fölkapcsoltam az állólámpát. Nem mész ma iskolába, kérdezte. Látod, válaszoltam. Igazgatni kezdte a haját, és intett, hogy hozzam a fésűt. A kezébe nyomtam, hogy legalább próbálja meg. Fogd már. Erővel ráhajtogattam az ujjait a fésű nyelére, de éreztem, hogy ellenáll. Gyerünk. Nem megy, mondta. Menne, ha akarnád, morogtam. De azért mögé térdeltem, rá a párnákra, és fésülni kezdtem. Rátényereltem a hajhagymákra, hogy ne fájjon neki annyira. Tudtam, hogy könny szökik a szemébe, ha fésülöm. Marokra fogtam a haját, és a vékony, ősz nyalábon háromszor kellett körbetekernem a hajgumit, hogy tartsa. Megvagyunk, mondtam, és anyu megtörölte a szemét. A fésű fogai közt maradt hajszálakat kiszórtam az ablakon, aztán mentem hányni, mert hiába mondogattam fésülés közben, hogy lélegezz mélyeket.

A vécében észrevettem, hogy megint átázott a plafon, de szerencsére éppen a vécésészébe csöpögött a rozsdaszínű víz, úgyhogy nem volt szükség felmosórongyra, vödörré. Néztem, ahogy csöpög, megjegyeztem a ritmust. Nem lett volna szabad beépítenünk a világítóudvar, s emlékeztettem magam, mi történt két éve, amikor dögszag volt a vécénkben. Föl kellett mennem az elsőre, és megkérni a fölöttünk lakót, hogy a világítóudvarába nézhessenek. Persze feltételeket szabott, pedig még csak hatodikos voltam. Ki lehet bírni, mondogattam, miközben simogatott, aztán bemásztam a világítóudvarba, és lapáttal egy nagy fekete szemeteszsákba kotortam a cirmos maradékát. Kérdezte a szomszéd, tartson-e bakot, és kiröhögött, amiért nem tudom, ez mit jelent. Visszámásztam a kamrába, és cipőstül a férfi tenyerébe léptem. Nem az én macskám, mondta.

Visszaültem az ágyra, anyuhoz. Kérdezte, miért hánytam. Éreztem, azt hiszi, megint bekaptam a legyet, de nem nyugtathattam meg azzal, hogy a hajadtól. Rosszat ettem, mondtam, és a takarón keresztül megcirógattam sorvadó combizmaid. Kezébe adtam a kávécsészét, szájába tettem egy szál előre meggyújtott cigarettát. A gyufaszagot jó mélyen belelegeztem. A kockás pléd egy mélyedésében elhelyeztem a hamutartót, aztán én is belekortyoltam a kávémba. Láttam, hogy csípi anyu szemét a füst, úgyhogy kivettem a szájából a cigit, s csak akkor raktam vissza, hogy szívja meg, amikor kérte. Amikor észrevettem a kávémban úszó korpadarabkákat, újra fölfordult a gyomrom. Lélegezz mélyeket. Amikor én is beleszívtam a cigibe, anyu azt mondta, nem is tudtam, hogy dohányzol. Hát most már tudod, válaszoltam, aztán tartottam neki a cigit, hogy szívjon. Beszélgetni kezdtünk, s anyu néha mást mondott, mint amit mondani szeretett volna. Láttam tegnap aput, meséltem. A pályaudvaron, kérdezte elgondolkozva. Félreraktam a korpás kávé, megszívтам a cigit, bölintottam. Hamuztam sok picit, idegesen, anyu elé tartottam a cigarettát. Szív. Megöregedett, mondtam, ősz a haja. Van valami seb az arcán. Szemüveget hord, és meghízott. Beindulhatott a sörbiznisz. Észrevetted téged, kérdezte anyu, és kaszáló mozdulatokkal igazgatni kezdte a pólóját. Segítettem neki. Nem hiszem, hogy megismert, válaszoltam, és elnyomtam a cigit, mert már a füstszűrőt szívtuk.

Kimentem a konyhába, hogy csináljak valami reggelit. Benéztem a hűtőszekrénybe, ami dugig volt kovászos uborkával. Elővettem négy tojást meg egy hagymát. Meggyújtottam a gázt, megszagoltam a gyufát jó közléről, és vártam, hogy kicsit melegebb legyen. Fölütöttem a tojásokat, meghámoztam, fölaprítottam a hagymát. Hagymától sosem sírsz, mondtam büszkén, és földidéztem az osztályfőnököm pillantását, amikor bográcsoláshoz készülődtünk egy osztálykiránduláson. Nem akartam, hogy megsimogassa a vállamat, de neki jólehetett. Fölvertem a tojásokat, sót szórtam bele, aztán mielőtt a serpenyőbe öntöttem volna, a szobában becsuktam az ablakot, mert anyu azt kiabálta, hogy fázik.

Lehúztam a tűzről a serpenyőt, de egy darabig még bámulni szerettem volna a lángot. Na, gyereünk, mondtam. Elharmadoltam a rántottát, aztán a kétharmad részt csípős paprikával hintettem meg, az egyharmadot édessel. Kicsit odaégett a széle, de mondtam, hogy ez legyen a legfőbb gondod. Mint a másod-unokatestvérem fejét, hasamhoz szorítottam a tegnapi veknit, és vágtam belőle két vastag szeletet. A rántotta kétharmadát magamnak szedtem ki, az egyharmadát pedig anyunak, mert féltem, hogy kakilni fog, és akkor nekem kell majd kitörölni a fenekét. Magamnak villát vittem, anyunak kanalat. Raktam szalvétát egy tálcára, hogy szükség esetén legyen mivel letörölni a nyálát. Amikor anyu meglátott, azt mondta, megint kettő van belőlem, és én azzal próbáltam megnevetetni, hogy azt mondtam, néha én is azt hiszem. Nehezteltem anyura, hogy meg se próbál nevetni. Félrehúztam egy kis területen a paplant, hogy helyet szorítsak a tányéromnak az ebédlőasztalon. A narancssárga hosszabbítás férfi bekapcsolta a fűrógépet, pedig alig múlt nyolc óra, és rezegni kezdett bennem ott, ahol akkor szokott, ha a másod-unokatestvérem megvadul. Már épp enni kezdtem volna, amikor anyu ahelyett, hogy megpróbálta volna kézbe venni a kanalat, várakozón felém fordította a fejét. Észrevettem, hogy az előbb önkéntelenül megszívtam az orrom, de arra azért ügyeltem, hogy ne csapjam le a villát túlon túl hangosan. Fölálltam, és a fiókos szekrényből előkerestem a gézt. Anyu azt hitte, meg fogom etetni, ezért felém tolta a tálcát. Megráztam a fejem, megfogtam anyu jobbját, és négyszer-ötször áttekertem rajta a gézt. Ellenőriztem, elég szoros-e, aztán a tenyere és a géz közé csúsztattam a kanál nyelét. Anyu mosolygott, én pedig azt mondtam, így ni. Most már önállóan ehetsz.

Valaki nagyon nem akarhatta, hogy jóllakjak, mert csöngettek. A nagyobbik nővérem állt az ajtóban, meg az egyik gyereke. Nem baj, hozott pénzt. Sok arany ment ki tegnap, mondta, ezüst meg még több. Leült anyu ágya szélére, nézte, ahogy eszik, de hiába vártam, nem mondott semmit a gézre. Anyu mosolyogva evett, mutatta a lányának a kézfejét, a gézt meg a kanalat, de ő nem értette, mit kell nézni, minek kell örülni. Az unokaöcsém fölküzdötte magát az ebédlőasztal előtti székre, a nővérem megszívta az orrát. Nem volt hova ülnöm, úgyhogy ölembe vettem a nővérem gyerekét, és közösen elfogyasztottuk a rántottát. Egy falatot neki, kettőt magamnak. Szeretett volna megetetni az unokaöcsém, de féltem, hogy megszúr a villával, és nem engedtem. Észrevettem, hogy anyu szomorúan figyel minket.

A nővérem meg én kivonultunk a konyhába. Adott pénzt, többet, mint más-kor, és kifordított tenyérrel végigsimított az arcomon. Megkérdezte, mikor voltam utoljára iskolában, megcsóválta a fejét, és azt mondta, tisztákat találtak a ve-

séjén. A mosogatónak támaszkodva rágyújtott, a lábát keresztbe rakta, a hamut a szemetesbe pöckölte, s közben a nyakláncát babrálta. Anyu, kérdezte. Grimaszoltam. Mi mindent kibírsz, mondta a nővérem. Erős vagy. Elmeséltem, mi volt tegnap, de arról hallgattam, hogy anyu már egyik kezével sem tudja megfogni a vécépapírt. Aludni tud? Hogyne tudna. Nem beszéltem az altatókról. Kikerekedtél, mondtam később, és a nővérem megfenyegetett az ujjával. Beszaladt a táskájáért a szobába, aztán órákig turkált abban a földöntúli rendetlenségben. Végre megtalálta, amit keresett, és a szendvicssütő tetején kinyitotta a saját nevére kiállított diákigazolványt. Az öt évvel ezelőtt készült frufrus képen mindketten neveltünk. Hoztam az iskolatitkár pecsétjét, meglehelgettem, aztán a megfelelő rovatba nyomtam. Kértem egy golyóstollat, hogy az évszámot is odaírjam. Így ni. Szigorú arccal átnyújtottam az igazolványt, és mondtam, hogy most aztán tessék rendesen tanulni, holnap bioszból írunk. A nővérem a fenekemre húzott az igazolvánnyal, és bement elbúcsúzni anyutól. Hiába mondtam, hogy maradjanak még, már az ajtóban álltak. Ne sírj, figyelmeztettem magam, amikor megcsókoltuk egymást.

Elvettem anyutól a tálcát, és elmosogattam a szennyes edényeket. Bekapcsoltam a rádiót, elszívtam pár szál cigit, és elterveztem, mit fogok vásárolni, de megint csak a kovászos uborka jutott eszembe. Újra földéztem, hogyan szakadt le tegnap a függöny, s közben megszívtam az orrom. Kimentem az udvarra, hogy behozzam a pulóveremet. Még mindig nedves volt, de hálóingben mégsem mehettem vásárolni. A madárszaros részt bevizeztem a mosogatószivaccsal, aztán kibújtam a hálóingből, melltartót vettem föl, és keresztülerőltettem a fejemen a nedves, rossz szagú pulóvert. Fölvettem a koptatott farmeremet, amitől a másodunokatestvérem hajlamos elveszteni a fejét, aztán bekiabáltam anyunak, hogy kigrom vásárolni, és már indultam is, kezemben kulccsal, szatyorral. Megszédültem, amikor eszembe jutottak a másodunokatestvérem mozdulatai. Csöngettek.

Féltem, hogy az osztályfőnököm lesz. Azóta nem hagy békén, mióta adott egy ezrest zeneiskolai tandíjra. Azt hiszi, nem látom, hogy a dicséréteivel akar lekenyerezni. Ha azt mondja, gyorsan pucolom a krumplit, meg erős vagyok, meg mindent kibírok, már a matekjegyembe is beleszólhat. De egy osztálytársnőm volt az. Meglepődtem.

Behúztam magam mögött az ajtót, hogy ne lásson a szobába. Bombariadó, mondta. Gondoltam, addig állok a lábtörlőn, míg meg nem érti, hogy rosszkor jött. Megköszöntem, hogy elhozta a tegnapi házi feladatokat, és vállamra vetettem a bevásárló szatyrot. Anyu szólogatni kezdett, mert hallotta a hangomat. Valaki kiabál, figyelmeztetett az osztálytársam, aki ellopta tőlem az *Akli Miklóst*, pedig a szüleinek kétezer könyve van. Furcsa lány. Hét éve zongorázik, de a Máté Péter-számokat még mindig nem tudja eljátszani. Anyu abbahagyta a szólongatást, de amikor ajtó nyílt valahol, majd észrevettem a gangon a szomszédot, aki bakot tartott, jobbnak láttam bemenni a lakásba. Legutóbb azzal zsarolt, hogy kihívja a gyámhatóságot, ha nem megyek föl. A füzeteket a konyhaasztalra tettem. Vizes a pulóvered, jegyezte meg az osztálytársam, amikor hozzám ért. Tudom, mondtam, én vizeztem be. Leültem a hokedlire, s unalmamban belelapoztam az irodalomfüzetbe. Éreztem, hogy néz. Kérdeztem, csináljak-e teát. Azt mondta, igen, köszöni, úgyhogy föltettem vizet egy fazékban, aztán kereszt-

be vetett lábbal a mosogatónak támaszkodtam, rágyújtottam, és időnként a szemetesbe pöcköltem a hamut. A nyakláncomat babráltam. Szeretlek, mondta egyszer csak az osztálytársam. Hanyagul, fáradtan fölnéztem. Tudom, hazudtam. Majd elmúlik, tettem hozzá, ebben az életkorban ez normális. Nem fog, mondta kipirosodva, de magabiztosan, és ölébe húzta a narancssárga iskolatáskáját. Kíváncsi voltam, mit keres, és igazán nem hittem volna, hogy az *Akli Miklóst*. Nyújtotta a könyvet, amit annak idején ellopott. Mosolyogva visszatoltam a kezét, és azt mondtam neki, hogy tartsd meg, ha akarod. Hozok tollat, futott át az agyamon, és beleírok valami Máté Péterrel kapcsolatosat, de forni kezdett a víz. A cigit a csap alá tartottam, aztán a szemetesbe dobtam, és két teafiltert lógattam a vízbe. Anyu leverhetett valamit a szobában, de nem ugrottam rögtön, néztem még, ahogy a filter megfesti a vizet. Néztem. Körbe-körbe hajókáztattam a filtereket a gyorsan feketedő vízben. Hagyd abba, mert így maradsz, mondtam magamnak.

Szipogtam, és odavettem az osztálytársamnak, hogy szolgálj ki magad. A szobába siettem, és láttam, hogy anyu feldöntötte az állólámpát. Ellenőriztem a derékaljat, aztán az ágya szélére ültem. Szétpattant az állólámpa égője, de a sötétben is láttam, hogy könnyes anyu szeme. A fülemhez hajolt, amennyire tudott, mert hallotta, hogy nem vagyok egyedül, és azt suttozta, kakilni akart menni. Semmi baj, mondtam magamnak, semmi baj, mondtam neki is. Megsimogattam a combját, és lehúztam róla a plédet. Fölült egyedül, de lábra állni már én segítettem neki. Kezét a vállamra tette, én pedig átkaroltam a derekát. Kibicegtünk az előszobába, ahol apu nálunk felejtett sörösrekeszei miatt egy ember is bajosan fért el. Az osztálytársam éppen cukrot lapátolt a teájába. Csókolom, mondta anyunak ijedten, és rögtön lerakta a cukroskanalat. Anyu ránézett, és azt mondta, szervusz, kislányom. Leakasztottam egy baseballsapkát az előszobafalról, és anyu fejébe húztam. Anyu csodálkozva pislogott. Beáztunk, magyaráztam. Kinyitottam az ajtót, és leültem anyut a vécédeszkára. Fölnézett a foltra, én pedig azt mondtam: csiní vagy. Jól áll a sapka. Aztán, halkabban: szólj, ha végeztél.

tévé

mikor eljő az életút fura bogozgatása miként az algoritmus násza hol férfi a nő klasszikusnak ítéltető párja megrendülve a bizonyosságban az emlékek két nagy nyalábban széthasadnak emerről mintha különös gének üzennének a megmásíthatatlan ősi javaslatnak mely mentén a monoton biológiai óra lecsurog és merev korlátok között szuszog a test bordákba feszített légköbmétere a rozoga úton persze megkísért inyenység is eltűzött gondolat vad szex morális virtus nagy halál érzékeny fülekbe nyikorgó szörnyű nyenyere a takart hátsó bejáratnál mégis csak az a fontos megtörhető-e a terített asztalnál mindnyájunk napi kenyere némi szégyen de én inkább efelé hajazok noha mozgásban vagyok és soha nem mulasztom lesni a metafizikus lét technikai pörsenéseit egyszóval a találmányok fényes dzsungele még mindig felhajít a lelki magaslathoz s habár pszichémnek inkább zord dosztojevszkijes atyja vagyon oly mélyen sosem fogom felszántani az emberi vadont felizgatnak az újdonságok nem is a korábban talált repülő vagy a turmixgépek a szinkronban megért lelemények kortársi gögje tekinget bennem előre holott a sötét alagút éppúgy beláthatatlan a jövő éppúgy híg mint a homoki löre de az első csodálkozás mégiscsak röpit előre ahogy sármos nagybátyám a széchenyi-hegyen rozsdásodó drótyját a huzatos ablakon kidugta s a nemrégiben összelőtt városban valami szürke képernyőn kezdődhetett a mustra szájak mozogtak a vastag üvegen és görbén futott a villamos éreztem fantasztikum pergett le előttem mely persze már nincsen ott de mégiscsak híres focimeccsek távoli világokból szemcsésen akadozó olimpia melyre kisszékeken rohamozott a gazdagabb szomszédnál az utca fia s ő a büszkeség és a terror borotvaélein jóságosan viselte a rohamot s ha lármásan konzultáltunk néhány kihagyott lehetőséget a tulajdonos göggyével nem tüntetett holott sokszor alighanem igencsak várta a végső füttyjelet az alvás előtti szellőztetéshez míg csak a szomszéd népek zajosan haza nem tértek hümmögve a csodás masinán majd a birtoklás mákonya lett a máz műfaja született az ismeretlen otthoni terpeszkedésnek kezdtek előkerülni addig sosem látott kekszék és pépek s lassan az alvás fokozatait is mérted a műsorzárás előtt kezdett kiüresedni a délelőtt s egyre inkább hobbantaknak tűntek a fennköltebben gondolkodó elmék kik finnyásan turkálták a grandiózus vizuális élmény akadozva csurgatott műsortervét s lesajnálóan tekingettek a sorozatokra hazaiszkolók után hiába nem tudtuk még szétpengézni az intellektust és a technikát mely görcsbe sokan máig fennakadnak s nem csak az ortegai nép feszül az egyre rafináltabban növvő képfalaknak különös delej a fizika örökkévalónak tűnő nem értése s hiába züllik egyre lejjebb a képek képe a lassan gyűrűző undort a megszokás hatalmas kezével mégis fölülírja mert a lustaság bírja a terhet bennünk legtovább s mikor már magában keresné kétségbe esve a homo sapiens kegyelmet érő lektorát a menekülésnek nem látszanak útvonalai előbb az adás nélküli napok szűnnek a kép feszessége lesz egy csalétket villogtató hallali s mikor a biztonságban kezd újra szakadozni a mérték megszűnik a fekete fehérség s kezded a gazdagok színeit irigyelni hol az üvegen már zöld mezőkre kék bugyikra lelni s ha lőnek pirosan folyik a festék megint megtelnek lufikkal az esték s ha már valahol bizonytalanok látják az egykori híveket kezdik generálni adrenalinszintre fájós gyomrodig az elvadított híreket majd néhány szinglivel imitálni a kényes valóságot – delele hörgöd szűk

magadban mikor egy új delejes masinára rászoksz s mikor már igyekszel nem gondolni végre futószalagos adásra macskaléptű nőkre egyszer csak a meleg plázákban azon kapod magod hogy vékonyuló nyakad a síkképernyők felé nyújtogatod s szép nejedben gyújtogatni kezded a vásárlási kedvet mert nálunk ilyen még nem volt hogy a böhöm masinának nincsen háta

P O Ó S Z O L T Á N

Itthon vagyok

*A patak, ha gyárakat szolgál, elveszti esését –
mondják az apák gyárba menet, belesápadva
szégyenbe, piszkos gyanakvásba, evickélve
a mindennapok zavaros oldatában.*

*Mikor felébrednek, még nem a múlt gyászképeit,
hanem a jövő aranyálmait látják, a 2X2
józságát, a friss, hajnali égboltot, ahol
olyan tiszta minden, hogy látni
egy sosemvolt szerelem finom árnyalatait,
ahol olyan tiszta minden, hogy az utazó
könnyedén kitér az átok elől.*

*Belátni a határ menti házak konyháiba, ahol
étel rotyog különböző méretű lábosokban.
Belátni a portákra, hallani az ekezőrgést,
hallani az ipartestület bálzsivaját, a pont
odaillő kacajt, hallani a vonatfütyt.*

*Minden jól kivehető. Látják a bokrokban
lapuló téglát, egy éles eszközt, vagy egy
tüskét, mellyel megkarcolhatják a világot.
Még reggel van, még várnak arra, hogy
a tegnapi rosszat megkösse a jó. Mintha
messziről már hallanák a neszt, a talpfák
között összekoccanó éles kavicsokat.*

A svédek

(napló)

*Mivel épp kormányváltás volt,
az öbölre néző lakásban
gyertyák közt, vacsora fölött
a friss hírekről a kedvedért
angolul beszélgettek.
Örültek, hogy időben bukott
a korrupt miniszterjelölt,
a bébiszitter adósa.
Kimentél, visszajöttél,
ott vitatkozott a hat svéd
angolul.*

*Verseid fordítói
a kórházi hasonlatot
nem tudták értelmezni.
Milyen tábori viszonyok?
Az a vers, mondták,
lábjegyzet nélkül
nem fordítható le
svédre.*

SZONÁTA VÖRÖSMARTYRA ÉS ADÓBEVALLÁSRA

Lackfi János beszélgetése

Mesterházi Mónika költészetét jellemezve Ferencz Győző „az elme éles, analitikus módszereinek” és a „a lélek leheletnyi rezduléseinek” egyensúlyát emlegeti. Ezek a költemények olykor kopár életérzést közvetítenek, feltérképezik a lét köznapiságát, felfokozott ürességét és magányosságát, ám a téli sültgesztenye-evést idézve megpendülnek a nosztalgia húrjai, másutt felrémlik Weöres Sándor gyermeki játékosága („Hull az eső, nől a gomba, / Én csak ballagok magamba, / Szemben velem jön a múlt, / Nem volt ilyen bonyolult”), a nagy költőelődök virtuozitása (például egy szellemes visszhang-versben, ahol minden sor vége feleletként „csapja le” a feldobott labdát) vagy éppen a nyelvkritikus ironia: a csokoládépapír „Keep cool and dry” feliratának félrefordítása nemesedik így parodisztikus életfilozófiává (legyünk lazák és szárazak!). Mesterházi Mónika költészete nem hivalkodik szenvedélyes alanyisággal, mégis könnyörtelen őszinteség jellemzi. Bátran számot vet komoly döntésekkel, legyen szó szerelemről, barátságról, gyermektelenségről: „minden szót ki lehet mondani: / ha nem igaz, legalább nem állja el / önnön tompa fénykörével a látást”. Ugyanezen vers azonban óv a bőbeszédűségtől és az izgágaságtól („csak takarékosan... csak óvatosan”), negatívban metszve ki e líra két alapvető erényét, a visszafogottságot és az átgondoltságot. E finoman gunyoros, mértánian szerkesztett és érzékenyen dallamos költészet mélyén az emberi fájdalom és szenvedély metruma lüktet eltitkolhatatlanul.

Lackfi János: – Villamos.JPG című versedben olvasom: „Már többször megnéztem a villamost, / Felnagyítottam, tükröztem magára, / Véletlenül fejre is állítottam”. Törvényszerű, hogy a költő ilyen árgus tekintettel vegye szemügyre a körötte lévő valóságot? Mindig ilyen szemlélődve jársz-kelsz a világban? Fejben állandóan „dolgozol”? Egyáltalán, munka szerinted a költői munka?

Mesterházi Mónika: – Munka, játék, attól függ. Még a lakáson belül is előfordul, hogy valamit „meglátok hirtelen”. Rosszat tesz a szemlélődésnek, ha az ember mindig céllal utazik, és útközben is magával görgeti a tennivalóit (számlakönyv, számológép, szódolgozat). A véletleneknek helyet kell hagyni. Kosztolányi azt ajánlotta Vas Istvánnak, „naponta három órát” töltsön íróasztalánál, figyeljen befelé. Nem merem megmondani, hol vagyok ettől. Talán változtatnom kellene az életmódomon. Nem végzek „költői munkát”, az alkatom rapszodikus, emiatt írok verset. De előfordul, hogy megírok valakit, akit ismerem (vagy nem írom meg, és az nekem rossz – gyáva vagyok). Ha az ember kívülről lát és láttat egy kapcsolatot, amiben éppen él, az a kapcsolaton nem segít. Nagyobb tét viszont a hamis helyett az érvényest valahogy megjeleníteni, elkapni. Igaz: ha éppen éjjel tudok verset írni, nem izgat, hogy másnap mennyire leszek friss. (Megfordítva: ha ez izgat, úgysem tudok írni.) Régen, mikor tanítani jártam, a tanítás előtti adrenalin-szinttől, irodalmi készenlétől, jó és rossz szorongástól gyakran jutottak eszembe teljes, erős sorok. Amikor ezeket nem írtam le, úgy elvesztek, mint az álom. Ha leírtam, később is tovább tudtam rajtuk dolgozni.

– Milyen nálad a vers keletkezését kiváltó impulzus? Gondolati, ritmikai, képi? A Nyárvég című szövegről például, mely így kezdődik: „Ég veletek, szép tarka, világos nyáriruháim”, mind-

hármát el tudom képzelni. Mi indítja el a dominósort? A nyári ruhák látványa a szekrényben? A disztichon-lüktetés? A mulandóság gondolata? Van-e statisztikai sorrend?

– Nekem a legfontosabbak: élmény, gondolat, látvány, egybeesés, evidencia. Ebben a versben a ruhák látványa – nem a szekrényben: az ágyon, a börtönlétre várva – és persze a magam hasonló helyzete (akkoriban tanár voltam). Nem mintha néha ne jutna eszembe valami a dallama, hangzása alapján, de az a ritkább. (Bár ahogy most mondod, itt például a „nyáriruháim” adonisi kolónja is segíthetett.) Egyszer egy számomra régről fontos ember olyan nézeteket tulajdonított nekem, amelyek az ő nézeteinek voltak az ellenkező előjelű változatai, miközben az én magánvéleményem nem érdekelt. Köznyelven úgy lehetne mondani, hogy átnézett rajtam. Erről viszont – miközben a jelenet fájdalmat és csalódást hagyott bennem – eszembe jutott az optikának az a trükkje, amit mágikus nézésnek is szokás nevezni, vagy párhuzamos látásnak: ha egyforma tárgyakat a nézésünkkel, a fókusz eltolásával egymásra montírozunk (ehhez a tárgy mögé kell nézni), térbeli alakzat rajzolódik ki. Ebből az ötletből született *Párhuzamos látás (A mágikus szem)* című versem. Mottónak ott hagytam a fenti leírás angol nyelvű változatát, és a talált tárgy játékaul meghagytam az utolsó mondatot is: „See illustration below.” Utána jön a versem...

– *Sokféle formában írsz, antik metrumtól a kubai songon, népdalon, Shakespeare-szonetten át a nibelungizált alexandrinusig. Szűkszavú lírad ilyenformán próteuszi tevékenység, úgy tűnik, a nyelv irányítja a valóság szüntelen metamorfózisait. Másutt a nyelvet puzzle-ként ábrázolod: „szóból a látványt rakhatod ki”. Itt a verbalitást mintha alárendelt pozícióban, hagyományos ábrázoló funkcióban látnánk. Akkor most tartalom és forma vetélkedésében nálad melyik az elsődleges, melyik szemeli ki magáét?*

– Eleinte nem tudatosan dönt az ember, a formát a hagyományból észrevétlenül kapja. Tágíthatók is a határok: a dalforma például egyszerre lehet könnyű és fájdalmas, a szonett nagyon alkalmas a sűrítésre, intenzításra, élethelyzet megfejtésére, a szabad vers a mondanivaló kifeszítését, játékos ellensúlyozását segíti. Másfelől van egy ösztönös elem: az első sor is meghatározza a verset. (Bár előfordult, hogy az a bizonyos kiváltó sor végül nem a vers elejére került.)

– *Egy közismert, tragikus keletkezésű dzsessz-sztenderdet idézve írod: „A költészet nem szomorú vasárnap, / Hanem kitartott, pontos hétköznapok”. Ezek szerint a műhelymunka is kiszámított, köznapi munka lenne? Nem kell hozzá valami kis ceremónia, rituálé, különleges hangoltság? Vagy az irracionális elemek menet közben adódnak a művelethez?*

– Dehogynem, hangoltság mindenképpen kell, az előmunkálatok a műfajtól is függenek. Bármilyen nagyobb kompozícióhoz ki kell találni a részleteket és a szerkezetet. Egyszer például elhatároztam, hogy szesztinát írok (Schein Gábortól és Ferencz Győző fordításában olvastam ilyeneket). Ennél a formánál meg kellett fontolnom, milyen szavak kerüljenek a sorok végére, hogy más-más sorrendben hétszer visszatérve el lehessen viselni őket. Másfelől milyen élethelyzetben fordul elő ilyen monotonitás. Így választottam *Szesztina-próba* című versemhez a mozgólépcsőt, amely szállította a mindennapi élményeket, a hasonlatokat és a metafizikus távlatot is. A szavak keresésekor a szófajuk, nyelvtani esetük ugyanolyan fontos volt, mint a jelentésük, hiszen a magyar nem izoláló nyelv, ez a versforma (műfaj?) viszont mégis építőkockának használja a sorvégi szavakat. A hat szó: *magamban, vár, (mozgó)lépcsőn, ugyanaz, arcról* (egy család: *arcból*), ismerem. Azért ezek elég jellegzetes szavaim, azt hiszem.

– *A talált szövegek mint „ready made” tárgyak beemelése a versbe avantgárd eszközből mára a líra mindennapos eljárása lett. Csámpás című versedben, mely alighanem személyes emlékmű állítása, mégpedig egy kedves háziállatnak, szótárakból vett idézeteket és szókincset használsz, nyilván az érzelmesség józan ellensúlyozása végett. Mi kelti fel a figyelmedet egy költői „talált szövegben”, melyet aztán kimetszel környezetéből, és más összefüggésbe helyezel?*

– A dolgok találkozása, egybeesése hasznos. Csámpás (talált) keverék kutya volt, a „csámpás” szónak pedig szintén ismeretlen az eredete. Tehát nem akarhol, hanem a Történeti Etimológiai Szótárban nyomoztam utána. Tóth Krisztinától kaptam egy nagyon kedves installációt ehhez a vershez. De visszatérve, akár félrehallás, félreolvasás is szóba jöhet itt. És bármiféle (főleg tömörítő, de akár túlzó, szándékosan torzító) változtatásra szükség lehet. Egy másik példa: az elektronikus adóbevalláskor alkalmazott műveleteket leíró három ige („Letöltöttem, kitöltöttem, feladtam”) keserű (és a keserűséget játékkal oldó) versre ragadtatott, éppen az életemre leselkedő bürokrácia tárgyköreiben. A címe *Január 12.*, az éves bevallás határideje. Elvileg egyébként bármiből lehet vers, a gyakorlatban viszont van, ami nem találja meg a műfaját: várni kell rá, leírni prózában, hátha kiderül, mi a célja velem. Ugyanis nem jó, ha csak az ötlet van meg, az még nem lényegül át szöveggé. Nem keresett akar az ember lenni, hanem (legalább önmaga számára) érvényes.

– Az „elsőknak” mindig korszakos jelentősége van életünkben, akkor is, ha később aztán nem válnak be... Gondolok itt az első szerelemre, az első önálló lakásra, az első munkahelyre, és persze... az első versre. Emlékszel még rá? A Penzumban olvashatjuk: „Ha elővonném a gyerekkorom, / néhány hangsúlyt, néhány írásjelet / biztos megváltoztatnék”. Igaz ez első „költői művedre” is? Mik az azt követő lépések, kik a mesterek, fontos kortársak?

– Első feljegyzett versem: „Kicsi bagoly nem sokára / Nagy lesz, és már megutálja.” Hurráoptimizmusom mit sem változott... Aztán hosszú kihagyás, versformákkal való játékok, végül az egyetemen kezdtem verset írni, Géher István bátorítására. Nem tudom, mi a saját hangom, de tudom, mit érzek hamisnak, mesterkéltnek, tetszelgőnek, mit akarok elkerülni. Sokkal többféle verset szeretek például olvasni, mint ahány hat rám. Mindig gondban vagyok, ha legkedvesebb költőimet kell felsorolnom. Későn kezdtem írni, már az egyetem alatt, úgyhogy a kortársak erősebben hatottak, mint a klasszikusok. Ferencz Győző második kötetének hangja több akkor írt versemnél is érződik, vagy Géher István első két kötetének a hangja. Egyszer írtam valamit, *Felhajtóerő* címmel, ezen Szabó T. Anna hangja ütött át, gyorsan neki is ajánlottam.

– „Egy jó kezdősorért rimáncodott” – íród a Nőgyógyászati rendelés szorongó hősnőjéről. Ott a bizonytalanság érzete fokozódik: „mi lesz, ha benyit egy műféle nyelvbe”. Metaforikusan egy kérelhetetlenül közelítő vershelyzetről is beszélhet ez a szöveg. Milyenek a vers születésének előzményei, van-e állandó külső körülmény, amely az íráshoz elengedhetetlen?

– Az első ötlet leírásához kotorászás a táskában vagy a zsebben toll után. Az átdolgozáshoz inkább fekvő, félfekvő helyzet („Leplembe burkolva könyökemre dőlök”), először füzet, aztán laptop. Sajnos töltőtollal már nem írok... Itt kezdődik az egyéniség feladása. Egyetemen még előfordult, hogy egy zölddel újratöltött kék tintapatron szétment a kezemben romantikaszemináriumon. Nem, ceruzával vagy tollal írom először, ahova sikerül (borítékra, notesz végébe, könyvbe), aztán átmásolom és továbbírom füzetbe (elvileg egy füzetbe, gyakorlatilag most már párhuzamos megkezdett füzeteim vannak), és aztán mikor begépelem (de néha most már gépben is dolgozom ki, sőt ha itthon jut eszembe, akkor esetleg végig gépben is készül), akkor a sorok feszességét még jobban is látom.

Talán egy-két dal formájú vers akad, amit fejben írtam, és aztán „lemásoltam”. És van pár versem, amit többször átírtam. Manóci nevű dédanyámról először szabad verset kezdtem írni, de nem tartott sehova. Kiderült, hogy az örültségének mégis kell valami rend, így lett a vers jóval erősebben jambikus, és ebből adódtak megoldások is. Például a zárás így hangzott először: „Így aztán megesett, hogy a Kispestre szánt / nyolc kötet könyvet Csepelről / már csak a Kálvin téri rokonságig vitte el – / a külvilág egyszerűen örültnek tekintette.” Mikor kialakult a jambikus zárlat, valahogy a tudatom mélyéről a hely neve is előugrott, és talán kicsit ironikusabbá is alakítottam a szöveget. „Így aztán volt, hogy a Kispestre szánt / nyolc kötet könyvet Hidegkútról / csak a belvárosi rokonságig cipelte, / a prozsekt itt véget ért. A külvilág / persze nem értette a lényegét, / egy-

szerűen örültek tekintették” (*Manyuci*). Mindez kb. négy év kihagyás után állt össze. Amúgy sincs rá garancia, hogy egy félbehagyott dolgot mikor tudok befejezni. Ha valamiben elbizonytalanodom, mármint nem jövök rá, mitől nem jó, akkor akár évek telhetnek bele, mire át tudom rakni úgy, hogy már elfogadjam.

– *A vers születését megelőzi-e valamilyen speciális közérzet, hangulat?*

– „Öröm előzi, hirtelen öröm” – hát nem, épp ellenkezőleg: rossz közérzet, de ha ellenállok neki (társaságba megyek), a verset is elűzöm. Az írás külső körülményei nálam a magány, a csend; másfelől vagy zaklatottság, vagy épp szemlélődő állapot. Játékos versnél az előzmény lehet valami energikus ajzottság-telítettség is. Megesett, hogy valamely kép, helyzet, összefüggés egy álmom következménye volt, onnan mentettem meg. Később persze mindenképp kell egy kis eltávolítás, legalább annyi, hogy tudjam, mit miért csinálok, tehát a hatása legyen álomszerű, ne én legyek bizonytalan. Az álom okozta bizonytalanságot viszont többször is emlegetem: „Álmában elfelejti a szobát / De volt már itt és akkor is zuhant” (*Este*), „Honnan jársz vissza, lélek, akár egy este is, / hogy riadtan keresed a helyed, falak / és ágy, ablak és mennyezet kialakult / rendjében ismeretlenül.” (*Szabad vagy*); *A lélek állapota álmában* címmel pedig álom- és látványelemeket kevertem. Úgy látom: az álom (alvás) mint állapot foglalkoztatott, a szürreális képszerűség kevésbé. Amikor pedig a *Műhely* felkérésére álom-verset kellett írnom, az alvás és a számítógép töredezettsgmentesítő programját vetítettem egymásra.

– *Fordítasz, tanítasz, irodalomtörténeti éned tehát jól tudja, hogy az alkotói életműveket „korszakolni” szokás. Vajon ez csak afféle „kritikusi huncutság” vagy tényleg van belső, az életműből törvényszerűen következő alapja? Ha pedig túlfelől nézzük: alkotóként mennyire érzel ilyen határvonalakat?*

– Mikor főiskolán tanítottam, didaktikai célból, meg mert amúgy is jellemző rá, W. B. Yeats életművét korszakokra tagolva mutattam be. A vizsgán közölte egy hallgató: „csak arra emlékszem, hogy négy korszaka volt”. De azt hiszem, akire jellemzőek az éles váltások, annál is belejátszik a szándék mellett a világ, a társadalom („a geopolitikai helyzet”) változása is. Yeats mellé jó példa a húsz évvel fiatalabb Babits is. Nálam a váltások valahogy belső változásokkal függték össze, ezeket szintén nehéz volna életrajzilag adatolni. Vagy talán lehetne: kapcsolatok, halál, új helyszín, kerek évforduló stb. *Sors bona* című ciklusom az életem korszakolhatósága alkalmából íródott (30 éves lettem abban az évben), és egyben a harmadik kötetem logikus lezárását is adta.

– *Tapasztalatod szerint ki lakik a papír túloldalán? Találkozol-e olvasói reakciókkal, vetted-e hasznukat, beépülnek-e ezek az észleletek, olvasatok a műbe?*

– A visszajelzés fontos, de sokszor abban merül ki, hogy „láttuk a versedet”, ez még azt sem jelenti, hogy az illető elolvasta volna. A kollégák véleménye már inkább számít. Bár talán ez is érzelmi dolog: örülök, ha mondanak valamit, de nem tudok szándékosan úgy írni, hogy a kedvükre legyen (nem is akarnék). A *Sors bona* ciklus annak idején elhangzott a rádióban, és akkor két olvasó is felhívott. Az egyik inkább dicsért, nem emlékszem pontosan, a másik viszont a lányai lehetséges életútját látta az én élményeimben – ebből aztán új verset is írtam, *Utóhang (Elhatárolom magam)* címmel. Így kezdődik: „Hogy eltalálta őket és milyen / szomorú lett, mennyire ismeri / ugyanezt, és mit gondolok, vajon / hasonló sorsú lánygyermekei / mint elrettentő példát értenék-e / elrettentő személyes verseim?”

Van viszont úgynevezett „első olvasóm”, néha telefonba olvasom fel neki, amit írtam. Bele szokott kérdezni, és olyankor lehet, hogy valóban baj van a szöveggel. Bizonyos verseimet akár több költőtársamnak is elküldöm e-mailben, tesztelésre. De inkább őket tesztelem vele... Beleszólni nem nagyon tudnak, vagy én nem tudom közvetlenül hasznosítani a véleményüket. Úgyhogy az első olvasó is én vagyok – másnap vagy valamivel később.

– *Tudatos vagy ösztönös alkotónak vallod magad? Egyáltalán, ez a sarkított ellentét megállja a helyét?*

– Az erős érzelmi töltés mindenképp használ a versnek, mert visszavenni lehet, alakítani is lehet, de „tétet” kívülről vinni a szövegbe nem. Számomra azonban ugyanilyen fontos a szándékosság, például a költői hatások esetén. Ugyanis lehet a hatás véletlen (szándékaltalan), de fel kell ismerni, és akkor már el lehet vele játszani.

– *Sokat fordítasz, kritikusként is tevékenykedsz, naplót írsz. Ezek a műfajok segítik, esetleg gátolják-e költői munkádat?*

– Kis mennyiségben minden inspirál. A naplóírás, a gondolkodásnak ez a gyalogos változata kifejezetten rásegít, ugyanúgy, mint a versolvasás – nem ötletek eltulajdonítására gondolok, hanem hogy egy másik, szellemi síkra felérjek –, de a nagy tömegben végzett műfordítói munka (bármilyen szellemi munka) ugyanúgy elveszi a szabad agyterületeket, mint ahogy a számítógép memóriáját is lassítják a párhuzamosan futó feladatok. Mikor írnom kellene, néha olvasni sem tudok, olyan, mintha nem jutnék szóhoz egy beszélgetésben. Nagyon jó viszont a kertészkedés vagy bármilyen manuális munka, még a mosogatás is, persze megfelelő adagolásban.

– *Van-e a versnek meditatív, természetfeletti dimenziója, értelmezhető-e fohászként?*

– „Legalább nem beszéd. Nem is ima. / Negatívon üres, fekete Hold” – írtam régen. Ez persze csak rám vonatkozik, más versében nyilván lehet ilyen töltés.

– *A költői küldetés természetéről erősen megoszlanak a vélemények, de a mai alkotók egyre kevésbé tűnnek népet vezérlő lángoszlopoknak. Mit gondolsz erről a kérdésről?*

– Lehet a lírának társadalmi funkciója, de csak ha az egész költő ott van mögötte – gondoljunk Petőfire, Adyra, József Attilára –, nekik egy-egy versük nagyobb tömegre is hatott. Ez már a múlté amúgy, ma már nincs ilyen szerepe a költészetnek, attól tartok, hogy a társadalomnak sincs „egésze”. De társadalmi versnek nevezném nemcsak a társadalommal valamilyen okból vagy célból, hanem mint témával, közérzettel, élménnyel foglalkozó verseket is. Máshogy ír József Attila, akinél mindhárom „funkció” együtt van, mint Babits: az ő számára a *Cigány a siralomházban* téma, nem mintha nem érintené erősen. És aztán ott van Petri, aki mindig külső szögből néz. Ilyen értelemben ma is számos költő ír(hat) társadalmi verset.

– *Némely költők minden különösebb gátlás nélkül dolgoznak „alkalmazott műfajokban”, írnak dalszöveget, köszöntőket művésztaik évfordulói kapcsán. Volt-e hasonló tapasztalatod?*

– Egy felkérésre írt versről tudok beszámolni. A *Beszélőben* Ambrus Judit Szilágyi Lenke képeiről íratott szövegeket, először egy rendezvényre, majd lapbeli közlésre. Írtam valamit, nem lett jó, de közben egy másik fénykép is foglalkoztatott, amivel nem jutottam dűlőre. A „Budapest, 2005” című képhez, amelyen az „ERROR” felirat olvasható (a budapesti Terror Házáról), számos ötletet gyártottam, különböző t-vel kezdődő szóról levágtam az első betűt. Rögtön előkerült az „évedés” és a „réfa”. Érdekes, jópofa dolgok születtek, némelyik el is indított bennem egy-két sort, de az egész nem tartott sehova. „És nem vágják a képedbe, / hogy addig nyújtózz, míg az akaród ér” – ez például kimaradt. Azt is elárulhatom, hogy egy szótárt lapoztam fel a T-nél, és egymás után írtam ki a szavakat, asszociáltam a szókapcsolatokat. De nem tudtam megírni, és el is felejtettem. Aztán úgy fél év múlva, az éppen esedékes lapszám előtt még egyszer felmerült, hogy ha tudok, írjak valamelyik Szilágyi Lenke-képről. Éjfélig. Előtte, nyáron Vörösmarty verseit olvastam (válogattam diákoknak), és valahogy a té nélküli fogalmak (pl. a t-anulás) és Vörösmarty emelkedett szelleme egymásra találtak. Számomra is meglepő szöveg született, olyan montázs, amelyen talán átüt az emelkedettség is, de a téboly kaleidoszkópján keresztül.

Dupla medve

Kemendi Zsuzsának

*A medve tán nem ember,
De az ember néha medve.
Bevackolódik ébren
Álmgödör-verembe.
Magába kucorodva
A medve föl se kelne,
Pontosabban az ember,
Amikor éppen medve.
Ilyenkor méze sincsen,
Kesereg hemperegve,
Arcára, mint a vasmaszk,
Vicsora rádermedve.
A rosszkedv rajta bunda,
És tonnányi a teste,
Jobb lenne, ha az ember
Az ágyból ki sem esne.
Hisz minden el van szűrve,
Hisz minden el van veszve,
Hiába kapálózunk,
Úgysem jön semmi rendbe...*

*Szerencse, ha az ember
Ilyenkor dupla medve.
A másiknak van méze,
És nincs kétségbeesve,
Így aztán ez a másik
Társa mögött teremve
Fenékebe rúgja őtet
Bizonyos értelemben.
Megbillenti az embert,
Aki javában medve.
És noszogatja feddve,
Hogy magát összeszedje:
„Vicsor helyett mosoly van,
A bűdös bundát vedd le!”
S a komor medve döccen,*

Szívéről jég reped le,
Agyáról abroncs pattog,
Reggelijét megette.
Már indul is munkába
Ügyesen lépegetve
Ahhoz képest, hogy ember,
Aki most éppen medve.

E versből medvemódra
Tanulság hemperedne:
Ha már medve az ember,
Legjobb, ha dupla medve.

Párás tükör

Kossuth Mihálynak

Kádban ringok most elégedetten,
Osztályrészem művi tisztulás,
Feltartóztattam az épületben
Araszoló, biztos pusztulást.
Szent György gyanánt győztem le a sárkányt,
Felszerelve kamrapolcokat,
A romlásnak íme ellenállván,
Amely nem kád vízbe fojtogat.
Véget ér a magzatringatózás,
Bálnatestem ím felszínre jött,
Bőrömon lefelé indult mókás
Viszketéssel számos hangyacsöpp.
Párás tükrön tisztogattam arcnyi
Helyet, saját arcom jött elő,
Ám csak másik arcnak helyet adni,
Átformálta mélyről jött erő.
Nem más arc ez! Én vagyok, ki volna?
Lackfi János lettem, akinek
Szövegablakain áthajolva
Nézem önnön tükörképemet.
Pontosabban verséből kinézve
Szemlélem a kamrapolcokat,
És rálátok a polcon át a versre,
Ki s be járok, sárkány, ló, lovag
Szerepét egymással felcserélem.

*És a kompótnak eltett idő
Meghúzódva rejtett kamramélyen
Polcgyártáskor bukkan majd elő.
S újraindul alkatok cseréje,
Önmagamból önmagamon át
Merülök a vers káadnyi terébe,
Mely tükörként elnyel s kibocsát.*

The Golden Gate

(operarecenzió)

Conrad Cummingsnak a január 16-i
nyilvános bemutató előtt

*Végy egy szobrásznőt,
aki éjjelente a Cseppfolyós Bárány nevű
punkzenekarban dobol,
és lehetőleg hívják Janet Hayakawának,
és bonyolítsd úgy az életét,
hogy legyen mit visszafolyatni a
stilizált homokóra
mindenkori alsó térfelébe, az üveges idő
aljába is.
Ahogy végigmegy az elbeszélésen,
az több mint pornográfia,
egy pucérra vetkőzött egészséges tüdő vagy máj
nyers szépsége.*

*Felvetődhet, persze, ez-az,
de egy nő mindent megold,
még Hermész szárnyas saruját is,
és nem méltatlankodik.
Hirdetést fogalmaz a kisportolt Johnról,
aki egy nukleáris laboratórium
magányos, nukleáris önkielégítéseibe fásult
szoftvermérnöke, akit a hídon kis híján lefejez
egy vörös frizbi, akit magának akarna,
és aki értelmesen elgondolkodik
élete értelmetlenségén, melyet úgy vágott gyomorszájon
a frizbi, ahogy őt nem, és
kiadta minden kiadatlan
antik keszervét
Rómától egészen a Fekete-tengerig.*

*Minő szerencse, hogy nem jártam
San Franciscóban,
és fingom nincs róla, milyen a Golden Gate,*

és hogy játsszák ott Schönberg vonósnégyesét,
ezt a kívánatos obszcén unalmat, mely úgy nyúl hozzád,
mintha apád lenne, bezzeg a végén már
teljességgel félreérthetetlen gesztusokban
vergődsz a kottavonalak közt,
de ez már Ed és Phil jelenete,
melynek alaptónusa brahmsinak indul,
de lesz abból még minimalizmus!
Amikor Phil Edre néz reggel, miután kikászálódik
az ágyból, hogy megigya a kávé
Morus Tamás és Lana Turner portréja alatt,
abban van valami dermesztő,
lassan, kortyonként, mint elvált felesége emlékét,
mely mindig felmelegíti,
és teátrálissá teszi őt, ráadásul
egy századdal visszább veti retorikai képességeit,
mely poétikus gesztus ugyan,
de fatökű, mégis óvszerezett
korunk nem elég fogékony a metaforákra,
ezért elég sokára jön össze az átértzett szerelmi duett.
Croce e delizia, mondhatnánk, ha nem nézne
Ed olyan értetlenül a feszület alól,
és ha tudna olaszul, vagy ismerné a Traviátát,
és itt-ott belehallgatna,
miközben a macskapszichológus
heti háromszor kezeli ki Nagy Károlyt
birodalmi ábrándjaiból.
Liz Dorati macskáiról van szó,
ezekről a konkrét elioti szörnyetegéről,
Ed nővéréi, aki majd Phillel hetyeg, sőt gyereket
szül neki, és kigyógyítja őt Edből, akit csak
Istenből nem lehet kigyógyítani,
pedig önmaga ellenében, becsülettel
öregszik kívül-belül,
oda-vissza.

Zátonyitalan tengereket betölthet-e
szerelmi duett?

Ed végül az óceán előtt elmondja, hogy ott van
a hídnál (ilyen szimplán),
és nem tudni, hogy be fog-e ugrani,
vagy épphogy annak örül, hogy most már nem.
A zene bizonytalanságban hagy, mert csak a
vizet másolja, mert a hab írja hatalmas kvintetté,
transzponálni nincs idő, csak végigsimítani a

*hullámozást, mint izmokat az ing alatt,
nem kell félni,
szép lesz a csitulás,
ez a felvonás vége,
ide kell a líra, lehetőleg összetolulva, aztán megadóan,
kielégíthetlenségében kielégítve, felirattal:
hatalmas, kék, üres szemekben
fürdeni szigorúan tilos.*

*A kompromisszum balzsama,
az olasz alabástrom galamb,
és mindig valami más is kiderül,
ez a szappanoperák pulzusának vége.
Orvosilag már nem érdekes, de
bonctanilag mégis kincsesbánya. A hangok teste,
kipreparálsz belőle egy magas c-t,
Edből egy komplett, boltíves a capella kórus
hanganyagát hasítja ki a bonckés,
Lizben ott van a fekélygyártó
Schönberg vonósnégyese,
majdnem az egész első tétel, Philben
Brahms (A-moll, allegro), persze.
Csak John zenétlen, egy kurva hangot
nem találsz benne, néma, mint egy
képes operakalauz.*

*És ebből a szép társaságból, ebből
a társas igyekezetből transzparens
boldogtalanság és kimért boldogságlátszat lesz,
mert a csapongó korok csömöre után a rend
csömöre jön, s ez fájdalmasabb:
jobban megdolgoztat a boldogtalanságért,
mint a másik könnyed szemérmertlensége.
Liz és John,
Phil és Ed,
majd a második felvonásban
Liz és Phil és
Jan és John,
naná, hogy a hitbuzgó kisköcsög marad egyedül.
(De azért van remény...)
Szép a tragikus autóbaleset, a szobrásznő
halála, miközben önmaga partyjára igyekszik
a halálba, és
műtermében a maradandó csirkeszobor mögött
a húsból is hirtelen szobrok*

*lesznek, eleven anyagból holt jelentés,
anti-Pygmalion-effektus.*

*Agyag John ott marad a semmiben,
a semmi műtermében,
az autóbaleseten túli partról
nincs híd vissza, ha volna is, hárfahúrjain
a halhatatlan Orpheusz zenélne,
és nem egy San Franciscó-i borostás szoftvermérnök.*

*Hát, ez a vége.
A híd kérdése, a híd húrozása,
hogy rálépsz-e, ha van lábad,
hogy pendítéd-e, ha van kezéd.*

Mindenki más

*Hogy A Bének képzele magát ez meglepő.
Azt írja, csakis a szerkezet miatt.
Most így szerkesztette össze a lelkét.*

*Sose mondaná ki ezt a mondatot.
A Lélek szóig persze maradhatna.
Most így szerkesztette össze. Pont.*

*Bére van magyarázata: a rejtvény.
Találj ki öt betűt, kedves olvasó.
Viszont ne gondold, hogy szent vagyok.*

*Nem gondolom.
Csak gondolj bele Bébe.
Hadvezér vagyok, egy gyöngé nő.*

*A gyöngé nőt idézőjelbe rakja.
Pengeéles a hangja.
Új bekezdés. Számozott.*

*Amikor túl őszinte, akkor idéz csak.
Mások tollával díszíti a fészket.
Készül a násztáncra. Kék madár.*

*Kupakot, csigaházat, pávatollat lop.
Mert hát ilyen az élet.
Ezt sem mondaná. Sok csőr koptatta el.*

*Miért ne engedhetne meg magának egy-két-há
rossz mondatot? Elvégre csatár. Számozott.
Neki rúgják a labdát. Keménykedik a pályán és az ágyban.*

*Pofán vág, hogy attól kódulsz.
Úgy érdeklő a visszhang, ahogy senki mást.
A hetedik te magad légy.*

*Idéző jelekre csattanás.
Épp csak annyi, hogy levegyen a lábadról.
Logika helyett erőből csinálja.*

*Bedólsz neki. Mert eszedbe juttatja őt meg őt.
Mert tekintélyt parancsol.
Folyik a csapból.*

*A könnye.
Gyöngélkedik.
Ilyenkor anyáadra gondolsz.*

*Mikor épp arra szottyan kedve,
hogy Bének képzele magát.
Elcsodálkozol, és azt mondd, nahát.*

*Valahol eltűnni látszik a folyamatban.
Gépromboló, ha magára támad.
Robotol hajnaltól estelig.*

Töri, zúzza magát.

Japán kert

IV. Tusrajz

*Háromvónásnyi ősz.
Hűvös, tiszta, esős.
Fűszálak
fölötti tenger.
Délre fölszárad,
estére ember.*

V. Hokuszi álma

*Tenyeredben harangok tornya.
Madárlátta tisztás az arcod.
Másik kezeddél félrehajtod
az egeket, a fátylakat.
Ősz és tavasz közt barangolva
fehér hídon az aranykorba
kélisz át karmazsin fák alatt.*

VII. A hetedik fátyol

*Az íjászok felsorakoznak.
A gyalogság kivonja kardját.
Parancs harsan a lovasoknak.
A harcot istenek akarják.*

*Ragyog a hadrend kalligráfiája.
A hetedik fátyol letépvé.
Nyolcszáz harcos számít hiába
nyolcmillió isten kegyére.*

*A bíbor kert ma labirint,
a sógunátus összeomlik;
de másnap megtalálja mind
a lelkét, ezt a furcsa holmit,
és megfeszíti íját.*

*Amit az idő eltemet,
költők vagy sürgő szellemek
életre írják.*

S Z A K Á C S E S Z T E R

A beszélő maszk

A fehérre meszelt falú kis ház, melyben Hipposz élt az apjával, egy olajfákkal beültetett domb tetején állt. Két szoba meg egy konyha volt benne, viszont hatalmas, tágas terasz terült el előtte, ahonnan reggeli közben egészen a tengerig lehetett látni. Az épület hátához ikerházként tapadt az iskola, egyetlen tantermével, melynek mindhárom ablaka a távolban kéklő Olümposz-hegyre nyílt.

Hipposz apja, Kheirón, a híres kentaur volt az iskola igazgatója és egyetlen tanára is, mivel egy falusi iskolába kevés diák jár. Főleg Kallisztén, ahol manapság nem sok gyerek születik. Lakóinak jó része halhatatlan, s ha csak úgy nyakra-főre születnének a gyerekek, a szigeten lassan talpalatnyi hely sem maradna.

Hipposz, a kentaurcsikó, a papájával kettesben lakott a kis házban, mert a mamája nem sokáig bírta elviselni, hogy férjét csak a tanítás meg a könyvek, és a bennük rejtőző tudás érdeklí, s még szombat estéenként se viszi el őt moziba vagy táncolni. Márpedig a fiú anyja imádott táncolni: egyszer egyetlen éjszaka mind a négy patkóját elkoptatta rumbázás közben. Úgyhogy amint a fia nagyobbacska lett, összecsomagolt, és illa berek, meg se állt a sziget másik oldaláig, ahol egy latin tánciskolában állást kínáltak neki.

A kentaurok közül a szelídebb természetűeket mindenhol nagyra becsülik: híres tudósok és nagyszerű tanárok kerülnek ki soraikból, akárcsak Kheirón, akinek szakterülete egy különös tudományág volt (most sehogy sem jut eszembe a neve), szabadidejében pedig ételrecepteket és könyveket gyűjtött. Neki volt a szigeten a legnagyobb magánkönyvtára, leszámítva Poszeidón kalózregénygyűjteményét.

Hipposz cseppet sem hajazott a papájára, mert ki nem állhatta a könyveket, az ételeket pedig megenni szerette, és nem olvasgatni róluk. Ami azt illeti, a mamájára se hasonlított; nevetségesnek tartotta a latin táncokat. Főleg a tangót,

amit egy szál vérvörös rózsával a fogak közt kell járni. „Inkább ennék meg azt a rózsát” – gondolta mindig. (A kentaurusok ugyanis vegetáriánusok, és a virágok ízét különösen kedvelik.)

Viszont futkározni, azt szeretett. És nőtt is, mint a bolondgomba. Kheirónnak kéthavonta el kellett vinnie Héphasztosz kovácsműhelyébe, mert vagy kinőtte a patkóját vagy elkoptatta.

Ilyenkor az isten segédei, az egyszemű, óriás küklopszok gyorsan méretet vettek róla, és kalapáltak neki négy csinos, új patkót, melyekkel a lábán Hipposz büszkén vágatott hazáig.

Aznap reggel is, amikor a fiú felébredt, szinte érezte, hogy viszket a patája a legújabb patkói alatt. Kipattant az ágyból, és kilépett a teraszra. Gyönyörű, csöndes, vidéki reggel volt. Éjszaka esett, s maradt még néhány tócsa a göcsörtös törzsű, zöldezüst levelű olajfák között. A tócsákban tökéletes tisztasággal tükröződött a kék ég, ezért a fiú körül a föld olyan volt, mintha az ég darabkái hevernének rajta szétszórva.

Hipposz könnyű iramban levágtatott a dombról, s az úton elszaladt egészen a Heszperidák kertjéig. Szedett néhány aranyalmát a falon átnyúló ágakról, aztán hazafutott. Mindig így kezdte a napot, mert előrelátóan már most a következő olimpiára gyakorolt, hogy az ifjúsági korosztályban meg tudja nyerni a hosszútávfutást. Ez volt a szíve vágya.

Amikor hazaért, evett az aranyalmákból, amelyek köztudottan jó hatást gyakorolnak a sportolók teljesítményére. Még mindig nagyon korán volt. Hipposz egy ideig mélázva hallgatta a teraszon, ahogy a kabócák ciripelnek a fűben, a madarak torkuk szakadtából énekelnek az ágakon, és a kutyája harsányan meugat egy fára menekült macskát. (Ennyit a csöndes, vidéki reggelekről.)

Jó egy óra lehetett még iskolakezdésig, ezért unalmában végül bement a tanterembe, hogy keressen az apja könyvszekrényében valami olvasnivalót – lehetőleg minél több képpel és minél kevesebb szöveggel. A kitárt, zöld zsalugáteres ablakokon át csak úgy áradt a fény, bearanyozta a kétszemélyes asztalok és padok sorát. Az egyik falon fából faragott, régi maszk függött, s bár a szeme helyén csak két rés volt, Hipposznak mindig olyan érzése támadt, mintha követné a tekintetével. Alatta állt az alacsony, ám széles könyvszekrény, tele könyvvel és papirusztekercsekkel. Még néhány ékírásos agyagtábla is akadt – bár nem valószínű, hogy a szigeten Kheirónon kívül bárki más is el tudta olvasni ezeket.

Hipposz leemelt egy színes képekkel teli könyvet, ami az Argonauták kalandjairól szólt. Már régebben bele akart lapozni, s most bőven volt rá ideje a többi diák megérkezéséig. Odavitte a könyvet az egyik padhoz, leült és olvasni kezdett. Amikor odáig ért, hogy az Argonauták hajója, az Argó dódónai tölgyfából készült, és beszélni is tudott, hangosan maga elé dünnyögte:

– Mi a csuda az a dódónai tölgy?

– Én megmondhatom...

Csodálkozva hátranézett, mert nem hallotta, hogy valaki bejött a terembe, de senkit se látott. Kissé zavartan visszafordult, és lapozott egyet a könyvben.

– Én megmondhatom. Engem is abból faragtak.

Hátranézett megint, és meglátta, hogy a falon lógó maszk rákacsint.

– Te tudsz beszélni? – kérdezte rémülettel vegyes kíváncsisággal, mert még sose hallott beszélő maszkokról.

– Mondom, hogy dódónai tölgyfából készültem – ismételte a maszk. – A dódónai jóshely mellett növény fák mind tudnak beszélni.

– És miért nem szóltál hozzám eddig soha? – érdeklődött a fiú.

– Hát... mert a papád megtiltotta, hogy rajta kívül mással is beszéljek – mondta a másik. – Tudod, ő faragott ki engem az Argó roncsából. De most még alszik, úgyhogy gondoltam, cseveghetnénk titokban.

– Húha! Ezek szerint te ismerted Iaszónt, meg a többieket? – lelkesedett Hipposz, elhessentve a gondolatot, hogy a beszélgetéssel mindketten tilosban járnak.

– Persze. Haverok voltunk – vetette oda könnyedén a maszk.

– Akkor biztosan első kézből ismered az aranygyapjú legendáját.

– Naná! Hiszen ott voltam, amikor megszerezték.

– Nem mesélnéd el? – kérdezte Hipposz. Olvasni ugyan nem szeretett, de mint minden gyerek, mesét hallgatni igen.

– Rendben van – biccentett a maszk –, de mi volna, ha inkább megmutatnám? Ha felveszel, látni fogod mindazt, amit én is láttam – mondta kissé hamisan csengő hangon.

A fiú felágaskodott a két hátsó lábára, és addig nyújtózott, míg elérte a maszkot. Az meg szinte a kezébe ugrott.

– Hú, de jó végre megtornáztatni az arcizmaimat – mondta elégedetten, és mindenféle grimaszokat vágott, megneveztetve Hipposzt. – Egészen megmerevedtek az elmúlt évszázadokban.

A maszk olyan volt, mint egy emberi arc, mert Kheirón gondosan simára csiszolta a felszínét.

– Tegyé fel! – szólt türelmetlenül, de Hipposz ezt izgalmában észre se vette.

Feltette a maszkot, és az abban a percben szorosan rásimult az arcára, mint egy második bőr. Felvette a fiú vonásait, még az apja sem vette volna észre, hogy álarcot visel.

– Mutathatod! – kiáltotta lelkesen, és várta, hogy leperegjen szeme előtt az aranygyapjú története.

Várt néhány másodpercig.

Amikor nem történt semmi, újra megismételte a kérést, de választ sem kapott. Tudniillik most már egyé vált a maszkkal; a maszk szája az ő szája volt, így ha az mondani akart volna valamit, azt is csak ő mondhatta saját magának.

Megpróbálta levenni az álarcot, de nem sikerült. Mintha pillanatragasztóval rögzítették volna, olyan szilárdan ült az arcán. Mérgesen kikocogott a teraszra, hogy megkérdezze a papáját, mit tegyen, de legnagyobb rémületére a lába nem a hálószoba felé vitte. Egyszerűen önálló életre kelt, és leszaladt a dombról, az útra. Most már tényleg megijedt. Ejnye, hisz a maszk átvette az irányítást!

Bár cseppet sem volt kedve, vágatni kezdett az úton. Aztán galoppozott, ug-rándozott, majd a két hátsó lábán forgott maga körül, akár a cirkuszi lovak, mert a maszk erre kényszerítette. Így mutatta meg, ki az úr a háznál. Nemsokára ismét a Heszperidák kertjénél járt.

A kert elég veszélyes hely volt, senki se léphette át a kapuját. Almát is csak a

magas kőfalon átnyúló ágakról lehetett szedni. Három nővér birtokolta, őket neveztek Heszperidáknak. A kert szívében álló, legnagyobb és legszebb fát, melyen az örök ifjúság almái termettek, éjjel-nappal őriztették egy kígyóval, aki sosem aludt.

Hipposz mindezt tudta jól, mert a papája alaposan kioktatta. Esze ágában sem volt átmászni a kerítésen, mégsem tehetett mást, mert a maszk enni akart az örök ifjúság gyümölcséből. Így hát kénytelen volt valahogy átkecmeregni a falon – ami egy kentaurnak meglehetősen nehéz feladat. Amikor a másik oldalon ügyetlenül lehuppant a fűbe, meg is szúrta a farát valami. Azt hitte, hogy törött ág, de amikor közelebből megnézte, kardnak bizonyult. Valamelyik almatolvaj hagyhatta ott, aki sosem jutott ki a kertből, mivel az elvárásolt kert volt. Az almatolvajok arra ítéltettek, hogy örökké benne bolyongjanak, és soha ne találják meg a kivezető utat.

Hipposz felvette a rövid kardot – gondolta, jobb, mint a semmi –, és elindult a fák között. Mérgeesen csapkodta a nagyra nőtt csalánleveleket, mert semmi kedve nem volt megküzdeni a kígyóval. És örökifjú se akart lenni, mert a fiatalok amúgy is azt hiszik, hogy örökké fiatalok maradnak. A maszk viszont, ördög tudja, miért, fiatalabbnak akart látszani, s hajtotta előre a fiút.

Ahogy ott bandukolt a kavicsos ösvényen, találkozott egy másik almatolvajjal. Alexandrosznak (röviden Alexnek) hívták, és egy kisebb folyóisten fia volt. Alex már belefáradt a bolyongásba. Egy kövön ült, és almát evett. Igaz, nagyon megunta az almát az elmúlt hónapok alatt, de más ennivaló a kertben nem akadt.

– Üdv – mondta a kisebb folyóisten fia, és kiköpött egy magot. – Új vagy itt? Még sosem láttalak.

– Épp az előbb másztam át a falon – lóbálta Hipposz a kardot, nem túl virágos hangulatban. Nem tudod véletlenül, merre van a kígyó meg az örök ifjúság fája?

– Dehogynem. De nem mondom meg.

– Aztán miért nem? – gurult méregbe Hipposz, mert egy kollégától több segítséget várt volna.

– Mert még nem adtad a szavad, hogy ha sikerül legyőznöd a kígyót, engem is kiszabadítasz – válaszolta a másik. – Pizkosul unom már az almát, szeretnék végre egy jó marhasültet enni. Hagymás krumplival. Meg savanyú uborkával – tette hozzá vágyakozva.

Hipposz ugyan vegetáriánus volt, de ő se szeretett volna örökké almán élni, úgyhogy megenyhült és szavát adta.

Rögtön örök fegyverbarátságot kötöttek. Alexet kinevezték fegyverhordozónak – bár volt némi vita azon, hogy ki legyen a bajnok, és ki a fegyverhordozó –, aztán továbbindultak megkeresni a kígyót és a fát.

Ahogy mentek, mendégéltek, egyre többen csatlakoztak hozzájuk. A kert minden zugában kóricált egy-egy zsebre dugott kezű almatolvaj, mert az elmúlt évszázadok alatt ugyancsak megszaporodott a számuk. A végén már annyian voltak, mint egy kisebb hadsereg. Hipposz vezette őket, mivel egyedül neki volt kardja – a többiekét rég megette a rozsda.

A kert melleleg telis-tele volt bűvös helyekkel. Alex figyelmeztette is a fiút, hogy kerülje el a tó melletti kőpadot, mert aki arra lefekszik és elalszik, madár-

ként ébred fel. A fákon máris hemzsegték az elvarázsolt almatolvajok: rigók, kakukkok, vörösbegyek és őszapók.

Vagy ott voltak a szobrok. Ha valaki megérintette őket, életre keltek, és mindenáron játszani akartak. Legyen az társasjáték vagy kártya, legszívesebben reggeltől estig csak játszottak volna. Különösen ügyesek voltak a találós kérdésekben. Mindig nyertek.

A vízesés mögött meg – mert volt ott egy pici vízesés, aminek a vize pici tavcskába folyt – kalózbarlang rejtőzött, tele kincsekkel. De megmozdítani egyetlen darabot se lehetett, és annak, aki hozzáért valamelyikhez, hupikék lett a keze.

„Hát ezért vágja mindenki zsebre a kezét” – értette meg Hipposz, amikor hátranézett zsebre dugott kezű seregére.

Nemsokára odaértek az örök ifjúság fájához. Hatalmas, csillogó-villogó aranyalmák lógtak az ágakon. Régimódi, fekete pápaszemet viselő kígyó tekeredett a fa köré. Egy nagy könyvet olvasott, amit a farka végével tartott.

A kígyó felpillantott.

– Na végre! – vetette oda. – Régóta nem jött senki, már unatkoztam.

Hipposz ügyetlenül meglengette a kurta kardot.

– Védd magad! – kiáltotta, bár nem tudta, a kígyó mivel védekezhetne, hiszen még karja se volt.

Hacsak nem a könyvvel, ami elég nehéznek látszott, és hegyes, vasalt sarkai voltak.

A kígyó érdeklődve nézte a hadonászó fiút.

– Te még sosem csináltál ilyesmit, ugye? – kérdezte.

Hipposz elpirult.

– Ne szégyelld, egyszer mindenkinek el kell kezdenie valahol – mondta a kígyó nyájasan.

Alex – úgy is, mint hú fegyverhordozója – a kentaurszikó mellé lépett, és a fülébe súgta:

– Nehogy bedőlj Ladón kedvességének! Ez csak a látszat. Velünk is így bánt el.

A többiek a hátuk mögött helyeseltek.

– Ha válaszolsz három találós kérdésre, vehetsz az aranyalmákból – szólta a kígyó várakozóan.

Alex megint súgott:

– Fogadd el! Mi olyan régóta itt vagyunk, hogy a szobroktól már a világ összes találós kérdését hallottuk. Majd segítünk.

A többiek megint buzgón helyeseltek.

Hipposz tehát elfogadta az ajánlatot. Ladón egy percre lehunyta a szemét, aztán kinyitotta újra, és azt mondta:

– *Zöld istállóban fekete lovak piros szénát esznek.* Mi az?

Ez könnyű volt. A fiú sokszor hallotta kisgyerekkorában, amikor az apja találós kérdésekkel szórakoztatta, úgyhogy rögtön rá is vágta a választ:

– Görögdinnye!

Az almatolvajok megtapsolták.

– Rendben – biccentett a kígyó. – Ez volt a bemelegítő kérdés. Lássunk valami nehezebbet.

Gondolkodott egy sort, majd elégedett mosolyra kunkorította a száját, és azt kérdezte:

– Mi az?

*Ha úton megy, sose poroz,
ha vízben megy, sose tocsog,
ha nádban megy, ott se zörög,
eső veri, sosem ázik,
ha fagy éri, sose fázik.*

Hipposz kétségbeesett. Ezt még soha nem hallotta. Járt körbe az esze, mint a ringlispíl, de csak nem tudott rájönni, mi lehet a válasz. Látszott, hogy az almatolvajok is cefetül török a fejüket. Aztán az egyik a fiúra nézett, mindkét kezével csapkodott, mint egy madár, ha fel akar repülni, és közben maga elé meredt a földre, ahol az árnyéka ugyanúgy csapkodott. Hipposz ezt látva rögtön kapcsolt. Felkiáltott:

– Az árnyék! Az árnyék!

Serege éljenzett, Ladón meg abbahagyta a mosolygást.

– Nos, jó. Akkor az utolsó kérdés következik – mondta mérgesen, és gyorsan ki is köpte magából, akár egy nagy barackmagot:

– *Melyik az a kérdés, amire csak nemmel válaszolhatsz?*

No, ez már tényleg megizzasztotta Hipposzt. Egyből sajnálni kezdte, hogy nem olvasott többet. Hiszen Kheirón könyvtárában jó néhány találós kérdéseket és fejtörőket tartalmazó kötet is volt. Már jó tíz perce gondolkodott, de sehogy sem tudta kiókumlálni a helyes választ.

Egyszer csak észrevette, hogy Alex Ladón háta mögött lefekszik a földre, a feje alá teszi a karját, és horkol.

– Alszol? – szaladt ki erre önkéntelenül a száján. Aztán szinte azonnal rájött, hogy ez volt egyben a helyes válasz is.

A többiek örömben ugráltak, és a sapkájukat a levegőbe hajigálták – már amelyiknek volt.

A kígyó feldühödött, hogy Hipposz minden kérdésre tudta a választ, de esze ágában se volt adni neki az örök ifjúság almáiból. Hiszen akkor kirúgják az állásából. Eldobta a könyvet, és a fa mögül a farkával felkapott egy sokkal tekintélyesebb külsejű kardot, mint amilyen a fiúé volt.

– Ha alma kell, vedd el! – sziszegte gonoszul. – De ezt a táncikálást hagyj abba!

Mivelhogy a nagy fejtörés közben Hipposz izgalmában ide-oda táncolt, akár a lovak, ha nem akarják, hogy nyeret rakjanak rájuk.

A fiú megint elpirult, de most már a méregtől. Egyből rátámadt a kígyóra. Hirtelen felszínre tört az anyai öröksége: olyan boszorkányos gyorsasággal mozgott vívás közben, olyan pörgő-forgó ugrásokat csinált, akár egy versenytáncos. (Még spárgázott is, holott ez négy lábbal fájdalmasabb, mint kettővel.) Ladón ugyan mesterien küzdött, de sehogy se kelhetett versenyre Hipposzsal. Alig tudott védekezni. Egyre lassabban és lassabban háritotta a szúrásokat és vágásokat. Végül, amikor a másik megsebesítette az oldalán, eldobta a kardot és

szégyenszemre elmenekült. Csak úgy porzott a föld mögötte. Gondolta, egy állás se ér ennyit!

Hipposz győztesen lihegett, a banda pedig boldogan körülvette, és a vállát lapogatta.

Akkor értek oda a Heszperidák.

Cseppet se látszottak gonosznak vagy veszélyesnek, mint ahogy nem is voltak azok. Úgy festettek, mint három kedves vénkisasszony, akik egész nap csak kötögetnek, meg jótékonyági vásárokra sütnek süteményeket.

– Éhesek vagytok? – kérdezték egyszerre jóságosan.

Mindent egyszerre mondtak és csináltak, mivel sziámi hármassikrek voltak, a lapockájuknál nőttek össze. Menni is csak úgy tudtak, hogy egy ment előre, kettő meg oldalazott.

Az eladdig almadiétán élő fiúk boldogan mondták, hogy igen, így a Heszperidák meghívták az egész társaságot tízóraira. Volt vajás kenyér parizerrel, paprikával, meg szilvakompót és jeges tea.

Hipposz megállapodott velük díjként egy aranyalmában, és abban, hogy az összes tolvajt hazaengedik. A három nővér beleegyezett mindenbe. Igazán jólelkű öregasszonyok voltak, a kígyót is csak azért alkalmazták, mert Héra istennő rájuk parancsolt, hogy őrizniük kell a fát, hiszen nem lehet mindenki állandóan fiatal.

A tízórai után Alex biztosította Hipposzt örök fegyverbarátságáról, és mivel még mindig éhes volt, hazament marhasültet enni hagymás krumplival és savanyú uborkával. A többiek is mind szétszéledtek, csak a szobrok szomorkodtak kint a kertben. Kivel játszanak majd ezután?

Dél is elmúlt, mire Hipposz hazaért. A tanításnak vége volt, és Kheirón ott búsult egy indiai ételkülönlegesség receptje fölött a teraszon, amikor meglátta, hogy eltűntnek hitt fia kardot lengetve vágat fel a dombon.

– Édes fiam, hát itt vagy? – lelkesedett. – Azt hittem, hiányzik az édesanyád, és elszöktél meglátogatni a tánciskolában.

Hipposz lefékezett mellette, csak úgy porzott a föld a patái alatt. Aztán beleharapott az örök ifjúság almájába, mert a maszk erre kényszerítette, hiszen neki nem voltak fogai. Amint az egész gyümölcsöt befalta, a dódónai tölgyfából faragott maszk lehullt az arcáról. Kheirón abban a percben rájött, hogy valami furmányos dolog történt a fiával.

Hipposz pedig végre elmesélhetett neki mindent, az elejétől a végéig.

Kheirón nagyon büszke volt a gyerekre, hogy ilyen jól megállta a helyét, holtan nem is szeret olvasni. Azon nyomban elhatározta, nem piszkálja többé a sport miatt, hadd fusson csak, amennyit akar. Hipposz meg eldöntötte, hogy többet forgatja a könyveket, mert ha nem lett volna Alex és a többi almatolvaj, bizony ő se birkózik meg a kígyó találós kérdéseivel.

Visszaakasztották a maszkot a helyére, s az most már boldogan és megifjodva ígérte, hogy nyugton marad, és nem csinál több galibát.

A kurta kardot meg kifényesítették, és eltették a konyhaszekrénybe. Hátha jó lesz még valamire. Teszem azt, almahámozásra.

Bluebox

Kilátástalan,

szögezte le Alfred, és körülnézett abban a szobában, ahol állt. Minden piszkos volt, a könyvek, a ruhák, egy öltöny – nem is hordok öltönyt –, a pendrive lucskokban, a telefontöltő zsinórján sár csúszkált. A szoba sejtelmes mélységű árnyékokkal volt tele, s az sem tette barátságosabbá, hogy a falakat, a padlót, sőt a plafont is rozsdás vaslemezek fedték.

Megint

jól kicsesztél magaddal, gondolta Alfred. Mintha itt nem óvnák annyira az örültjeiket, mormolta kevés szóval, ahogy álomban szokás, kevesebb, mint amennyit ébren kellene erre szólni. Merthogy az ajtó zárva van, s ameddig a feladat nincs elvégezve, se be, se ki. Áll, mint az elbocsáthatatlan beteg a kórteremben, utolsóként. Nem óvják, nem is segítik, rajta kívül egyetlen nyamvadt élőlény sincs a történetben.

Alfred

hónapok óta küzd ezzel a visszatérő álommal: nyaralás végén, legalábbis valamiféle üdítőnek indult távollét befejeztével sűrgetik, és ő képtelen összeszedni elkoszolódott dolgait, nem fér a bőröndjeiben sem. Egyáltalán nem a szándék hiányzott belőle, hanem a képesség, és a megoldhatatlannak tűnő feladatokhoz szükséges meggyőződés. Nem segítette az sem, hogy a gégéjét szinte eltömte a rozsdaszag, mely olyan volt, mint egy nehéz falat, s a légszomj miatt kénytelen volt mellkasának tágitására összepontosítani.

Másrészt

rendkívüli volt az is, ahogy a haladéktalan teendőket a tudtára adták. Pontosabban az a tény bizonyult különösnek, hogy jóformán semmit sem hoztak a tudomására, mint ahogy nem is tudott semmit, mégis úgy érezhette, mintha egy elemek sokaságából álló rendszer irracionális és ellenséges módon kényszeríténé, álombeli tömörséggel: a külvilág, a tér minden szelete, az univerzum akarná cselekvésre bírni, és fogalma sem volt, mire jut ez a mértéktelenül szétterjedt feszültség a testével. Minden valószínűség szerint semmire, mormolta Alfred, hiszen csak az imént tisztáztam, hogy a cselekvés elemi képessége is hiányzott belőlem, elsősorban annak az alattomos halálfélelemnek a következtében, ami a történet felvezető képsora végeztével előbb csak átfutott rajtam, majd minden erejét összeszedve megkapaszkodott bennem. Azonban ha Alfred nem is akarta volna tudni, mint ahogy tudta, van olyan trükkje a testnek, hogy amit egyik pillanatban képtelen megtenni, azt a másikban, ha veszélyessé válik a helyzet, aka-

ratlanul is elvégzi. Ha nem tudok önállóan bepakolni, fordította le magának Alfred a lexikonból egyik reggel kikeresett magyarázatot, ők, értsünk bárkit ez alatt, néhány egyszerű, vastag porral lepett csellel, akár csak annyival, hogy az orromba ragadt rozsdaszagot kicserélik a magukat felbontó sejtek, az enyészet szagára, szóval egy ilyen egyszerű fogással is könnyedén elérik, hogy elfelejtsem apraxiás állapotomat.

Férfiként,

ismerte be Alfred az ablaknál állva, kevéssel az ébredés után, ezek az álmok igen kiábrándítóak, pedig az eleje mindnek olyan szép lehet, hogy nem száradó nyomokat hagy tőle a párnáján a nyála. Nem szorul magyarázatra, hogy Alfred valahonnan bemegy abba a szobába, legalábbis halvány kinti emlékei is vannak. Ezekben éles peremű sziklacsúcsok magasodnak pompás települések fölé, vagy apró fodroktól fehérülő tengert ölel át a zöld öböl. Am egyetlen pillanat alatt megfordul minden, odabent, a szabálytalan alakúnak tűnő homályban máris feneketlen stresszben, remegő kezekkel pakolna, mert lejárt az idő.

Hiába

ébredt sűrű teendőkre, néha órákig elvolt még ezzel. A végében alig használt a lagymatag öblítés, mégse kapta magát, hogy a tartályba vizet nyomjon a csilléből. Pedig szeretem a merülőszivattyú motorjának gengszteres torokhangját, mondta Alfred a végén ülve, de csak ülök, bennfentesként pásztázom a fürdőszoba tartományait, és csodálom a berendezés emberközpontúságát. Ilyennek, humánusan célszerűnek gondolta az egész házat, a gipszkarton álmennyezettől a lábtörlőig, a lucfenyőből készült lambérialécek finom tónusú éreztmintájától a kandalló komor feketéjéig; mindenhol máshogyan pihenhetett meg a szeme. Ráadásul ez a néha önmagát is kijátszó harmónia, nehogy a legcsekélyebb mértékben is megunhatóvá váljon, előre nem látható módon, akár egy adottságait fitogtató hüllő, a nap járását követve, pillanatok alatt cserélte le bőrét újra és még szebbre. Ki tudja, hogy ennyi életigenlő tünemény láttán egyáltalán hogy jöhetett zavarba egy álomtól, még akkor is, ha ez az álom mindent megtett azért, hogy környezete szépen kikészített bőreit szarral fröcskölje be, a bűzével eltompítsa fogékonyságát.

Általában

véve elmondható, hogy Alfred egy sorozatnyi naiv ébredésre vágyott, hiszen cseppet sem vonzó az a férfi, aki tárgyilagosan igyekszik tekinteni az egyébként is nehezen lebontható mentális zavarára. Igen, ma már az egzaltáltakat szeretik, állapította meg már az ablaknál állva, de hát mitől lehetne elragadtatott egy olyan álom szereplője, s kezdett derengeni neki, hogy talán ez a legégetőbb problémája, melyben alig vannak testi tapasztalások, bár ami van, az még mindig nem evilági módon hat. Olyan, tette oda a kezét, mintha belülről feszítene, kívülről meg nyomnám, és ez képes, bár örömtelen. És semmi behatolás.

Függönyét

nyakába véve ácsorgott a helyén, szokásos reggeli előtti ceremónia, amikor a kávé már kilökte az egyensúlyából, de annyira gyorsan, hogy nem lehet még

hinni neki. A len hatású anyag kellemesen csiklandozta, és Alfred szeretettel hagyta, sőt rájátszott, odafeszítette magát, hogy könnyebben megtalálhassa a tarkóján tenyésző apró szőrszálakat. Egy időben le akarta venni a függönyt, de szórakoztatta, hogy a relaxa és a függöny egyként dolgoznak érte. Általában megnyugtató, ha ketten is elvégzik ugyanazt a feladatot, fogta meg enyhe türelmetlenséggel az olajos tapintású szegőanyagot, hogy visszaigazítsa a kényes ponthoz – a harmadikra viszont semmi szükség. Az ablaktól, miközben az érzéki játéktól az alkarja bőrében ülő szőrtüszők hetykén kiemelkedtek, egyetlen pillantással le tudta olvasni a légnyomás és a páratartalom értékeit, látta, hogy a hálós cinkegolyó kiürült-e már. Azonnal feszélyezetté vált, ha nem szöhetette maga köré ezt a néhány információt. Amit lehetett, aztán ellenőrizte a neten is. Legtöbbször ellenőrzök mindent, ismerte el Alfred, amiről nem derül ki hiánytalanul, hogy mozdulatot sem érdemel. Valamit csinálni szeretett volna most dél előtt is, de megállás nélkül esett. Ez az időjárás mozdulatot sem érdemel, ez vitán felül áll. Nehezen akaródzott belátnia, de mint a félelmet, a heréjében érezte, hogy lassan bent is minden átítatódik, s ez a közvetlen figyelmeztetés, nem tudván merre lesz a kiút, a határvidékre toltá, odaragasztotta az ablakhoz.

Kilenc

körül annak a halvány emlékével vált le az üvegről, hogy a macskával már foglalkozott. És tényleg, lehetett ebben valami, mert rögtön meglátta a küszöbön a fejét. A feje bent van, állapította meg Alfred, gondolom, enni adtam neki odakint, és amikor be akart szökni a lábam mellett, odacsuktam. Nem hallottam, hogy történt volna ilyesmi. De hát a két mellső láb meg a fej ott feketéllett a zárt ajtó sarkánál, és volt a szőnyegen, az elnyílt macskaszáj előtt – macskaszáj-madárjaj, ötlött föl Alfredben – egy kevés vér.

Eső

csapott a képébe, amikor kinyitotta az ajtót, s a lábával kilökte a dögöt az udvarra. Nem vált kétfelé a test, a bőr egyben tartotta. Hangosan mondta is, míg csinálta: a lábammal lököm ki, s szigorúan véve aznap ez volt az első hangos szó a jókora birtokon. Mintha egy plüssállatba rúgnék, fűzte hozzá rögtön, a világon semmi köze nincs az élethez. A tetem egy hatalmas birsalma sárgája mögé, a tuja tövébe gurult, épp oda, ahol a napégés megbarnította a lenti ágvégeket. Ilyenkor félnaponta lehetne szedni a földről a birset, mégsem teszem, magyarázta magának, milyen szép most is együtt a barna és a sárga, meg a macska kiolthatatlan feketéje. Alfred csodálta ezt az állatot, milyen finoman tudott élni. Olyan volt, mint egy könnyű, áttetsző függöny, hallani sem lehetett, hogy élt. Alig volt valami, amiről ő tehetett.

Télen

a hóra tett tejes tálkájuk mellé guggolva szokta a bundájukba rejtetni a tenyerét, de az ázott macskától undorodott. Van még két macskám, nyugtázta, ha az enyéme egyáltalán, valahol kóborolnak. Alfrednek finom remegés kíséretében jutott eszébe, hogy a diófa alatt szoktak felbukkanni. Sokfelől jöhetnek, az a fa olyan, mint egy időkapu, mert ami átment alatta, arra a múltja nem nehezedik

többé. Terjedelmes, mégis szellős koronájával, ezüstöt csillogtató, sima kérgével erőteljes tényezője a teleknek, idővel mindent és mindenkit uralma alá hajtott. Mintha a követei lennének egy közelebbről soha meg nem határozott ügyben, alatta szoktak felbukkanni a macskák; *küldetésük* tudatában büszkén akarnak most is jönni, enyhe borzongással ugyan, de csak nevetni lehet rajtuk, annyira szórakoztató, amikor az esőben emelgetik-rázzák a lábukat.

Komplikált

ez nekem reggelre – míg a papucs orrán éktelenkedő vérfoltot akarta leáztatni az esővel, ezt gondolta Alfred –, hogyisne, semmiképpen sem akarom megvárni. Alfred nem akarta megvárni, hogy a macskák belebotoljanak a testvérükbe. Kapóra jött, hogy egy ideje a nyitott ajtóban állt, eléggé bevert az eső, ráadásul az évszakhoz képest szokatlanul hideg volt. Be kellett jönnie, és Alfred abban a pillanatban be is ugrott, de, valószínűleg a diófa és a macskák miatt, tovább motoszkált benne egy gondolat. Visszalépett tehát az ablakhoz, észak felé tájolt ablakához, ahonnan nem láthatta a kínos találkozást, és most már közvetlenül a *küldetés* témájához nyúlt. Van egy olyan küldetés ugyanis, adott okot a további álldogáláshoz Alfred, melynek minden mozzanatát megjegyeztem, még az is bevésszódott, amikor az unatkozó ór egyik lábáról a másikra helyezi a testsúlyát. Évek óta játszotta ezt az egy játékot, száz és száz variációval örvendeztette meg magát. Míg az első időben a mind könnyebb megoldások tendenciáját követte, a közelmúlt az erőgyűjtés és a felbátorodás fényes időszaka volt: ahol csak lehetett, keresztbe tett magának, s még arra is jutott váratlan vitalitásából, hogy a problémákkal szembesülve, maga számára is hitelesen eljátsza a meglepetést. Kimondottan élvezte, hogy ilyen könnyen és sterilen szerzett magának ellenséget, nem kellett ehhez semmiféle alku az egójával, sőt, amikor tisztábban látta már a helyzetét, az is egyértelművé vált, hogy soha még ilyen holtbiztos sikerű munkamegosztás nem alakult ki közte és az egója közt. Ettől jó ideig boldognak érezte magát, lesz ami lesz, a végén már egy szimpla kilencmilliméteres, GK17-es félautomata pisztollyal indult el a szakadó esőben.

Ilyen

múlttal persze hogy mindenkinél jobban ismerte a lehetőségeit. Tudtam, erősítette meg Alfred, hogy mielőtt átjutnék az élő sövényből kialakított labirintuson, s a titkos lejáratot megtalálva a pincébe ereszkednék, néhány fegyverestől a hatalmas parkban kell megszabadulnom, miközben átláthatatlan esőfüggöny nehezíti a célzást. Alfred most végre felismerte a tagadhatatlan hasonlóságot a játékbeli és a valóságos eső között is: mintha félbetört fehér ceruzák záporoznának a földre, hogy lent egy-egy azonnal felrobbanó buborék alatt semmivé váljanak. Azt az esőt például, mormolta tovább Alfred, amit a számítógépes játék tét nélküli világában viselek el, cseppet sem szeretem jobban, mint ezt itt, mely lassan annyira felázta a kiskert minden zugát, hogy már-már azt lehetne gondolni, a birsek és a macska is, meg a kerti kemence, a műanyag ládák meg a műanyag asztalra borított műanyag székek, egyszer csak mind belecsúsznak a buborékok alatt megnyíló semmibe.

Titkos

billentyűkóddal lehetett biztonságossá tenni a helyzetét, s bármennyire is csalás ez, régebben, amikor még az emberek érdekelték, s nem a legyőzésük módjában rejlő öröm lehetősége, mindenféle lelkifurdalás nélkül ütötte be, hogy IOIRULEZ, és a hasonlót, kiváltképp a kedvencét, melynek révén láthatatlanná válhatott, mert ilyenkor volt alkalma jobban körülnézni, hogyan élnek a többiek, mit csinálnak olyankor, amikor nem kell visszalőniük. A mai filmek bluebox-mániájáról kialakult véleménye mindennél jobban árulkodott a hozzáállásáról. Nem az nyugözte le, hogy azzal a sok-sok csalással, vizuális bepalizással mivé tudták varázsolni az egyes beállításokat, inkább azt szerette, amit a werkfilmekben láthatott: a lecsupaszított jelenetet, amikor lehull a lepel a trükkéről, leveszik a hátteret, s csak a szereplők maradnak, a fényesre sikált, üres felületeken toporgó szerencsétlenek. Olyan jókat tudott rajtuk nevetni. Ha azt gondolhatnám, és ezt a jelenleginél intenzívebben kellett volna elgondolnia Alfrednek, hogy ez a ház, ez a kert és gyümölcsös van bluebox technikával mögém montírozva – meg ez a túlfinomult beszédmód, *bluevox*, nevetett fel Alfred –, akkor nem is kéne sem a látvány, hogy masírozok az uzis örök között, s a kastély második emeleti ablakában, miután az elrabolt Charlotte alighanem megérezte férfias kisugárzásomat, kigyullad a fény; sem a tudat, hogy megúszhatom. Mert hazugság az, hogy csak akkor nincsenek szabályok, amikor pénzért ölsz, ha jól látom, hökkent meg egy pillanatra Alfred, s nem téveszt meg a múltnak csak nemrég átadott tapasztalatlanságom, semmikor sincsenek szabályok.

Ha

mindent ilyen intenzitással tudott volna elgondolni Alfred, és rossz szokásához híven, helyesebben: természetéből eredően nem üresedik ki a szárnyaló fantázia, akkor végre elmondhatná, hogy nem hiába ragad le lépten-nyomon a részletekben gazdag megvalósítás miatt. Nem hiábavaló az ablaknál való ácsorgás, a budin való ücsörgés, mert ha a sokszor csak lötyögő fantázia ilyen robusztus támasztékot nyer, akkor ez a korszakos siker talán átsugárzik végre a testi tapasztalások sivatagos területére, ahonnan hónapok óta csak egy üzenet érkezett Alfred agyába: nem a nő egész arcát kell nézni. Vagyis hogy azt, de csak egy pillanatig, míg megtaláljuk az arc legszebb, legvonzóbb pontját, s attól kezdve stabilabb a meggyőződés, és oldódik az idegesség. Többet, egy szerencsés, jó órában formált, még élvetegség vagy butaság nélküli női arcot úgysem lehet ártalom nélkül befogadni. Összegezte Alfred.

Amikor

ébredése óta immár másodszor lépett el az ablaktól, egy kisebb tócsába lépett. Vizes lábnyomai a konyháig követték. Ahol megszűntek, ott ült Alfred, várta, hogy a kávé lefőjön. A magzati pózba hajtogatott péksüteményeket vizsgálta, tegnaptól milyen gyorsan kiszáradtak. Elfogódottan piszkálta a nemrég ajándékba kapott elegáns fűszertartót, mely úgy nézett ki, mint egy katyusa, majd a miniatűr teaszekrény fiókjait húzogatta, azt remélve, hogy megtalálja végre a módját, hogyan hasznosítsa. Teát ugyanis csak rummal ivott Alfred, de annak

is megvolt az ideje, télen vagy egy ritkán előforduló hosszú ivási periódus után, amikor reggelente már nem tudta magát felküzdeni a minimális tisztesség szintjére, a külvilág viszont valami csoda folytán átjutott hozzá, csak akkor, a még nagyobb bajt kivédendő jutott eszébe. A masszív rumos tea égette ugyan az arcán a bőrt, ezt követően azonban belülről kifelé haladva mindent elvégzett helyette.

Konyhájának

márványmintás beltéri járólapja, melyet annak idején tíz napig tartó magányos küzdelem során, idegölően, ugyanakkor lélekemelően precíz munkával rakott le, mindig uralkodói erélyt biztosított az első lépéseihez, és ez akkor is így volt, ha a lelombozó folytatásról meglehetősen lekerekített emlékei voltak. A keménység és a határozatlanság efféle felületi érintkezésében is igyekezett azonban annak a felfogásnak az újabb példáját látni, miszerint a tárgyainknak varázserejük van, hihetetlenül sokféle formában hatnak ránk, ráadásul azt is megérezzük, amit nekik tulajdonítunk, s ha kell, önmagukból is kifordulnak, csak hogy megfeleljenek az elvárásoknak.

Ilyen

és hasonló gondolatok közt vitte a szobába a kávé Alfred. Az ágyban Alfrida feködött, befordulva, kócosan. Alfred nem kérdezte a nevét, ő meg nem mondta, ezért idővel kapott egyet, nem mellékesen azt, amit az előző kettő is viselt. Alfrida ágrólszakadt teremtés, ehhez kétség sem fért, bár nem voltak a testén a nélkülözésnek látványos nyomai, sőt lehet mondani, hogy bizonyos pontokon Alfred ízlésének egyáltalán nem megfelelő többlet mutatkozott rajta, persze azért semmit sem túlzásba vite. Szimplán rongyos volt szegény. Alfrida ruhái az ágy mellett heverték, legalul azzal a több helyen lyukas, kötött pulóverrel, melyet meglátva Alfred tegnap még meg akart szabadulni a lánytól. Egyértelműen mérges volt rá, ha az okokat ma már nehéz is lett volna nyíltan felidézni, és mérges volt rá még éjjel is, holott addigra már annyi mindennel töltötte fel Alfrida öle, amennyit nem is remélhetett. Nem volt rá magyarázat, de mérges volt rá. Azt hittem, gondolta a dühére szomorúan emlékezve Alfred, megúsztuk a dolgot, de most látom a felkarján a kék foltot.

Ő

már a harmadik lány a telepről, és ő sem a szerelem reményében jött. A multinál meglátta, hogy Alfred mennyi piát pakol a bevásárlókocsiba, attól kezdve követte a polcok között. Ha Alfred hátrafordult, a későbbi Alfrida pimaszul belevigyorgott a képébe, hisz ehhez értett, mintha erre készült volna az arca. Mellém ért, emlékezett most Alfred, látta, hogy milyen összetételű és mennyiségű árut pakoltam, tiszta sor, ő is tudta, nincs miért ettől reálisabb kilátásban bízni.

Talán

most az egyszer, kivételesen harmadikra bejön, gondolta akkor Alfred. Nem is baj, esetleg mégis igaz, hogy az élvezet mindig felaprózódik.

Csavarogtak

a böhöm parkolóban, és Alfred egy darabig gyötörte magát, nem akarózott az autójához engedni a lányt. Nyugodt körözéssel telt tíz perc, a játékuk mégsem vált kényszeredetté. Alfred időlegesen elvesztette a látását; mint a diófa a kertjében, Alfrida hajkoronája is kitakart mindent. Koromfekete haja miatt vak voltam minden másra, ismerte el Alfred: tisztelni kezdtem, eltökélt és törhetetlen vadász volt. Amikor eluntam magam, egy szó nélkül ült be mellém. Pár perc múlva láthatta, hogy az autó a telep felé kanyarodik, de csendben maradt. Kifelé hajtottak már, a telepen átvágva fel a hegyre, amikor valami olyasmit mormogott, hogy *sejtettem*, vagy talán azt, hogy: *tudtam*. Amikor megérkeztek, Alfrida kiszállt, a kapunál várta, hogy beengedjék, nem segített cipelni. Odabent azonnal inni kért, és Alfred fokozatosan elporló gyanakvással nézte, amint konyakbarna arca előtt szállt fel és le a pohár. Legalább te kértél, mondta neki. Valószínűleg ekkor már nem bánta, hogy így alakult.

Alfrida

jól csinált mindent. Egykedvűen, de erősen, és Alfred ezt szerette. Ezek ilyenek, jelentette ki többször már korábban is, szenvtelenül darálják, aztán ösztönösen ráéreznek. Menet közben megtudnak ezt-azt a testükről, szinte tapintható a felismerés feszültsége az izmaikban, de talán nem hisznek benne igazán, hogy lehet ezzel a gerjedelemnek talán még nem nevezhető potenciállal mit kezdeni. Eleinte úgy látszott, Alfrida is leadja a szokásos műsort, az italtól felmelegedve kötözködik egy sort, amúgy plázásan, ahogy bizonyára ezt minden további nélkül meg lehet tanulni a pokol fenekéről felmerült teremtéseknek is, hacsak nem vakon és süketen tengetik az életüket. Ezek a bőr alá hatoló útbaigazítások morbid szisztéma szerint működnek, lehetetlen csatornákon, úttalan utakon haladva is megtalálják a lányokat, s ehhez nem szükséges hozzáadni semmit, meg ez akár szikrányi fogékonyság nélkül is. Mikor megvolt ez a leszólós műsor, Alfrida levette a pulóverét, és felült a konyhaasztalra. Pár szóval elmesélte, hogy férjhez akarták adni, de nincs pénzük, majd egy újabb pohár után azt mondta, akkor most csináljuk. Hát mit, kérdezte Alfred, mintha nem tudta volna. Hát azt, felelte flegmán Alfrida, és enyhe pír vegyült arcának barnaságába. Nem lehetett lebeszélni, ott akarta csinálni az asztalon. Előbb legyen meg így, mondta a lány. Semmit nem engedett se szájjal, se kézzel, bosszankodott Alfred, egyedül az fért bele az elképzeléseibe, hogy a két bokáját feldobta a vállamra, aztán lökjem. Alfrida hanyatt dőlt a konyhaasztalon, lábai Alfred nyakában, arca jobbra fordítva, a hűtőszekrényt nézte.

Lassan

melegedett bele, de nem is ment könnyen a dolog, volt ugyanis Alfridának valami földöntúli ügyletre vonatkozó szaga, és Alfred, ha megfeszítik, se tudta volna megmondani, miféle műveleteknek kell beindulniuk egy ilyen penetráns végtermék előállításához, amilyen Alfrida. Mi lehet ez, kérdezte magától fásultan. Biztosan megmosakodott, mielőtt vadászni indult, de akkor is, Alfredben újra és újra visszahőkölt a férfi, amikor megcsapta az orrát ez a bűz. Engedj oda, muszáj lesz, mondta neki Alfred, előrehajolt, majd orrát Alfrida két melle közé nyomva

mély lélegzetet vett. Volt a számítógépes játékanak egy funkciógombja, amivel ki tudta kapcsolni a gravitációt, így akit eltalált, lassítva nekirepült a plafonnak, majd a franciaablakot kitörve átlebegett a kerti szökőkút fölött. Fiatalabb korában álmodott is ilyesmit, úgy tudott ugrálni a háztetőkön, mint Hulk a hegy-csúcsokon. Hulk nekifutott az elrugaszkodás előtt, Alfrednek a tüdejét kellett csordultig megtölteni, és... a repülés elmondhatatlan élmény volt. Úgy érezte Alfrida mellei között, hogy a régi álma éledt fel.

Közben

más is tette a dolgát. Mi van mááá, nyújtotta el Alfrida, majd megemelte a fenekét, aztán leengedte és megint megemelte, és Alfrednek hamarosan be kellett látnia, hogy nem a szag volt a legbizarrabb, hanem a lány lába közé épített, összetett működésű berendezés, mellyel egyszerre szívott, szorított, tolt és lökött, dagasztott és font. Olyan lyukai voltak Alfridának, melyek bevetésével képes volt semlegesíteni az istenverte bűdösséget, és Alfred utóbb nem győzött esküdni, hogy ebben a kérdésben képtelenség túlozni, valóban az történt, amit mondott – amikor bedugta neki, Alfrida odabent valamivel kiszálazta a farkán lévő ereket, csak hogy egy pillanat múlva szép erőre fonja. Alfred elképedt, milyen egyszerűen boldogulnak, és percek alatt nem győzött sóhajtozni. Közben persze rájött, hogy immár Alfrida tartja meg, pedig a lány a lábait is felemelte Alfred válláról, karjai pedig a feje mögött heverték az asztalon, mintha ki lennének törve; kizárólag az ő szépen kitelt rudacska köti össze őket, ahogy belefelezül az önmagának csillogó száftból glóriát eresztő lyukba. Tudniillik Alfrida seggébe, tartotta fontosnak javítani Alfred, nehogy a pátosz vagy a modorosság e túl nem értékelhető mozzanat tekintetében félrevezesse. Mert ilyen volt Alfred, és most mellékes, hogy okkal volt ilyen, nem szégyellte magát napról napra figyelmeztetni, hogy a pornó semmilyen ízt nem ad egy történethez, ugyanis a pornó maga a történet. A pornóban a láthatóság a fontos, de Alfredben meggyőződéssé érett, hogy a valóságban elég a látszat is.

Agyafúrt

diagnózisát persze felülírhatta volna egyetlen unott oldalpillantás, de Alfred nem figyelte Alfrida szemét, elegendő garanciát jelentett számára a lány feje mögé ejtett karja, ahogy átadta magát a pillanatnak, látszott rajta, hogy nem értett semmit, de nem is bánta. Nem értettem őt, mondta Alfred, de nem is szántam, így aztán boldogultunk. Semmit nem voltunk hajlandók megfontolni.

Ahogy

állt Alfrida fölött a kávéval, s a lány párnába fúrt fejét nézte, csak abban volt biztos, hogy éber szeretett volna maradni. A lány vonásai, mint a házaik, gondolta, arcába égett fagy és forróság, sebhelyek egyenetlenségei, apró kráterek. A fiatal-ság építkezése helyett máris a szanálás jelei. Az ilyeneken nincs semmi szembe-tűnő. Nyakán néhány karmolásszerű koszcsík, a masinán fővő dög szaga a hajában. Éjsötét, mérgezett pupilláján megdolgozik a fény. Nem szült még, de hamar fog. És önrzeteskedik. Ótvar ez a falvédő, nyögte éjjel – a második menetnél, már az ágyban, a nyakába nyomott lába beleakadt. Ótvar bizony, válaszolta

Alfred, porold csak le, s jó erősen csapkodta az összehajtott, lassan párásodó testet. Porold csak le, te kis majom. Boldogultak, bár Alfrida a végére ellanyhult, és Alfred így nem szerette.

Idomíthatóság,

ízlelgette az ágy mellett állva a szót. Ez kellett, hiába tagadnám. Alfrednek be kellett látnia, hogy első felesége egyetlen mondattal kihúzta a lába alól a talajt. Ostoba, aljas asszonymak tartotta – pontosabban azt mondta: ostoba, aljas asszony lett belőle –, akinek egyszer a fejéhez is vágta, hogy igen megkövesedett a feminizált munkakörében. Eleinte még minden rendben volt, aztán egyetlen óra alatt átváltozott a nő, mint a rossz vámpír- vagy zombifilmekben. Semmilyen átmenetet nem lehetett felidézni, lopakodó rosszkedvet, ilyesmit, így a transzformáció magyarázatát csak abban kereshette, hogy a neje túlságosan naiv lélek volt, akit vérrel uszítottak. Megvolt a bűnös is, aki a nyakába harapott, Alfred sógornője, az asszony nővére, akinek a lányai frissen repültek ki, akinek a férje rokkantnyugdíjasként otthon ült és galambokat tenyésztett, míg ő egy pult mögött unta halálra magát negyvenévesen. Gondolta, legyen jó a kishúgának is. Attól kezdve Alfred felesége leereszkedően fordult az emberekhez, nevetséges, dohányos hangján oktatott, az öltözködése vizuális horrorrá vált, egy véresen sikeres merényletsorozattá. Ha aludt, mindvégig megmaradt szépnek és gondtalanoknak, és Alfred még hónapokig taktikázott, hogy később feküdjön le, s nézhesse egy kicsit a régi feleségét. Ilyenkor nem ábrándozott, hanem azt tervezgette, hogy a kritikus helyzetekben majd cheat-ekkel a felesége javára csal – akkoriban ismerkedett meg az első számítógépes játékkal –, azaz felgyűjti neki a fát és a követ, meg az élelmet és az ércet, csak hogy hamarabb tudjon sereget kiállítani. Tudjon az asszony végre védekezni, szuszogta elvarázsolva Alfred az alvó nő fölött, és cseppet sem bánta volna, ha valaki rásüti: önzetlenül szereti a feleségét.

Amikor

már odáig fajult a dolog, hogy elő kellett vennie a kettős blöff trükkjét – mondd az igazat annak, aki nem bízik benned –, s megnyitni az ehhez hasonló, sokadik védelmi vonalát is feladni kényszerült kultúrákra jellemző kelléktárat, végül mozgósítani a legvadabb, legkegyetlenebb tatár hordákat, hogy égessék fel a neje birodalmát, a helyét szórják be sóval, mindezt az összes létező cheat begépelésével – csak akkor fáradt bele az éjszakai játékába. Eljött otthonról, de nem mondott le a házasságáról, a maga módján harcolni akart érte. Az igazi fordulópontra az volt, amikor a felesége elkezdte terjeszteni, hogy Alfred impotenssé vált, azért mentek szét. Először nem akart hinni a fülének, de nemsokára annyi helyről hallotta vissza, hogy tenni kellett valamit. Talán magyarázatra szorulna, de most már mindegy, Alfred a gyerekek miatt megtartott vasárnapi ebédek egyikén szó szerint beleköpött a sógornő által hozott, a hűtőből felmelegített galamblevésbe. Ráadásul nem állt meg itt, egyszerre akart mindent elmondani, ami csak feszítette, ordított, aztán, amikor az egyik lélegzetvételnél lejjebb csúszott a tekintete – egészen addig a felesége szemébe igyekezett nézni –, észrevette, mennyire hasonlít a tűzeső virágzatára a nő leomló piros ruhájának színe, és végre belátta, hogy nem kell szaporítani a szót.

Közvetlenül

ezután hozta el a fiát szilveszterre, oda, ahol most lakik. Rossz pályán haladt az a nap. A szememmel sem tudtam látni a fiút – emlékezett vissza jeges rémülettel Alfred –, szólni se szólunk egymáshoz, unatkozhatott, de nem akartam semmilyen látszatot sem erősíteni. Reggel sírt, amikor visszavitte az anyjához. Lehajolt megpuszilni a kisfiát, és a fülébe súgta: jól van, rúgj belém te is. Aztán pálinkázott, egész nap. A fulladástól félt, annyira nehezen kapott levegőt. Annyira szégyellte, amit tett.

Második

feleséget pedig dühből nem szabad szerezni, egy alkalommal röviden így foglalta össze a továbbiakat Alfred. Az a nő egyértelműen katasztrofálisnak bizonyult, a balsors vezérelhette elé, gyászos, komor történet. Alfred nem szerette a nő tárgyait – csak a sajátjait volt képes szeretni –, és azt sem, ahogy használta őket. Kiváltképp nem, ahogy szerette őket. Pedig úgy nézett ki, hogy a nőnek annyi tárgya van, mint egy szorgalmas parasztembernek, és annyit szaladgált közöttük, hogy Alfred legtöbbször csak az utána maradt léghuzatot érezte. Másnál szokatlan élénksége feszes napirendet követelt meg, amit minimális ítélőképességgel bíró halandó képtelen volt tartani. Minden napirendi pont, némi megszorítással, köthető volt egy tárgyhoz, az idő a tárgy fantáziadús imádatával telt. Alfredet kirázta a hideg, ha a nő a vékony ajkával kiejtette a nevüket. Az ő tárgyai! – kiáltott fel nemegyszer kétségbeesetten. Ha a nő rájuk nézett, kemény és fényes lett a mosolya, mint egy darabka rézdrót. A hívogató mosolya. A folytonos erotikus túlzásai. A vékony ajkán eleve úgy egyensúlyoztak a perverz szavak, mintha erejüket megfeszítve bent kívánnának maradni. Minden más tekintetben kerülgette a kényes kérdéseket, de ha valami a gyerekekkel volt összefüggésben, nem volt megállás. A lényéből kellett volna kiszagolnom ezt a poklot, állapította meg utólag Alfred, mindjárt az első percben. Hogy nekem már van két gyerekem, de neki nincs. És ő sem lesz fiatalabb.

Esze

ágában sem volt védekezni, és ez csak az utolsó előtti órában derült ki. Hogy lehet ilyen szaros trükkel hajtani?, ha nem vagyok résen, befűz, fújt egyet Alfred megkönnyebbülten, és azonnal összepakolt, kiköltözött a birtokra. Pár héttel később derült ki, hogy egymásra talált a két nő, s e tekintetben oly mindegy, ki emelte fel először a telefont. Nem lényeges, ki tárcsázott, ismerte el Alfred is, egy harang alatt ülök, és ezek ketten vasrudakkal fogják verni, amíg kedvük tartja.

Azóta

egyetlen emlékezetes és megindító mozzanata sem volt az életének, ennek ellenére eljutott valahová. Bár nem ismer korlátokat – semmi sem maradt, amit ő irányítana. Nincs társa, nincs barátja, nem ismeri fel magát a tükörben, de hát nem is érdemes, mert mit ér egy ilyen Alfred, kérdezte magától Alfred, és egészen odáig elment, hogy hajlandó lett volna az elidegenedéséről beszélni, ha képes lenne végre belátni az élet értelmetlenségét. Isten veletek, mondta a feleségeinek – Isten veletek, mondta nekik Alfred –, és úgy gondolta, nem szorul magyarázatra, hogy

neki igenis tetszik ez a körzővel kimért élet. Élvezte – bár mindig csak utólag jött rá, hogy, mondjuk, például tegnap élvezte – a látszatra egyhangú mindennapokat. Megvan mindene, jól felszerelt ház, melléképületek, külön áll egy kisebb ház is. Hányan élhetnének itt gond nélkül, nézett vissza a válla fölött, ki az ablakon, egészen a diófáig emelve a tekintetét. Mennyire örülök most, mondta magában némileg rezignáltan, hogy ilyen drága, vastag üvegű ablakaim vannak, a relaxálással szabadon dönthetek, világosság vagy homály, jobbra száztízest képátmérőjű tévé, a konyhában amerikai hűtő, nem fokozza a globális felmelegedést. Itt nem lenne esély az elhidegülésre, no frost, még ha a részleteket fizetnem is kell.

Csak

hát, és erre nem volt megoldása, ide egyik kurva felesége se jött ki – milyen a környék, mondták. Ide csak a kurvák jönnek föl. Erre járnak, itt cserkelnek, eltökélt és törhetetlen vadászok.

Vasárnap

van, nem váratlanul, csak korán. Alfred állt a lány fölött, s miközben emlékezett, annyira közel ment hozzá, hogy a lábfeje már az ágy alá lógott. Ő a harmadik lány odalentről, pedig megesküdött volna rá, hogy a harmadikra semmi szükség. Kezében kihűlt a kávé. Végszóra beindult a telepen a dajdaj, aranyeső hulljon nékem, az eső ott is csak eső. Nincsenek ablakaik, főleg nem ilyen vastag és drága ablaktábláik, mint az enyémekek, szegte fel a fejét Alfred újra, a felszögelt fóliájuk nem tart semmit, a dallam felszalad a murvás közökön, kinn az udvarokon konty nélkül a menyecske. A házaik hámló, kopottas hangszórók.

Letette

a kávéscsészét, és beült a vécébe, ott is ezt hallgatta. Amikor hátranyúlt, beszorult a levegő a bordái alá. Az éles fájdalom végre felébresztette. Csak arra tudok gondolni, mondta Alfred, hogy Alfrida háta mögött sárga peremű foltok vannak a lepedőn. Cserélni kell majd.

(Meg)érintések

Hommage à Mészöly Miklós

Telefon Mészölynek 1991. február 8-án. A postán érkezett *Elégiát* köszönöm meg. Éppen beülök a gépbe, mondja, próbálom felhevíteni magamban a víziót.

„A vízió művészi igazsága mindig tartósabb lesz, mint a logikáé. A vízió: jelenbe forrósítás, aminek nem logikája van, hanem evidenciája. A tudat, a logika kénytelen a múlt, jelen, jövő különböző skatulyáiba osztályozni mindent: az éppen soros 'valamiket' – noha szétszakíthatatlan egyről van szó, aminek csak különböző aspektusai vannak” – írja az *Érintések* egyik fragmentumában.

A vízió igazsága valóban tartósabb, mint a logikáé. Indíthat akár egy regényt. Tapasztalt igazolás: a *Századvégi történet* abból a vízióból született (Balassa Péter „érezte rá”, ezért idézem őt): „amely a regény egész sejtelmes terét, színpadát megalapozza. Ez a történet azon a mindig őszies, sáros, süppedékeny, átnedvesedett talajon játszódik, amelyen a lovasok is csak körbe-körbe vágózhatnak...” (*Jelenkor*, 1987/12.)

Változat Claude Simontól a vízió indítóerejéről: „Még ma is magam előtt látom, még a szemem előtt van, a fák mintha hátra volnának húzva, a többi fa is feltűnve az előzők folytatásaként, mint egy hátrahőkölő táj, és a sövény elfeketülő haragoszöldje is. És egy másodperc tört része alatt megláttam a *Flandriai utat*. Nem a könyv alapgondolatát, az egész könyvet.”

De a tudat és a logika mégsem válik el visszavonhatatlanul a víziótól. A tudat és a logika *sem* azonosak. A logikának lehet érzelmi „színe” is. A tudatban lehet érzéki forróság (ama felhevítettség) is. A múlt-jelen-jövő szétszakíthatatlan egységét a tudat „forrón” érzékelheti. Az *ilyen* érzékelés szekvenciába rendezheti a logika részfelismeréseit.

Az „ezredfordulós tudathoz” például hozzátartozhat az, hogy a huszadik századi múltunkon járunk: *érezte ingoványon*. Vajon a vízió születik-e a felismerésből, netán a vízióból a kort letapintó tudat? A vízióknak teremthet formát nyelvet a szellem küzdőképessége.

Beszélgetés Györe Balázssal a Petőfi Irodalmi Múzeumban. (Györe Ottlik-Mándy-utód – művekben-mentalításban. Kár, hogy utóbbi évei egy ideig gátolták a folyamatos munkában.) *Az Argoliszi-öböl*ről kérdez: jól látja, hogy a lényege a szellem munkálkodása?

Változatok a regényalapozó szellemi üzenetekről:

Ritoók Zsigmond felteszi a kérdést: amikor Szophoklész az *Oidipuszt* írta, valóban úgy gondolta, hogy Athén még eszményi közösség, ahol érvényesül a má-

sik védelme, a gyenge menedéke, az önszembenezés, a katarzis? Nem, mondja Ritoók: „ismerte városát, ahol a gyilkos és öngyilkos önzés, bosszúvágy uralkodott... köpönyegforgatók, kétszínűek, a hatalom, saját hatalmuk megszállottai uralkodnak...” De: eszményítette Athént, még egyszer, utoljára felmagasztalta.

Az európai kultúrát kétezer éven át megalapozó értékek tehát már akkoriban is illúzióknak bizonyultak.

A másik szellemi üzenet Gábor Miklóstól érkezett. Naplóesszéjében írta: amikor a kilencvenes évek elején fiatalokkal rendezte az *Oidipuszt* a Független Színpadon, azzal találta magát szembe, hogy ama alapzatok, az önszembenezés, a katarzis, a közösség összetartó ereje már nem működőképesek az ezredfordulón, nem lehet „belőlük” a közönség számára hiteles helyzeteket teremteni.

Mindkét szellemi üzenet segített annak a víziónak a „felforrósításában”, amelyben az ezredfordulós *emberi helyzet* tükörfigurációjaként Iszméné került a regény antik rétegének centrumába: végigélte-végignézte családjá véres történetét, mindent látott, mindent megtudott, de az emlékezeteltörléssel a teljes közönybe süllyedt.

A regényképekben megjelenő korszakvízió és az elégedetlen szellem páros játéka lehet a „dolgok” mélyére pillantó mai regény útnak indítója.

A felhevített vízió és a mozgékony szellem összeforrásának stációi – miközben egymásba zsilipeződnek – hasonlíthatóak a prousti madeleine ízének emlékezetmozgósító szakaszaihoz. Proustnál: érzékelés; a tudat emlékezeti művelete és kudarcai; a pszichés tartományok és a szellemi igyekezet találkozásai...

Jó ideje (mióta? hagyjuk szunnyadni az Időnek kivetett törekvések fokozatait) foglalkoztat: mit jelent a regény cervantesi úton létében az, hogy visszavonhatatlanul elenyészik a humanista kultúrakorszak, működésképtelenek az évezredes európai kultúra alapentitásai, s hogy a szakadás az ezredfordulón szakadékká mélyült.

Egyre inkább csak azok a gondolatok és művek foglalkoztatnak, amelyekben megjelenik ez a szakadék, továbbá az: mit jelent, hogy már a túlparton vagyunk.

Borbély Szilárd mondja (*Parnasszus*, 2009/IV.): villanásszerű felismerések vannak, intuitív belátások, egy örvény, amely magával ragad. „A világ pedig nem olyan, azt gyanítom, egyáltalán nem olyan, amilyennek a felvilágosodás óta hisszük. A nyelv nem tud arról, hogy a világ egészen más...”

Ez a hang már a nagy kultúrakorszak elenyészésével együtt járó szakadás inenső partján szól. Amiként Térey János munkáiban is. Az ilyen felismerésekből lehetne a divatos álviták helyett kezdeményezni a méltó diskurzusokat.

Bazsányi Sándor írja (*Holmi*, 2006/június) a *Párhuzamos történetekről*, hogy Nádas könyve tulajdonképpen a látszatról beszél, s éppen ezért mond el „olyan sok mindent a XX. század magyar és európai történelméről, a kultúránkról, azon belül legneuralgikusabb térségi sajátosságainkról, fizikai, pszichikai, társadalmi determinizmusainkról”. A *látszó* valóságról tehát, mint *látszat*valóságról. Átfogó ideológiát nem kínál fel. „...átadja a hatalmat a párhuzamosokból álló struktúrának...”

Ugyanebben a számban Radnóti Sándor hatalmas tudásanyagot, elemző arzenált mozgósító írásában *viszont* azt mondja, hogy a nagy teljesítménynek kijáró tisztelettel követi „Nádas Péter művészi radikalizmusát, amellyel mélyreható

módon és alapos okkal szakított az európai humanizmus hagyományával... De – az esztétikai ítélettől függetlenül, s mégsem elhallgatható módon nemet mondok világnézetére...”

A két álláspont a letűnő kultúrakorszak alapentitásai (köztük az ideológiai megközelítés) elenyészésének-marasztalásának ütközőpontjára mutat rá. A regény recepciójának korábbi vitáiban kevésbé kapott figyelmet az, hogy miközben Bazsányi – tagadva az ideologikus megközelítést – azt írja, hogy: „A regényszerkezet lenyűgöző(en összefogott), széthullásának párhuzama: a gazdagon felhalmozott emberi látszattulajdonságok beszédes vagy »néma tartományainak« fokozatos felszámolódása, valamint az »éjszaka legmélyére« törő változatos látszat-erőfeszítések törvényszerű kifulladásá” – nos, a vitákban kevés figyelmet kapott az, hogy ezenközben miként szól hozzá a regény a huszadik századi európai irodalomban mindvégig „tárgyalt” folyamathoz, az Én, a személyiség erőzójához, mit mond el már a „túlpartról” a Proustnál még egyben tartott Ennek a visszavonhatatlan széteséséről.

A kulturális szakadás új kérdéseket vet fel. Örvénylésében keresi a történettudomány változó megközelítéseit, próbál újabb támpontokat találni a művészetektória („tesztelve” az ideologikus feleletkeresések utójátékait): milyenek azok az *üres helyek*, amelyeket a kultúra évszázadokon át képes volt telíteni.

Proust emlékeztetna még a „paradicsomi múlt” felidézésére irányult. A száz évvel későbbi emlékeztető az infernalis huszadik század eseményei-törései-traumái nyomában járnak.

Regina K. negyvenöt év körüli hölgy, a *Sandammeer* újságírója. A szín: Frankfurt, a Deutscher Taschenbuch Verlag standjának sajtófülkéje. Felteszi a kérdéseit. Kezében a *Spurensuche (Követés)* friss példánya. A kiadó a borítóbelsőkre kinyomtatva Budapest 1944-es térképét, jelölve a pontokat, ahol a regénytörténet fut.

Regina úgy készült fel az interjúra, hogy Budapestre utazott, s a könyvvel a kezében végigjárta a térképen jelölt útvonalat. Megállt a Duna-parton. Megállt ott, ahol egykor az Óbudai Téglyagyár volt, megállt a Pannónia utca 36. előtt is.

A búcsúnál könnyes a szeme. Megsimítom az arcát. A szájához húzza a kezemet, megcsókolja. Megteszem néha egy női kézzel, hogy megcsókolom. Tisztelet? Hódolat? Az ajkával találkozó kézborömet, a kézborömmel találkozó száj forráságát *más*, a közös emlékezés-felidezés hevíti. Átölel, átölelem.

Postán érkező levél, feladója: K. Albert:

„Olvastam a *Követést*. A múlt nyár kezdetének egyik szép reggelén, amikor az óbudai villamosok végállomásának közelében lévő Citroën-szervízben kellett hagynom az autót, eszembe jutott az egykori Óbudai Téglyagyár, valahol itt kellett lennie. Elindultam a domboldalon, kerülgetve a vásárlóközpontokat, kérdezősködni kezdtem. Idős asszonyt, majd középkorút, végül nyilvánvalóan környékbeli fiatal szőlőtartóval meg útbaigazításért, hiába, egyikük sem tudott semmit.

Még mielőtt felhagytam volna a kereséssel megpillantottam a szerény kőoszlopot. Igen, ezt kerestem, a tábla nem hagyott kétséget, s a kő alsó párkányának mentén az apró kavicsok. Ki emeli fel a tekintetét az autóból ki- vagy beszállva, hogy

vajon mi az a szürke kő odafenn, a táblát elolvasni onnét nem lehet, avagy ki kerüli meg a szomszédos iskolába menet, hogy megtudja, miért is áll ott ez a kő?

Békés, napsütéses reggel volt, nem járt arra éppen senki, csak ez a kis oszlopocska emlékeztetett. Nehezen találtam egy kis kavicsot, melyet odatehettem én is, hogy ott jártam és rájuk gondoltam, akik onnét indultak...

Jó háromnegyed évszázados budapesti voltom ellenére nehezen tudtam időnként »látni«, magam elé képzelni a regény e helyszíneit. Egyébként is mostanában sok olvasmányomhoz térképet használok, bár a várost (amely egyre kevésbé a városom) elég jól ismerem..."

Felhívtam telefonon. Megköszöntem a levelét. Megjegyezte, hogy ő különben – így mondta – nem „érintett”.

A város már nem az én városom – először négy éve írtam le ezt. Nyolcvan év történeteivel, sorsával, emlékeivel *sem* az én városom már: üres hely.

Minden regény (minden művészet) az üres helyek kitöltésének vágyából születik, hogy meghatározza a vákuumot, értelemmel, élménnyel teltse. Ezt a problémát esztétizálja Bazsányi egy másik írásában Leon Battista Albertit idézve: „Mindenekelőtt oda, ahová festenem kell, rajzolok egy tetszés szerinti nagyságú derékszögű négyszöget, amelyet úgy tekintek, mint egy nyitott ablakot, amelyen keresztül szemlélem, amit oda fogok festeni.”

Regina K. érintése, K. Albert érzése, miszerint a hely, ahol él, egyre kevésbé a városa, „betöltésre” alkalmas „üres helyek”.

Berlin. A betöltött egykori üres helyek városa. Felolvasóest a Literaturhausban. Idős hölgy kérdezi: mi a véleménye arról, hogy lehetséges-e a büntudatot örökölni azért, ami egykor a háborúban történt.

Mindenekelőtt: kell-kellett legyen az egykori elkövetőkben, a néma asszisztálokban büntudat. Valahol volt, többnyire nem volt. Önöknél, a nyugati részen némileg volt, nálunk például nem volt. A büntudatot azonban örökölni nem lehet. A második, harmadik nemzedéknek, a mai fiataloknak semmi közük az apák, nagyapák vétkeihez. A volt szocialistának nevezett országokban a világháborús bűnöket követték a sztálini típusú hatalom bűnei. Ezekkel sem történt meg a radikális szembenézés, ám a maiaknak ezekért sem kell büntudatot érezni. Másról van szó: ismerniük kell a huszadik század, a saját országuk történelmét, az apák, nagyapák tetteit. Nálunk nem ismerik. Általános a múlteltörlés, a hamis tudat, a történelmi amnézia. Ebben a mocsárban tenyészik az új szélsőjobbaldali radikalizmus.

Gyáni Gábor írja *A történelmi tapasztalat historizálása* című újabb tanulmányában: „Találónan jegyzi meg Gadamer, hogy Dilthey szerint »a történelmi tudat az önismeret egyik formája«”.

Január 30. Harminc centiméter magas a hó a zuglói kertekben. A faágakon a gyönyörű, puha fátyol. Nem felelhetően 1938-ban voltak ilyenek a havas zuglói kertek, a faágak. Kinézve az ablakon látom magamat nyolcévesen, amint taposom a havat, gyúrom, dobálom a hógolyókat. Ha a városom nem is, a múltam az enyém.

Megjelent a *Balassa Péter művei* sorozat két újabb kötete, Vári György kitűnő gondos szerkesztésében, Thomka Beáta, illetve Takáts József az életmű jelentőségét higgadt szakszerűséggel elemző utószavával.

A negyvenes évek végétől a hatvanas–hetvenes évek fordulójáig megszakított irodalmi folytonosságnak, majd az újabb szakaszok értelmezésének-újraértelmezésének nem kis munkáját a különböző korosztályokhoz tartozó irodalomtörténészek-kritikusok-esztéták elvégezték. Többen is jótékonyan segítettek elemezni, élővé tenni a *Nyugat*-nemzedékek teljesítményeit, utána a hetvenes években induló új irodalmat, a nyolcvanas évek fordulatait, az ezredforduló műveit. A Balassa-kötetek dokumentálják, hogy leginkább ő volt az, aki mindezt *együtt* igyekezett elvégezni. Hozzászámítandó, hogy „közben” kitekintést adott a színházra, filmre, zenére, mérvadó történelmi, eszmetörténeti, művészetelméleti, teológiai, politikai „háttérmunkát” is végzett. Mindezt, amiként Thomka Beáta írja utószavában: „tartós esztétikai minőséggel”.

Többen számon kérték kánonteremtő törekvéseinek hiányait. Némileg valóban hiányos a kánonja. Ám a kilencvenes évek első miniszterelnökének bonmot-jával elmondható: tetszetek volna *más* kánont csinálni. Semmi senkit nem akadályozott meg ebben. A kánonok a régmúltban sem voltak soha teljeseek. Kimaradtak például a múlt századforduló igen jelentős kismesterei. Kimaradt később Füst Milán, Szép Ernő, aztán Szentkuthy.

Balassa nemcsak híveket szerzett, ellenfelei is akadtak. Támadták, ő is sértett többeket. Voltak tévedései, több ítélete mára veszített érvényességéből. De vajon nem tekinthetjük-e ezt természetesnek, hiszen napjainkban rendszeresek a nézetkülönbségek a legjelentősebb irodalomtörténészek, kritikusok között is az egyes művekről.

1985-ben írta: „Tarkovszkij művészetén túlra feszülő, mégis a legnagyobbakéhoz társuló vizuális bölcselete elfog süllyedni, mint az igazán valóságos, titkos ismeretek mindig. Talán éppen így maradhat meg majd a mélyben (*a bénán tomboló időben* – kiemelés S. I.): beszédképtelenül, »vakon« összetekercselve. Hiszen Tarkovszkij megértett valamit a világ működéséből, benne az emberrel, és ennek a kozmikus és nem historikus megértésnek ma nem látszanak a feltételei a kultúra közegében.”

Ezen a tájon lehetnének ma a hiteles tárgyalási alapok az irodalmi diskurzusok számára.

Mészöly 1974-ben úgy látta, hogy Madách „Ádám-Sziszifoszt” az különbözteti meg Camus Sziszifosztól, hogy míg emez szerint maga a küzdelem a sziklateherrel elegendő, hogy „betöltse az ember szívét”, addig Madáchét „elképzelnünk sem tudjuk a várandós remény sziluettje nélkül. Így és ezért magyar Sziszifosz”.

Tizenöt évvel később rendszerváltozást szült a várandós remény. Újabb húsz év múltán elveszőben.

A várandós reményt a magyar történelemben mindig külső vagy felső erő teljesítette vagy nem teljesítette be. Ádám-Sziszifosz nem a sziklát görgeti. Keres, kiábrándul, továbbmenekül. A sziklagörgetést a várandós reményre bizza. Inkább Camus Sziszifosza.

Mészöly *érezte* a múlt századot. Volt víziója a ma is élő kérdésről, a huszadik századi történelem, mentalitás renarrativizálhatóságáról.

Amikor Camust Sziszifosz foglalkoztatja, még akkor is, amikor Mészölyt, még meghatározható a hegycsúcs, az emelkedő pályája, a visszagördülő szikla állaga.

Ma *más* a Táj, az emelkedőn való úton lét, a Teher antropológiája.
A filozófia próbálja mérlegelni a megváltozott súly mibenlétét. A történetu-
domány szemügyre veszi a megváltozott Táj szakadásait. A regény megragadja
a Terhet és cipeli cervantesi útján.

V Á R I G Y Ö R G Y

A „TÁRGYSZERŰSÉG IGAZ ÁLCÁJA” ÉS „AZ EL NEM FOGADOTT TÖRTÉNELMI LECKE”

A nyolcvanéves Sándor Ivánnak

Balassa Péter kritikus művének nem volt ugyan főszereplője Sándor Iván tevékenysége, de fontos szereplője volt. Első róla szóló írása 1981-ben jelent meg, aztán bő fél évtizeden-
ként követték egymást a műveit elemző szövegei, 1987-ben, 1993-ban és 2000-ben. Sándor
pályájának minden aspektusáról szólt egyszer Balassa, beszélt „főként magyar témájú,
észjárástörténeti, politika- és társadalomtörténeti” írásairól, *Századvégi történet* című regé-
nyéről, talán legfontosabb irodalomtörténeti tárgyú munkájáról, a *Bánk bán*-könyvről és
végül regénytörténeti-regényelméleti írásairól is. A kérdés, amire ez a tanulmány vála-
szolni akar, végső soron az, mi köti össze Balassa figyelmének tárgyaként ezeket az íraso-
kat, hogy tehát ki Balassa Péter Sándor Ivánja.

Két nagyon hasonló kérdésre figyelhetünk fel rögtön a két első írásban: „Van-e egyál-
talan elégtétel és jóvátétel a történelemgéptől szétporlasztott emberi sorsok számára?”
Lényegében ugyanez a kérdés hangzik el Balassa '87-es, a *Századvégi történet* tárgyaló
szövegének nyitómondatában: „Miféle élet az olyan, amit az embert gyöttrő hatalom bete-
ges szenvedélyének nyomása alatt kell leélni...?” Mutatis mutandis, itt is életművének
egyik központi kérdése, az autonómia problémája foglalkoztatja, és végső soron az erköl-
csi és esztétikai autonómia éppen úgy összefügg nála, ahogyan Kantnál is.

A *Századvégi történet* (akárcsak Sándor jóval későbbi elemzésében a *Bánk bán*) az auto-
nóm személyiség és a történelmi felelősségvállalás bukott kísérletét beszéli el Balassa ol-
vasatában: „Kibontakozás előtti szétszórás, beépülés és reményvesztés”. Aztán: „szinte
minden elvész, még mielőtt történne valami, még mielőtt az értelemadás és cél artikulá-
lódna”, a regény tárgya „az elapadás és szétesés csöndes kálváriája”. Kinek ne jutnának

már itt az eszébe Ady nagy szimbólumai, a lóp, a magyar messiások, a magyar ugar, az el-tévedt olvas. Ezt az értelmezést minden kétséget kizárólag Ady történelmi képzelete ve-zérli: „Ez a történet azon a mindig őszies, sáros, süppedékeny, átnedvesedett talajon ját-szódik, amelyen még a valóságos és a szimbolikus értelemben vett lovak és lovasok is egyaránt csak körbe-körbe vágtaázhatnak. Ebben a világban a személyes létezés is kietlen tájjá változik át lassan, amelyben legfőljebb álomszerűen rémlik föl, hogy »Tehát vannak még nagy történetek«”.

Balassa tartalmi összefoglalója jelzi, hogy a könyv „Ferenc császár balvégzetű politi-kájának kibontakozása idején” játszódik – ezt a korszakot a mélyreakció jellegzetes kor-szakaként mutatja be mindenfajta progresszista történetírás, ehhez az elbeszéléshez kap-csolódik a könyv és értelmezése is, amint az „adys” nyelvhasználat világosan jelzi is.

A „haladás” lehetetlensége a körben forgás képzetéhez vezet a regény lapjain, az is-métlődés tapasztalatához, ez, az ismétlődés történeti és esztétikai tapasztalata az, ami ta-lán leginkább érdekli Balassát Sándor Iván regény és esszéírásában. „A történet karakte-re, szerkezete jól ismert irodalomból, történelemből egyaránt”. Az ismétlődés szerkezeti és nyelvhasználati vonatkozásait értelmezi elsősorban a szöveg, a hosszú mondatok las-súságáról, „a csigalassú történelem nyelvi szintaktikai stilizálásá”-ról szólva, továbbá ez biztosítja a Balassa által olyannyira kedvelt motívumelemzés lehetőségét is, hiszen azál-tal válik egy-egy regényelem motívummá, hogy rendszeresen, különböző funkciókkal visszatér az olvasás folyamatában. „A csönd, az időmúlás, a történelem egyénileg értel-metlen átélése, ötvözve az ismétlődő vadászatokkal, a Sándor Ivánnál visszatérő mesteri lovasleírásokkal”. A ciklikusság az előrehaladó történeti idő felszámolódása, vagyis bizo-nyos értelemben mitikus idő, akárcsak Adynál. Az individualitás felszámolása pedig a bekövetkezés idejévé teszi, ezért lesz Balassa számára különösen és épp ennek a problé-mának a vonatkozásában fontos Esterházy *Fuvarosokja*. A mitikus rend az individualitás méltóságát erőszakosan eltörli bekövetkezés terepeként mutatkozik meg ebben is, ez te-szi „kelet-közép-európai hangszerelésű”-vé Sándor Iván könyvét és Esterházyét is, de az így értett ismétlődés térségi tapasztalatának megkomponálása vonzza Balassa érdeklődé-sét Bodor Ádám írásaihoz is. A *Századvégi történet* címének asszociatív bázisa is az ismét-lődés poétikájának része, a regénybeli századvég a 18. század vége, de az olvasónak a 19. század végét juttatja eszébe a „századvég” kifejezés. Ugyanígy emeli ki Balassa bő évti-zeddél később, mintegy a gondolatmenet folytatásaként Sándor Iván *Bánk bán*-elem-zéséből, hogy „különös fénytörést kap az egész esszé az ezredforduló felé közeledve, egy nehezen bontakozó, vagy éppen kudarcos újrakezdés folyamatában”. A narrátor „töp-rengéseit” is úgy szervíti az értelmezés a regény szövetébe, hogy az ismétlés-poétikai koncepció részévé teszi őket, összekapcsolva a mondatpoétikai megfontolásokkal: „A regény hosszú mondatai között egy végtelenített történelem-esszé is meghúzódik”. Az ismétlés-poétika egymást erősítő rétegeinek – bámulatosan rövid terjedelemben megvalósított – felfejtése áll az értelmező érdeklődés fókuszában, ezért lehet az a konklúzió, hogy „rend-kívül finom szövésű munka a *Századvégi történet*”. A szöveg zárata, hogy „nagy becsben kellene tartani ezt a könyvet”, azt sejteti, hogy Balassa szerint értékén alul kezeli a kritika Sándor munkáit. Ez a későbbi rendre visszatérő, imperatívikus zárás („legyen becüslete, haszna és méltósága e vállalkozásnak”, „kvalitásainak szinte hasonlíthatatlan és besorol-hatatlan egyensúlyossága [...] méltán vívhatja ki a közfigyelmet, a közmegebecsülést, a csöndes és megújító szellemi örömök jegyében”) azt sejteti, hogy a Sándorra fordított fi-gyelem hiánya összefügg valamelyest azzal „a jellegzetesen konzerváló magyar történel-mi felejtés”-sel, illetve a felejtés egy igen sajátos fajtájával, az elfojtásra való hajlammal, ami egyik legfőbb oka az ismétléskényszernek, a felnövés-képtelenségnek.

Következő, hat évvel későbbi írásának felütésében Balassa Sándort „minden történel-mi feledésnek és feledtetésnek ellentmondó” irodalmi figuraként jellemzi. Világos, hogy

egy freudiánus fénytörésben megmutatkozó bildung-eszmény jelöli ki értelmezői perspektíváját, ami azért különösen érdekes, mert az esszéista-irodalomtörténeti kérdésekkel foglalkozó Sándor e vonatkozásokban rokon gondolkozását a lélektani metaforikát szintén kedvelő Bibó István ihlette elsősorban. Balassa a legalaposabban a *Bánk bán*-monográfiával foglalkozott, ez volt az a Sándorról szóló írása, amit kötetbe is felvett később. Sándor egy integer és autonóm személyiség szétesésdrámájaként olvassa Katona tragédiáját, erre koncentrálna Balassa írása is. Éppen ezért feltűnő, hogy egy ilyen integer és autonóm személyiségnek – Sándor Ivánnak – portréjával indít az *Utunk szabályai éjszaka* című esszégyűjteményről szóló írás is, amit az előbb már idéztünk. Balassa figyelme sok esetben nem kizárólag egy szerzőfigurától független esztétikai teljesítmények szolt, hanem egyfajta ethosznak is, amit egy-egy irodalmi figura képviselt. Úgy tekinti, hogy ez a személyiség is konstrukció, önnevelés és önmegismerés terméke, ebben az értelemben műalkotás, nem véletlenül nevezi egy alkalommal Sándor „személyiségstílusának”. Ez pedig a citoyen tartás (bátorság, szerénység, arányérzék jellemzik elsősorban az író Balassa portréja szerint), az autonómia volt, amelynek mintegy színekdochéiként szerepeltek egyes nevek, legelsősorban a Babitsé, aztán az Ottliké és a Sándor Iváné is. A történelem olyasmiként mutatkozik meg ebben a beállításban, mint ami idegen az ember személyiségétől, ezért az csak így, mintegy a történelemtől függetlenné válva, azon kívül kerülve menekülhet meg, ezért hozza egyfajta konok korszerűtlenséggel kapcsolatba Balassa az író attitűdjét: „E rokonszenves értelemben ez a könyv bizony anakronisztikus; minél kevésbé övé az idő, annál inkább olvasandó”. Vagyis az integritás megőrzésének eszköze ellenállni a barbár történeti időnek: „te csak maradj a tavaly óre! s ha a jövővény/ lenézve így szól: »Én vagyok az Új!« – feleld: / »A Régi jobb volt!« – ahogy leghívebb mesterünk tanítja (ez Lator László Babits-versének címe). Alighanem így érthető meg, miért választotta szinte jelszavául Balassa Babits híres sorát, hogy „semmi se vagy, ha nem vagy ellenállás”. Balassa portréjának másik fontos vonása a felejtés elleni harc mellett az, hogy „különböző műfajaiban, megszólalási módjaiban Sándor Ivánnak ugyanaz az arca néz felénk”, vagyis „integer személyiség”, ahogy Bánk bán, és ezért alkalmas arra mind Sándor személye, mind munkájának főszereplője, hogy megjelentsen „a megosztottságon belüli kommunikáció esélyét”. Bánk alakja mintegy megelőlegezi számunkra ezt a típust. Bánk tragédiája épp az, hogy integritása felbomlik, mert széttepi a zsákutcás magyar történelem, az eltorzult magyar alkatot kialakító folyamatok eredője, hogy aztán ez az alkat további zsákutcákba vezessen, létrehozva így az ismétléskényszer circulus vitiosusát. A torzulás híres lélektani metaforája a „politikai hisztéria”, az egyensúlytalanság, szemben az „egyensúlytalan lélek”-kel, a kelet-közép-európai „országoknak a politikai tudatbéli egyensúlytalanságai”-val. A tragédia bármiféle felismerést nélkülöző vége jelzi, hogy szükségszerű lesz az ismétlődés, hogy majd még sokszor „ugyanazon a történelmi lelkén” bukik majd el az ország. A felismerés hiánya folytatódik a dráma fogadtatástörténetében is. A hisztérikus politikai viselkedés pedig kitermeli azt, amitől fél, hogy egyre indokoltabbnak érezze félelmét, ami minél inkább nő, annál inkább igazolódik, „a közösségi rémképeknek ugyanis megvan az a szörnyű tulajdonságuk, hogy fantáziából születnek ugyan, de abban az arányban, ahogyan hisznek bennük, testet tudnak ölteni”. Az egymástól való, pusztító félelemnek ebben a rettegés saját dinamikájától romló légkörében tudna közvetíteni Sándor könyvének inspirációja Balassa szerint, alighanem a szellemi közéletet „megosztó”, addigra minden eredeti tétjét és pozícióját maradéktalanul elveszítő népi-urbánus vitáról lehet szó. Sándort ezen a művén kívül elsősorban alighanem Németh Lászlóról szóló könyvei szánják a közvetítő szerepére, a különböző lojalitási közé kerülve elbukott Bánk bán szerepére.

Ez az elképzelés sokszor felbukkan máshol is az íróval kapcsolatban. Hasonló tükrözést vél megfigyelni író és tárgya közt egy ilyen ethosz vonatkozásában Balassa a

tiszaeszlári perről szóló nagyesszében, a védő, Eötvös Károly alakjában: „Biztos, elfogulatlan ítélőképesség és tiszta fej azon alapvető, hagyományos polgárerényekhez tartoznak, amelyek igen egyszerű, köznapi feltételtől függenek: a *kurázsitól*, amúgy csendesen, felhajtás nélkül. Erre utal Sándor Iván Eötvös Károly komótosan bátor alakjának megrajzolásával”. (Mivel ez egy születésnap-i köszöntő, érdemes megjegyezni, hogy Eötvös Károly és Sándor Iván ugyanazon a napon, március 11-én született.)

Balassa utolsó, 2000-ben született írása is születésnap-i köszöntő, a hetvenedikre, ahogy az utolsó mondatokból kiderül: „Mіндеzzel csupán a tárgyyszerűség igaz álcájában, játékaival a magam módján felköszönteni, megköszönteni akartam [...] a hetvenéves Sándor Ivánt”. De mit jelent a tárgyyszerűség igaz álcája? Mitől volt álca a tárgyra irányuló értelmezés, és ha álca volt, miért volt igaz? Ne feledjük, a tárgyyszerűség, az elfogulatlan analízis és ítélet is „stílus”, szerep Sándor Ivánnál is. A szövegben mint munkában külsővé válik, objektíválódik a belső, így mutatkozik meg eltávolított önmagaként önmaga számára valami nem tudottként, vagyis tapasztalatként, igazságként. Ehhez a munka, vagyis az eltávolítás, a tárgyyszerűség stílusa nem nélkülözhető: „megemelik a nyíregyházi tárgyalóterem színpadát, miközben a hangvétel, az előadásmód egységes, egyenletesen hűvös, tárgyilagos”. Ezt tanulja meg, újabb tükröződés, Balassa Sándor Ivántól. Ugyanakkor szembevetőd, hogy a két összekapcsolt idézetben színpadról és álcáról, maszkról van szó. A színház sajátos „alakoskodó” igazságáról is tehát, amiről Balassa olyan sokat beszélt és aminek hátterében a színházat a moralizáló vádaktól védő nagy moralistát, Friedrich Schillert sejtethetjük. A színház az igazság voltaképpeni terepe. „A színház ott kezdődik, ahol a világi törvények hatálya véget ér”, írja Schiller, és éppen azért, mert „szabadon rendelkezik a fantázia és a történelem egész birodalmával, szabadon múlttal és jövővel. A költészet mindenható hívása megidéz rég a föld alatt porladó vakmerő gonosztevőket, akik az utókor borzalmas okulására megismétlik gyalázatos életüket”. Hát nem éppen így jár el Sándor Iván is ama tárgyalóterem felidézésével, ama tárgyalás megismétlésével Balassa szerint? Nem éppen így jár el regényeiben is? Nem éppen a fantázia és a történelem egész birodalma lett az övé nagyszabású önismereti munkája során, ami lényegében az életműve? Ezért lehet, hogy ennek a – különben – színházi embernek és írónak minden munkájából ugyanaz az arc tekint ránk szoros összefüggésben azzal a közhellyé kopott igazsággal, hogy minden arcadás, tehát minden történetírás elkerülhetetlenül fikcionális karakterű. Schiller szerint éppenséggel „a színház rántotta le az álarcot a képmutatóról, s fedte fel a hálót, amellyel a ravaszság és az ármány körülfont bennünket”. Tehát a *Bánk bán*-könyv ebben az értelemben is színházi munka. Balassa jó hermeneuta volt, hitt abban, hogy a művészetnek saját, felcserélhetetlen, csak rá jellemző igazsága van. Vagyis: „a művészetben viszont a forma pusztá ideológiai mondássá redukálása, amit leleplezésnek neveznek – megtévesztés, mert a művészet egyik legfontosabb feltételéről mond le: magáról az esztétikai megjátszásról”. A színház igazsága nem az, ami mögötte van, hanem az, ami benne és általa történik: „A színház nem egyenlő a színházi élettel [...] A színházi élet [...] a színházi előadás, a színház előföltétele, de *nem az*” – írja egy helyütt Balassa, és éppen ugyanígy írja Schiller is a színházellenes puritánok vádjaira felelve: „Lehetnek könnyűvértűek, szemtelenek, lehetnek förtelmesek is, akik gyakorolják, neki nem róható fel vétkeül [...] Mindeme kifakadások igazak, de egyik sem érinti a színházat”. Valóban „operai gyerek” volt Balassa, és a magyar kritika történetének legnagyobb színésze, ahogy Bán Zoltán András gondolta, de nem valamiféle őszintétlenség mestere volt, ezt a színházi feltárást, az igazságtörténet kereste és remélte. Munkája feltárási alakoskodás és önnevelés volt, és aligha lehet túlhangsúlyozni azt, amit mindehhez Sándor Ivántól tanult. Végül pedig, levette a tárgyyszerűség álcáját, szeretném köszönteni a 80 éves Sándor Ivánt, drága öreg barátomat. Isten éltesse!

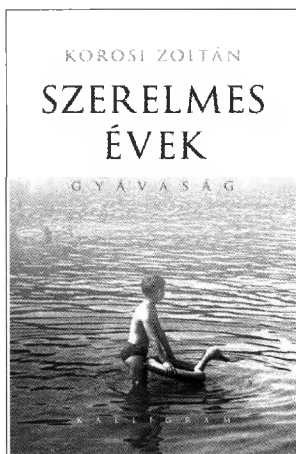
A CSALÁDI BOLDOGSÁG KAPUJÁBAN

Kőrösi Zoltán: *Szerelmes évek (Gyávaság)*

„A boldog családok mind hasonlók egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módján az.” (269)¹

Kőrösi új könyve, a *Szerelmes évek (Gyávaság)* megint elmozdította „nyugvópontjáról” a családregényműfaj folyamatosan és rendhagyóan gazdagodó – Nádas, Esterházy, Závada és Háy által is újrakonstruált – paradigmáját, állítják majd tanulmányok, recenziók. Pedig csak később, az olvasási élmény rekonstruálásakor válik e Kőrösi-regényben a család kontúrszerű gyűjtőfogalomká, modellezést lehetővé tevő „vonalvezetővé”, mivel csak utóbb állnak össze családi „egységgé” a személyes történetek. Ilyen értelemben állítható, hogy a szöveg több szálon futó, időszavakat váltogató szerkezetével nem annyira az életkeretek működését és változtathatóságát szabályozó általános erők bemutatásában s nem valamilyen közös jegyekre felfűzhető fejlődés- vagy hanyatlástörténet vizionálásában érdekelt, hanem egyedi, belső dinamizmusok rögzítésében. Azaz a *Szerelmes évek* a nagystruktúra fellazítását, a regényforma novellafűzér irányába történő szétforgácsolását, s ezzel egy lazább, ráérősebb, elkalandozóbb olvasásmódot igényel, anélkül azonban, hogy mindeközben megszűnne regénynek (is) lenni. S a műfaji keretek (az önmagukban is kerek, rövid történetek és a regényforma) közötti átjárást egyrészt a szereplők hasonló reakciói ellenére is sorra máshogy alakot nyerő sorsmodellek másságában, másrészt a különböző életutak ellenére is létre jövő sorsközösségek hasonló mintázatában kialakuló belső „rímek” biztosítják. Tehát az (időnként mintaszerűen ismétlődő, máskor egymásba fonódó, majd egymástól elkülönülő) életutak „általános” viselkedési palettán belüli egyedi, epizódyszerű realizációi kerülnek előtérbe, a családi, történelmi-társadalmi kerettényezők pedig háttérben maradnak, oly módon, hogy egymással szerves kölcsönhatásban, egymásba ágyazottan léteznek, s pusztán az olvasói figyelem gyanít valamiféle értékelő viszonyt a lazán kapcsolódó nagy- és a feszesen szerkesztett kisstruktúrák különbségében. S e benyomás – a regény líraiságának² köszönhetően – az olvasás előrehaladásával tovább mélyül.

A regény nyelvisége ugyanis oly erősen megformált (ismétléseivel, egymásra visszhangzó eseményeivel és ritmi-

¹ Kőrösi Zoltán: *Szerelmes évek (Gyávaság)*, Kalligram, Pozsony, 2009. A szöveg oldalszámait a továbbiakban e kiadásra vonatkoznak.

² Líraiságon egyrészt a metaforikus-atmoszferikus szövegszervezést-történetfűzést, másrészt a nyelvi regiszter „elégikus” alaphangoltságát értve.

Kalligram Kiadó
Pozsony, 2009
oldal, 2990 Ft

kusan variálódó atmoszférájával olyannyira lírai karakterű), hogy lehetetlen a szöveget a klasszikus vagy éppen a „dekonstruált” családregények mintájára olvasni, s a társadalmi vonatkozású folyamatok következetes bemutatását vagy az ezektől való elhatárolódást várni tőle, hiszen például jóval többet sejtet arról, hogyan, milyen nyelvi-poetikai eszköztárral, milyen stilisztikai alakzatok segítségével emlékezünk, mint arról, hogy megközelítőleg mi is az, amit közösségi interakcióinkon keresztül megőrizhetünk vagy elfeledhetünk. A *Szerelmes évek* ilyen értelemben nem (egyetlen) tablóképet ad, ám olyan egymáson áttűnő atmoszferikus képsorozatokat teremt, melyek egy-egy ismétlődésen³ keresztül hálózatszerűen keresztezik egymást, előre- és hátrautalásaikkal erősítve a szöveg (líraisága miatt) fragmentalitásra hajló szerkezetét. Félreértés ne essék: nem azt állítom, hogy a nagystruktúra töredékes, hanem azt, hogy olyan (lényegileg és egzisztenciálisan) töredékes résztörténetekből építkezik, melyek az ismétlődések kapcsolódási lehetőségeinél elvileg bármeddig bővíthetők lennének, azaz minden rész rendelkezik potenciális, további kötőelemekkel is, a szövegközi kapcsolatok feszsége ellenére mégis „löttyög” a struktúra egésze.⁴ Úgy vélem: épp e laza rögzítettségnek köszönhető, hogy a történetegységek nemcsak a regény tágabb kontextusú téridejének nyílnak meg, s a *Szerelmes évek* vizuális karakterű, egyedi reáliák között mozgó, jól ismert referenciákból építkező (tejbegrízevési szokások, nyalókaszínek-ízek, május elejék, úttörőcsapat-szervezés, faliújság-szerkesztés) világának töredékesen előadott, elhallgatott eseményeit az olvasó saját emlékeiből és történetmintáiból pótolja ki. Mert miközben a maguk körül történeteket aktiváló „emléktárgyak” sodró lendületű történetörvényei hol elragadják a szövegfolyam „főáramlatától” a befogadót, hol pedig visszatérítik hozzá, aközben saját emlékei felé is kerülőutakra készítetik. S e dinamizmus következménye, hogy az önfeladést és (egyéni múltra való) emlékezést váltogatva a regény majdnem lehetetlen. De csak majdnem.

A befogadói aktivitás folyamatos fenntartása ellenére ugyanis időnként mégis meg kell szakítani a szöveg olvasását: az ismétlődő struktúrák kiszámítható visszatérésében, az életkeretek (ismétlések miatt feltételezett) szűkösségében van valami nyomasztó. S a képszerű, korábbi kontextusukat is magukon hordozó epizódok mondatainak zenei ismétlődésében kétféle funkció is tetten érhető, s e kettősség (a műfaji áthajlások problémái mellett) a befogadás ambivalens hangulatingadozásait is summázza. Amíg az olvasó – egyfelől – az ismétlésekben megnyilvánuló sokféleségre fókuszál, addig az epikai bőséget, a tárgyi világ gazdagságának, mikrotörténeti alaposságú rögzítésének bravúrját s e technikán keresztül az élet szeretetét ismerheti fel. Mikor azonban – másfelől – a befogadó az ismétlődésekből kirajzolódó szemléleti azonosságot dekódolja, akkor a fikciós tér

³ Mivel ezek variálódnak, első előfordulásukat idézem, a későbbieket csak oldalszámmal jelzem: „ha valahol becsukódik egy ajtó, akkor kinyílik egy másik” 39, 43; „éjszakára ott vannak az álmok, de nincs nehezebb, mint az elalvás, és nincs nehezebb, mint a hajnal” 51, 59, 151; „Ha valami elől úgyse futhatsz el, akkor fordulj meg és lépj közelebb” 67, 144; „Arra való a szerelem, hogy megsokszorozza a jót, és távol tartsa a gonoszt” 68, 97; „Felnézek a csillagokra és megkérdem tőlük: biztos, hogy létezik a világ?” 73, 89, 111.

⁴ Kérdés természetesen, mindez mennyire specifikus, a Proust utáni, családregényként is olvasható epikai formációk nem szerveződtek-e mindig is így, mikor a történelmi perspektívák metaforikus történetmondással való összekapcsolásával kísérleteztek? Illetve: a mikrotörténet-írás nem hasonló formális keretként használja-e a családi struktúrát, e nagyobb szerkezeten belül önmagában lekerékített kisformát? S bár a mikrotörténeti módszerek segítségével könnyen jellemezhető a Kőrösi-regény tárgyához közelítő, a rövid intervallumú folyamatokat aprólékosan, belső érdekeltiséggel körüljáró jellege, e műfaji kötődést mágikus realizmusra jellemző fogások (a mérgező virágmező, a halottak megjelenése, az öt diófa ültetése, növekedése, majd együtt pusztulása „jelöltjeikkel”) gyengítik.

tapasztalati szűkösségével, a szerkezet és az epikai világ szétterjedését megakadályozó önkorlátozással szembeesül, s e felfedezéssel együtt saját emléktartományának határoltóságát is tudatosítja. E kettős „értékítélet” pedig hatást gyakorol a szövegvilág atmoszférájának, a szereplők karakterének érzékelésére, s arra a válaszra is, hogy (a recenzió mottójának választott mondat szerint) akkor most egy statikusan boldog vagy egy variálódó módozatokban boldogtalan család történetét olvassa-e a befogadó, vagy esetleg e kettőt együtt, felváltva. E kérdést azonban korai lenne az ismétlődéssel együtt járó szemléleti perspektívák „rövidülésének” tárgyalása előtt körüljárni.

A *Szerelmes évek* ismétlődő nyelvi paneljei kirajzolják, hogy e szöveg történelemszemlélete és családvíziója szerint nem annyira a sorsok, inkább a tapasztalatok térnek vissza, s rímelnék – generációkon átívelve – egymásra. S mivel a szereplők (nyelvileg formát nyert) felismerései nem lesznek semmiféle családi legendárium részeivé, az olvasó feltételezni kényszerül: szándékot kell tulajdonítania annak, hogy a hősök nem tudatosan élik meg/át ugyanazokkal a szavakkal érzéseiket és tapasztalataikat, hanem bűvópatakként, nem a verbális emlékezet által átörökítetten bukik ki belőlük egy-egy olyan mondat, mely már őseiket is megállásra készítette. E fikciós világ szövegterében szabályszerű tehát, hogy a szereplők úgy ismételnék meg érzéseket, hogy hiányzik belőlük az azonosság átélése-tudatosítása, ahogy egyébként a befogadó sem lehet teljesen biztos abban, hogy az azonos kifejezések valóban azonos érzéseket takarnak-e. Ugyanakkor – a kételyek ellenére is – a visszaköszönő ráismeréseket az olvasó az észlelési keretfeltételek kvázi-azonosságaként, átfedéseket tartalmazó variációkként dekódolja, s közös világképet vél kirajzolódnival belőlük. Annak ugyanis, hogy e szövegben a tapasztalatok határolják le az érzékelésre-elgondolásra alkalmas dolgok körét és prefigurálják a későbbi reakciókat, s nem a cselekedetek mutatják meg (a vágyakért folyó harcok egyéni csődjeiben) a lehetőségek határvidékét, komoly következményei vannak. Mindenekelőtt az, hogy a befogadó többet tud meg a regényvilág, mint a szereplők cselekvési lehetőségeinek kereteiről. S e dekódolás során maga a fikciós világ tere válik szorongatóvá (a benne felépített „boldogságok” jelenvalósága ellenére), mivel úgy tűnik: nem az emberek szándékai s cselekedeteik „erélytelensége” teszi ilyenné e világot, hanem e fikciós tér az, mely nem hagyja másként működni szereplőit, akik maximálisan kiaknázzák keretfeltételek közé szorított élethelehetőségeiket.

A *Szerelmes évek* a hagyományos családtörténelmekben megszokott technikák újragenerálásának előterében tehát olyan történeteket beszél el, melyeket epizódyszerű előadásmód szervez önmagukban is teljes struktúrává; s voltaképpen az ismétlődő motívumokon, szófordulatokon és tapasztalatokon keresztül kreálódik a magánélet eseményeit novellafüzérszerűen egymás mellé rendelő történetekből – hosszabb időkereteket, szemléleti távot használó, történelmi háttérrel generáló – nagyszerkezet, miközben e kétféle perspektívájú tapasztalat között értékviszony tételeződik (az elő- és háttér különbségtévése révén). A *Szerelmes években* a nagytörténelem⁵ – a kényszerítő erejű, változó szituációk folytonosságában – szinte csak kerete az egyéni életeket befolyásoló döntéseknek; s noha kétségtelen, hogy történelmi időben játszódik a regény, az olvasó e szövegvilág nagytörténelmét mégis inkább feltételrendszerként, az egyéni életeket deformáló ellenerőként, „életidegenségében” érzékeli, ahol a boldogság szinte mindig az általános létlehetőségek ellenére születik meg. Azaz e Kőrösi-regényben a magánemberek egyéni történetei (a magán- vagy kistörténelmek) majdhogynem eltakarják a – szöveg világában körülhatárolhatatlan – közösségi (nemzeti, nemzetiségi, faji, változó országhatárok köré szoruló), egye-

⁵ A 'nagytörténelem' kifejezés alatt az egyetemes folyamatokat bemutató, nemzeti vagy általános történetírást értem, a mikrotörténet-írás ún. kisműfajaival (falu-, család-, jogeset-, mesterségtörténet) szemben.

temes és helyi történelme(ke)t. A visszatérő, képi kontextushoz kötődő „belső idézetek” épp azért transzformálhatók a családstruktúrán belül, azért működtethetők más választási (történelmi változáshoz köthető) helyzetekben, mert nem specifikusan aktuális történelmi eseményekre (vagonírozás, kilakoltatás, náci majd orosz megszállás, rekvirálások) reagálnak, hanem általános élet- és sorseseeményekre (vagyakozásra, szülésre, halálfélelemre) – hol biológiai, hol egzisztenciális reflexként. E kettősség miatt e döntéseknek egyszerre lehetnek epizódyszerűen hatásos, másokra is ható, hosszú távú következményei (minden megtörténhet, nincs elképzelhetetlen, abszurd esemény: még a bunkerben szövődő zsidó-náci „szerelem”, a német katonák meghatódott „muttizása” sem az), s ezért lehet minden reagálás önmagát hitelesítő, nyelvileg spontán, mindennapi gesztus.⁶

E kétféle történelemszemlélet relációit „dramatizálják” azok a variatívan ismétlődő provokatív kérdések is, melyek egyrészt a regényvilág szereplőinek és olvasóinak tudása közötti teret rajzolják ki, másrészt pedig kézzelfoghatóvá teszik, hogy a „nagy” események kortárs átélői csak az esetek kis hányadában tudnak a kor közszereplőinek létezéséről;⁷ ennek ellenére mégis minden megy a maga útján, s a reflektálatlanság nem akadályozza meg a bonyolult konstellációk kialakulását. S épp e gördülékenység világíthat rá arra, hogy az ismert alakok nem-ismeretét tematizáló kérdések – korszellemjelző gesztusaikon túl – egyben poétikai tényezők is. Miközben ugyanis egyes szereplők (s a velük időlegesen azonosuló elbeszélői nézőpontok) nem ismerik e figurákat, mások (elbeszélői közvetítésen keresztül) mégiscsak idéznek tőlük vagy más, hasonló kaliberű szerzőktől,⁸ azaz e kérdések a szereplői tudáshorizontok ütközését teszik láthatóvá, rajtuk keresztül nyer formát a polifónia, s szemlélhető a nagytörténelmi háttér sokféle „skicce” – egyszerre. Hisz e kérdések nézőpontjai folytonosan, dinamikusán áthelyeződnek, s ahogy a híres-hírhedt emberekről időnként nem tudja a csúszkáló, szereplő-elbeszélő közötti szólám fókusza, hogy kik is ők, úgy a mikrotörténelem hősei is elfeledkeznek egymásról (Szidike és a kanadai rokonok), vagy a szereplők sajátjaikként emlékezhetnek mások történeteire. S mindennek nagyon árnyaltan, de köze van a felelősség kérdéséhez. Mert bár kétségtelen, hogy az olvasó halljalátja bele a hősök felejtésváltozataiba az etikai dimenziókat, mégis az elbeszélésmód ad lehetőséget erre az értésmódra. S e megoldás – történelmi tárgyról lévén szó – poétikai döntésen túli, írói felelősséghez kapcsolódó kérdések jelenlétét is sejteti.

Mert miközben kétségkívül poétikai döntés, hogy melyik szereplő miről, mit tud, ahogyan az az ismétlődő állítás is, hogy a hősök szavakra és érzésekre, nem pedig eseményekre emlékeznek,⁹ aközben mégiscsak több „egyszerű” esztétikai döntésnél, hogy a margójegy-

⁶ Sz ez abban is tetten érhető, hogy az ismétlődő felismerések egyrészt közösségi műfajok (slágerek, mozgalmi dalok) szövegrészleteinek kontextusában térnek vissza, másrészt szereplőkhöz kötődő emlékekben.

⁷ Mert miközben „ártatlanul” szemlélik vagy figyelemre sem méltatják a politikai, művészeti szereplőváltásokat, aközben saját életük tevékeny résztvevői, bár legtöbbször öntudatlanul éli meg szerepeit. A legprovokatívabb példák: „Ki az az Ady Endre?” 41, „Ki az a Szálasi Ferenc?” 48, 82, „Ki az a Babits Mihály?” 55, „De ki az a Bartók Béla?” 111, „De ki az a Kondor Béla?” 201, „De ki az a Seres Rezső?” 224.

⁸ „Csak a sok régi lábnyomomat, hogy oly szertelenül hagytam mindenfelé, azt sajnálom” 47, „Nem térkép e táj” 91, „Mint az erdőben a vadnyom” 116, „Csak a lábam sok régi nyomát, amit magam mögött hagytam, azt sajnálom” 116, „bögő brummogása” 138, „hörpintek való világot” 287.

⁹ Ahogy a szöveg fogalmaz: „A legtöbb ember, ha az életére visszaemlékezik, nem is az eseményeket idézi fel, hanem azt, ahogyan vissza akar emlékezni rájuk: azokat a szavakat és érzéseket keresi vissza, amelyekkel elmesélte, vagy el akarta volna mesélni az életét, s nem veszi észre, hogy immár nem is az emlékek, csakis ezek a szavak és a szavakhoz köthető érzelmek maradtak meg neki” (238).

zetek (a szövegre adott reakciókként) kérdéseikkel és állításaikkal játékba hozzák a „felelősség” kérdését, s az elhallgatásokra való rámutatásokkal a regénybe csempézik a szemléleti sokszínűség fenntartása miatt eddig elkerült etikai konnotációkat. A befogadó nem tudja nem észrevenni, hogy a szöveg „felgyorsulásával” a margójegyzetek szerepköre megváltozik, s az olvasásmód „szoktatása” után a margójegyzetek körülbelül a regény ötödétől, a 70. oldaltól, kiegészítenek-pontosítanak, s a hiátusos szereplő-elbeszélő közötti nézőpontokból előadott „főszöveghez” épp az elhallgatások motivációit sejtetve csatolnak információkat. Ha a regényben van valahol a szereplői tudatokról-érzésvilágokról tárgyilagosan elkülönülő „külső” narráció, akkor itt, a margójegyzetekben találkozunk vele. Amíg ugyanis a „főszöveg” folyamatosan változó (nemigen azonosítható, konkrét szereplőkhöz ritkán köthető) nézőpontjai nem élnek kritikai, reflexív magyarázatokkal, illetve amíg a narráció egyetlen nézőpontból-szólamból sem korrigálja a szereplők állításait, s nem hívja fel az olvasók figyelmét a megfogalmazások manipulatív jellegére (sem a november 7-i ünneplést elbeszélve, sem a csehszlovákiai „hadgyakorlat” többszöri említése kapcsán), addig a margószövegek mégiscsak pótolják e „mulasztásokat”.

Természetesen már az sem kis dolog, hogy létrejöhessen egy olyan „főszöveg”, mely folyamatos nézőpontváltásaival kiküszöbölte egy/több olyan elbeszélői pozíció létrejöttét, mely didaktikus, helyreigazító attitűddel kinyilatkoztatta volna a nagytörténelmi folyamatokban rejlő „valódi” csapást, irányt, igazságot stb. A *Szerelmes évek* azonban továbbment, s újabb, komplikáltabb problémákat vetett fel, mikor narrációjával teret nyitott a szereplők poétikailag létjogosult polifonikus véleménynyilvánításának, lehetőséget teremtve a szereplői pozíciókban rejlő provokatív szemléletmódok, kijelentések megjelenésének. S e „választással” a szöveg komoly narratológiai kihívás elé állította magát: úgy fenntartani a mellérendelő szólamrendszert, hogy egy-egy szólam zavar nélkül nemigen szemlélhető „kétes” mondataival, elhallgatásaival mégiscsak kezdjen valamit a narráció; azaz a véleménynyilvánítás felelősségének kérdését a regény mégse negligálja, s az új „szólam” úgy iktatódjék a szövegbe, úgy jelezze egyes történelemolvasatok individuális hatókörét, hogy mindez ne tűnjék a szövegre kívülről ráerőltetett igazságnak. E problémaegyüttést hidalja át a szűkszavúan tárgyilagos margójegyzet, mely a szöveg integrációját nem veszélyeztetve, kvázi-külső szólamként konfrontálódik a köztes szereplői-elbeszélői szólamok narratív „túlkapásaival”, saját magát is beillesztve a polifonikus struktúrába. Így, e megoldással, a margószövegek nemcsak (épp nem marginális értelmű) tárgyilagos állításokat kapcsolnak a szereplői valóság-alternánsok rajzálásához, de párbeszédhelyzetbe is kerülnek a szereplői szólamokhoz kötődő, folyamatosan továbbvándoroló elbeszélői fókusszal, pontosító információkkal emelve ki a szereplők elhallgatásait, megvilágítva azokat a hiányos közlésre törekvő magatartásmódokat, melyeket többféle módon motiválhatna egy klasszikus (és a bahtyini értelemben: monologikus) külső elbeszélő. A margószövegek ugyanakkor – ez hangsúlyozandó – sem nem ítélik meg, sem nem mentegetik a hősök döntéseit. Esetükben inkább olyan testetlen, valamiféle „másodlagos” szerkesztő-narrátor jelenlétére gyanakodhat az olvasó, aki a szereplők közlései kapcsán nem nyilvánítja ki érzéseit-veleményét, s az olvasóra bízta a szereplői motivációk értelmezését, a hősök tetteire való reagálást.

A szövegben ily módon nincs kiemelt helye az erkölcsi ítéletnek, s nincs semmiféle erőteljes buzdítás e pozíció elfoglalására sem (hacsak nem az alcím minősítő gesztusában), ugyanakkor megvan a lehetőség az olvasói állásfoglalásra. S bár a hanghordozás, a nézőpont rögzítetlensége nem tematizálja a történetmondás etikai korlátainak kérdését, a különféle megfontolásoknak azonban helyt ad. Ami egyébként nem teljesen példa nélküli: a legutóbbi Závada-regények csúszkáló fókuszú, egymással dinamikusan konfrontálódó T/1. személyű beszédmódjai hasonló olvasói diszpozíciókat és hasonló esztétikai hatást váltottak ki. Úgy tűnik, mintha a Kőrösi-szöveg, akárcsak Závada regényei, a white-i

– A történelmi cselekményesítés és az igazság problémájában körüljárt – kérdésre adnánk egymáshoz közelítő, elementáris erejű epikai választ. Mindenesetre a *Szerelmes évek* esetében elgondolkodtató: nem azért alakult-e így a narratív technika kidolgozása, hogy a (kis-és nagy)történelmi szembenállások e szövegben egyetlen család történetén belül aktivizálódjanak és oldódjanak fel, s hogy értelmetlenné váljon, hogy a regényhősök saját családjukon belül keressenek bűnöst, áldozatot, árulót, vádlót? (Mindez könnyen megeshetne, ha a hősök feltárnák egymás múltját, kiegészítenék az elhallgatásokat.) Azaz nem kizárható, hogy épp azért adódott a családi struktúra e szöveg kereteként, hogy a hagyományos „ítélkező címkék” s a megszokott történelem-interpretációs elbeszélői módszerek használhatósága egyaránt kérdésessé legyen. S innen tekintve a szöveg epikai megoldásaira a családi keretszerkezet választása átgondolt írói döntésnek tűnik, akárcsak a családi boldogság történelmi kontextusban való „citolása”. Hiszen mintha a történelem képzetébe beleépült üdvtörténeti koncepció¹⁰ célelvűsége szűkülne itt a családi boldogság időlegesen elérhető lehetőségévé.

S e Kőrösi-szöveg nem elégszik meg a történelmi üdvkoncepció családívá alakításával, azzal hogy „történeti” eseménysor előtt beszéli el szereplői családiállapot-változásait, de az egyéni boldogságot sem őrzi meg a szövegszervezés végpontja számára. Azaz a boldogság a regény szereplői számára – a szöveg előrehaladtával és az idő múlásával – elérendő feladatból megtalált-megtartandó állapotá, majd a felidézhető múlt részévé válik, s ha egyszer elmúlt, akkor a hősök kiugrási lehetősége magányukból, boldogtalanságukból egyre zsugorodik, előre lejátszhatók a történetek, a párbeszéddek.¹¹ S mivel az egykor és épp most boldog szereplők ugyanúgy álmodnak, vágyakoznak, szerelmeskednek, felejtnek és emlékeznek, majd halnak meg, még a boldogság aktuális megvalósulásait is körülengi a boldog állapot elmúlásának előérzete. Az ismétlődés így nemcsak struktúraszervező, de hangulati-szemléleti közös nevező, sőt: történelemszemléleti állítás is.¹² Örök visszatérés helyett öntudatlan, elkerülhetetlen ismétlődéssel találkozunk e regény lapjain. Ez csapódik le az állapotváltozások, az érzelmi akciók-reakciók ritmikájában, a már-már stagnáló tapasztalatok életkorhoz köthető apró elmozdulásaiban; s „A boldog családok mind hasonlóak egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módján az” állításában is e felismerés dinamikája kísért.

A stilisztikai alakzatok elemzői előtt jól ismert együttállás, hogy a variációk mindig tovább bonthatók ismétlésekre és ellentétekre. A *Szerelmes évek* szövegszerveződésének (a hiányok és elhallgatások szerepének) ismeretében ez azt jelenti, hogy egy család állapotáról (polifonikus eszköztárral, s főképp időben kiterjesztve, általánosítva a „helyzetjelentést”) végül is nem állítható sem a boldogság, sem a boldogtalanság jelenléte, ahogy a családok közötti hasonlóság és különbözőség mértéke is eldönthetetlen. S e ponton elgondolkodtatónak tartom a feltételezést, hogy a hallgatás ismétlődésével a variálódóan visszatérő felismerések mellett talán maga a csönd (mint nyelvi tehetetlenség, egzisztenciális hiány) szervezi e struktúrát, s talán épp a hiátusok teszik lehetővé a *Szerelmes évek*ben a boldogság önazonosságát, minden boldog család „egyformaságát”, s egyáltalán azt, hogy a szereplők boldognak minősíthessék azt, amit olvasókként nem mindig lá-

¹⁰ A jánosi jelenések hierosz gamoszá, ég és föld nászát, s – löwithi értelemben – az eszkatologikus, cél- és végorientált üdvtörténet-örökséget is beleértve a történelem elképzeléseibe.

¹¹ Például: „az ember pedig hiába ébred fel, s hiába kel ki az ágyból, akármit gondolna, kénytelen viszi magával az előző napját, meg az azt megelőző napokat és éveket is” 303.

¹² Innen nézve az álmok, vágyak, megvalósításmódok ismétlődése nemcsak a regény hőseinek felmondóktól származó öröksége vagy struktúráját erősítő, önmagába záródó stílári eszköz, de lét-törvény is. Tehát nem e szerkezeti döntés miatt lesz a szereplők minden létezésük ellenére is csak valamiféle „egzisztencialista derűvel”, felemás hangsúlyokkal felruházott a regény, hanem mert egyszerűen nem lehet más.

tunk annak. S ehhez kapcsolódva azt is feltételezhetőnek tartom, hogy az, ami különbséget tehetne boldog és boldogtalan családok között – ha már Tolsztojt parafrázálva aktualizálja a Kőrösi-szöveg e megkülönböztetés igényét –, az nem is ragadható meg nyelviileg, még történetstruktúrák különbségeiben (komédiára és tragédiára komponált önértelmezésekben) sem.¹³ Pontosabban: épp a szöveg hiányainak kitöltésén vagy hiányokként való fenntartásán múlik, hogy egy-egy állapot boldognak minősülhet-e. Olyannyira, hogy ha komolyan vesszük a recenzió mottójának választott mondat állításait, akkor befogadóként nem tudjuk megválaszolni, hogy a *Szerelmes évek*ben milyen család történetét olvassuk. Egyfelől, mert akár boldogságról, akár boldogtalanságról mesél a szöveg, ez végül is (a műfaj keretei között) egyetlen család története, másfelől, mert nem jelezhető előre, hogy az elhallgatások helyét hogyan tölti ki az olvasó, s a főszöveg és margószöveg közötti meg-nem-feleléseket hogyan oldja fel.

S e hiányokkal számoló feltételezés holdudvarában lesz igazán beszédessé a Kőrösi-regényben felidézett Kafka-parabola, *A törvény kapujában* kontextusa. A regényszereplők olvasatában ugyanis mintha a boldogság lehetőségeit tárgyalná e vendégszöveg, s az ajtó bezárása azzal a kommentárral, hogy „Ezt a bejáratot csak a te számodra jelölték ki. Most megyek és bezárom” (307) – a „nem a haláltól kell félni, hanem attól, hogy nem is éltél” (261, 326) szöveggörnyezetében –, mintha a boldogság és boldogtalanság között rejtőző, alig érzékelhető határvonalat oldaná fel, a maga talányos módján az időbeliségben ragadva meg e két állapot különbségét. Ám az időbeliség csak elvileg vezethetné egymásba e két diszpozíciót, mert a regény az időbeliségnek – mint valódi változást hozó lehetőségnek – már-már a létét is tagadja ismétlődő tapasztalati-nyelvi struktúrájával. S itt ismét visszatérünk a szöveg történelmi karakterének egyik jellemvonásához, ahhoz, hogy a kis-történelem tapasztalatai maguk alá gyűrik s elhomályosítják a nagytörténelem változás-aspektusát. Így végül is csak a parabolisztikus elhallgatás békítheti ki, hangolhatja össze a boldogságot a boldogtalansággal. S ha a regény ismétlődő mondatain és hiányain, a parabolisztikus szerkesztésen keresztül valóban ez az interpretáció a leginkább kiterjeszhető, akkor adódik a kérdés: a *Szerelmes évek* a regény nyelv által kialakított hiteles megoldásként, eldönthetlenségek soraként értelmezhető-e inkább, vagy a válaszadás lehetőségének esztétizált kudarcaként, vagy a boldogság-boldogtalanság közötti különbségtevés kudarcának esztétizálásaként? Esetleg mindháromként egyszerre? S végül is miről árulkodik (korunkról, a szerző és olvasó vérmérsékletéről, az olvasási-értelmezési struktúrák változásáról, egy felemás, posztmodernen túli állapot kettős hangsúlyviszonyairól) az a poétikai gesztus, hogy a boldogság és boldogtalanság közötti különbségtevés igényére az elhallgatásból, a parabolisztikus szerkezetből eredő poétikai el-nem-döntöttség lesz a hiteles válasz?

¹³ A szereplők a narratív pszichológia felismeréseit aktivizálják, bemutatva, hogy leendő cselekedeteik lehetőség- és következményhorizontjának megkonstruálásakor milyen óriási szerepet játszanak az egyéni élet felidézésekor választott műfajstruktúrák.

„AZ ÉLET SOKKAL ERŐSEBB NÁLUNK”

Kőrösi Zoltán: Szerelmes évek (Gyávaság)

„...csak míg élünk, akik élték
őket, csak addig élnek, az emlékezet érték-
közömbös mézében mumifikálva.”
(Rakovszky Zsuzsa: Decline and fall)

Az 1970-es évek elején a Magyar Televízió államilag, cenzúra által szavatolt adásrendjében nem találkozhattunk horrorfilmekkel. Jól emlékszem azonban, milyen rémisztő hatást keltett bennem egy-egy túlvilági unalmú vasárnap délutánon, amikor – a nézők kérésére – megjelent a fekete-fehér mozgóképen a koros primadonna, Honthy Hanna flitteres operettjelmezben, szépítőszerekkel a felismerhetetlenségig elmaszkírozva, s valószínűtlen tónusú fejhagyon rákezdett a „Hajmási Péter, Hajmási Pál” kezdetű dalra. A jelenség úgy megbabonázott, mint a kígyó látványa a majmot. A dermesztő mesterkéeltségnek és valószínűtlenségnek ezt a fokát messze idegenebbnek éreztem, mint az akkori kezdetleges sci-fi sorozat, az *Orion* űrbéli fantáziavilágát. A most tárgyalandó könyv forrásvidékére visz ez a személyes élmény, hisz Kőrösi Zoltán regénye, a *Szerelmes évek (Gyávaság)* talán lehangsúlyosabb rétegeként költi újra a reális abszurd hatvanas–hetvenes évekbeli korszakát, az író gyerekkorát, s épp a *Csárdáskirálynő* című operett allúziói szövik át meg át a művet.

Ha összevetjük a *Szerelmes éveket* és Kőrösi előző, *Milyen egy női mell?* című regényét, több hasonlóságot is felfedezhetünk a kettő között. Ott is két család összefonódó sorsát mutatja be a szerző, azaz elvileg mindkettő családragényként is olvasható, abban is a regényfigurák boldogságkeresése áll az előtérben, továbbá mindkét műben a szerelem mibenlétének körülgörgetése az írói ambíció egyik legfőbb tétje. Ezt a kapcsolatot erősíti minden bizonnyal az az írói döntés is, hogy míg a korábbi kötet hátsó borítóján az „Az lenne jó, ha nem kellene test a szerelemhez?” kérdés látható, addig a mostanin a „Te tudod, hogy mire való a szerelem?”. Ám az ezúttal elbeszélte idő már kisebb távolságot fog át, s a huszadik századra koncentrálódik. Egy – a harmincas évek végén kikeresztelkedő – zsidó család sorsát szövi össze a regényíró a saját, dunántúli hentes-kereskedő felmenőinek élettörténetével, mindkét szál anyagát a dokumentált valóság köréből merítve (a másik család története egy interjúkötetből származik). A szövevényes történet rekonstrukcióját mellőzöm; elég annyit, hogy e zsidó család két nőalakja, anya és lánya szakácsnőként veszlelik át az ostromot a budai német katonai parancsnokságon, majd egy német tiszt segítségével jutnak ki onnan a végső orosz roham előtt. A lány utóbb tanítónő lesz, és hozzáamegy a kommunista fordulattal vagyonát vesztő családból érkező és az új rendszer katonatisztjévé váló férfihoz. Az ő házasságukból születik az a regényalak, „Apa”, aki magával Kőrösivel egykorú, s egyfajta alteregóként nem kis részben az ő gyermeki tapasztalatain keresztül válnak a hatvanas–hetvenes évek a regény meghatározó korszakává.

Az előző regénnyel az elbeszélés módjában is érzékelhetünk hasonlóságot, ám az új kötet a korábban próbára tett elbeszélői módszert jelentős mértékben új vonásokkal, techni-

kákkal gazdagítja, összetettebbre formálja s egyben – hatásmechanizmusát tekintve – radikalizálja. A *Szerelmes évek* kétféle elbeszélővel építkezik, az egyik hagyományos, mindentudó fajta, a másik egy kamasz-féle, aki a felmenők történetének elmesélésébe sajátos szint hoz, amennyiben azokat gyermeki perspektívából nevezi meg (Apa, Anya, Apa Apukája stb.). Ezáltal valamelyest az egész elbeszélésre a kiskorúság árnyéka vetül, ami olykor rímel azokra az ábrázolt motívumokra, amikor a regényszereplők némelyike viselkedik infantilisán – mindezt viszont már a kiskorúságban tartott társadalommal is összefüggésbe hozhatja az olvasó. A narráció e két szólamán túl egyenesen kollázsszerű technikáról beszélhetünk, ugyanis a szerző a privát történetek előadása közben minden átmenet vagy jelzés nélkül – vélhetően talált szövegekből vett vagy ilyen hatást keltő – bekezdéseket iktat be a történelmi-politikai tények, a társadalmi kontextus felvillantására (például a Jugoszlávia ellen az ötvenes évek elején épített védelmi rendszerről vagy az aranycsapatról). Ezek a betétek a mindentudó elbeszélő tónusától is különböznek, tárgyyszerűek és a személyesség nullfoka jellemző rájuk, s számos ponton hatásos kontrasztban állnak a családtörténeti szállal, helyenként viszont a szöveg koherenciájának lazulását eredményezik.

Az ilyesfajta tárgyias közléseknek a regény szövegvilágába emelésére Kőrösi egy másik eszközt is használ: a narráció bizonyos pontjain, nemritkán a főszöveg ellenpontozására, a margón helyez el hosszabb-rövidebb megjegyzéseket. E meglepő módon oda-biggyesztett, szupertárgyias közlésekből olyan tényekről értesülhetünk, mint hogy „Amikor 1950-ben Magyarországon feloszlatták az apácarendeket, a 41 rendnek 650 házában 10213 tagja volt”. E lapszéli (kon-?, para-?, hyper-?)textusoknak a funkciója nyilvánvaló. Miközben Kőrösi olvasmányos, magukkal ragadó, az érzékiség különböző szintjeit tematizáló és érzéki hatású történeteket ad elő, nem akarja, hogy az olvasó teljes egészében belefeledkezzen a mesébe, hanem különböző elidegenítő effektusokkal él. A margón olvasható szöveg néha akkor is ironikus hatást kelt, ha maga a közlés személytelen („A Technocool folyékony ragasztó kiválóan alkalmas volt papír, műanyag és fa tárgyak egymáshoz ragasztására”), s ezek eszünkbe juttathatják Esterházy vezetéses használati útmutató applikációját a Trabant útfekvésének kiválóságáról. A *Verfremdungseffekte* máskor éppen nem a lexikonszócikkek neutralitását idézik, hanem már eleve ironikus szemléletűek, mint például ez: „Az ideiglenesen hazánkban állomásozó Szovjet Déli Hadseregcsoport öröklakásai”. Nem kevés ezek közül valamilyen nyilvánvaló politikai-történelmi hazugságot tűz tollhegyre az adott idő brosúraszövegei formájában: „1968. augusztus 20-án a Magyar Néphadsereg is részt vett a Csehszlovákiának nyújtott internacionalista segítségnyújtásban”. De ilyen az is, amikor a második világháború utáni csehszlovákiai kitelepítéseket a lakonikus „szervezett lakosságcsere” kifejezés kíséri a margón vagy egy zsidó szereplő háborús sorsával kapcsolatban alábbi megjegyzés: „Azt mondták, hogy a munkaszolgálatosok a maguk módján szolgálják a Hazát”.

Máskor egyszerűen csak az adott kor, évtized ismert hívószavai, relikviái jelennek meg a lapszélén: az ÁVH-tól a kommunista szombaton, Böbe babán és Morzsa kutyán, valamint Aradszky Lászlón át az ÁFÉSZ-ig. Az időközben javarészt megszűnt intézmények vagy jelentőségüket veszített nevek a mulandóságra figyelmeztetnek a maguk póreségében, egyedül, magyarázat nélkül állva a könyvlapok szélén. A fiatalabb olvasók számára nem magától értetődő jelentésű mozaikszavakról Rakovszky Zsuzsa *Decline and fall* című versére asszociálhatunk, mely szerint „Eltűnnek majd, el fognak tűnni végképp / az alkotmányjogi vagy hadtörténeti / fogalmakról elnevezett mozik / és cigaretták. El a vízművek, az ÉPGÉP, / a takarékos életvitel előnyeit / reklámozó gyufásdobozok”. S talán nem egyszerű ráfogás, ha a mottónkban is idézett gondolatot is ide citáljuk. Kőrösi regényének szellemétől ugyanis nem idegen, ha azt mondjuk, hogy mindez addig és úgy létezik, amíg az „emlékezet értékközömbös mézébe mumifikálva” fellelhető.

Említettem már, hogy a hatvanas, hetvenes évek rétege a könyv súlyponti része.

Azoknak az olvasóknak, akik a szerzővel azonos generációból származnak, az adott kor hívószavai a ráismerés örömeivel többletet nyújtanak. Igaz lehet, hogy Magyarországon ez az időszak nem keveseknek boldog gyerekkort adott, míg felnőtt fejjel már – a '68-as csehszlovákiai intervenció és a magyarországi gazdasági reformok kifulladásá után – aligha volt lehetséges illúziókat táplálni az „emberarcú szocializmusról”, így számos gondolkodó embernek a hetvenes évek a posvány, a pangás évtizedét jelentette, amelynek idején a viszonylag biztos, szerény gyarapodásért a társadalom jelentős része politikailag korrumpálódott. Kőrösi regénye megmutatja, ki, mit, miért áldoz fel vagy bocsát áruba. A regény nem igenli, hanem értelmező és kritikus formában élénk tárja a magyar huszadik század történelméből – különösen '56 eltiprása után – a társadalom döntő többsége által levont tanulságot, hogy az életben maradás esélyét az jelentheti, ha meglapulunk (73. o.), de nem vezet jóra az sem, ha túl sokat morfondírozunk erkölcsi problémákon (150. o.). Hogy a szerző ezt a kritikus szándékát egyértelművé tegye, Nádas Péter mondatát emelte a könyv mottójává, mely szerint „Élni tanítani a felnövekvő generációt vagy túlélésre nevelni, ez két teljesen különböző felfogás”.

A könyv a mindennapi életből vett közemberekről mintázza szereplőit. Nem a környezetüket vagy akár a társadalmi-történelmi folyamatokat is befolyásolni képes, jelentős egyéniségek ők, mi több, még saját sorsuknak is inkább elszenvedői, mint alakítói. Kőrösi személyfölötti intézmények, nehezen megragadható-átlátható erők és folyamatok függvényeiben ábrázolja hőseit, akik maguk is ezekből vezetik le az életüket meghatározó erővonalakat. Ettől függetlenül persze, sokszor bizonytalanul és homályos céllal, de törekszenek valamire, és rendszeresen töprengenek, lamentálnak is a boldogság mibenlétéről, a jó életről, az erkölcsi jóról, rosszról és hasonlókról. Nem állíthatjuk tehát mégsem, hogy Kőrösi regényvilága eliminálná az egyéni felelősséget. A könyv nem menti fel a felelősség alól például a kommunista rendszer hadseregében hivatásos tiszti szolgálatot vállaló férfit, „Apa Apukáját” sem. Igaz, az elbeszélés eleve nem is „helyezi vád alá”, hanem nagyjából megmutatja, mit miért csinált, megpróbálja mindezt megértetni magával és az olvasóval, miközben mellé teszi a szereplőnek a saját apjával folytatott beszélgetését, amelyben az folyamatosan kitér a fiú döntés apai szentesítésének felelősségátvállaló gesztusai elől. Máskor az ötvenhatos forradalmárok súlyosan elítélő véleményével szembevisíti a katonatiszti és feleségét, anélkül, hogy ezt a szöveg bármilyen is ellensúlyozná, korrigálná. A rendszerváltást követő időszakban játszódo fejezetben aztán azt is láthatja az olvasó, hogyan válik semmivé az a hétvégi ház és telek, amely egy idő után a tiszt életének értelmévé vált. Azt mondhatjuk tehát, hogy Kőrösi regénye nem rángatja a történelem ítélőszéke elé figuráit, hanem az olvasóra bízta a gondolkodást és az ítélezést.

A regény alakjai olykor esendő bölcselkedésbe fognak, megkísérlik szavakba önteni a boldogságról, az időről, a sorsról szerzett tapasztalataikat. Még inkább jellemzi őket azonban a szavak nélküli létezés élménye. Szagok, látványok, sejtések, érzések, különböző pszichológiai és esztétikai szenzációk részesei, melyek jórészt csak a mindentudó elbeszélő által jutnak szóhoz. Az elbeszélés során különböző korokban és más-más szereplők sorsában ismétlődő motívumokkal, helyzetekkel, érzelmekkel, gondolatokkal találkozunk. Szerepük a regény hatásmechanizmusában az, hogy rávilágítsanak arra a kiszolgáltatottságra, mely az egyes embert a közönyös társadalmi és természeti erők vonatkozásában jellemzi. Ami az egyik regényalak megfogalmazásában így hangzik: „az élet sokkal erősebb nálunk” (111.o.). Ugyanez másrészt viszont az emberi természet állandóságát is feltételezi, ami épp azt teszi lehetővé, hogy némi értelmező munkával és empátiával képesek legyünk megérteni-megközelíteni olyan sorshelyzeteket, amelyek régen halott emberekkel, rég letűnt világokban történtek meg.

Szükségesnek tűnik néhány szót szólni az operetről, főképp a *Csárdáskirálynő* szerepéről a műben, amely néhány hasonló opusszal együtt Magyarország tömegeinek nyúj-

tott kulturális és – meglehetősen beteljesíthetetlen – életvezetési mintákat a huszadik század szinte egészében – tapasztalataim szerint nagyjából a nyolcvanas évekig, amikor is a szappanoperák a *Dallasszal* kezdődően kezdték átvenni ezt a szerepet. Nem kétséges, hogy Kőrösi regényének legfőbb kulturális pretextusa a *Csárdáskirálynő*: nagyon hangsúlyosan, de nem egyértelmű módon. Nem egyszerűen arról van szó ugyanis, hogy számos szereplőnek – különösen „Apa” szüleinek – ez az operett képezi a boldogságról szőtt terveik mintakönyvét, és ez milyen mulatságosan kisszerű, hamis és a többi. Ez is benne van a könyvben, különösen annak talán leghumorosabb, leggroteszkebb részében, amikor az operettelőadás *kulturált megtekintése* közben a pár a másnapi disznóölés részleteit tervezgeti, s a szülők tenyeres-talpas valósága az operett finomkodó hazugságával kerül szembe. Másrészt viszont épp a *Csárdáskirálynő* szereplői emlegetik azt a megírandó regényt, amelynek majd a szerelemlől kell szólnia, s bizonyos értelemben Kőrösi *Szerelmes évek* című regénye azt az ígéretet teljesíti be a maga módján, de legalábbis ezzel az utalással játszik el. (Innen nézve a regénycím nagyon ironikus töltetű ugyan, de csak innen nézve. Az egész mű azonban, úgy vélem, ledobja magáról azt, mivel nem homogén módon ironikus. Ezért tehát – hasonlóan a *Milyen egy női mell?* címhez – rossz választásnak tartom.)

A *Szerelmes évek* sajátos módon vegyíti az érzelmességet és az iróniát. Főként az operettminták beemelése révén a regény közvetlen formában juttatja szóhoz szereplőinek érzelmeit, nosztalgiáit. Az elbeszélés általában nem megy elébe e megnyilvánulásoknak stilisztikai, retorikai eszközökkel úgy, hogy kimondásuk pillanatában az irónia már eleve fel is számolja azokat. Kőrösi könyvében így a kortárs magyar irodalomban általában megszokottnál közvetlenebb formában találkozhatunk a regényalakok érzelmeivel, amelyek főképp a szerelemre, a boldogságra vonatkoznak, s a szereplők társadalmi státusa, műveltsége okán nem a klasszikus kánonból nyernek ihletet. Kőrösi jellemző eljárása a mellérendelés: szövegbetéteket, jelesül operett-, sláger-, katona-, munkásór-dalszöveg implantátumokat helyez regényalakjainak érzelmközlései mellé, jelezve az őket körülvevő-befolyásoló nyelvi és kulturális kontextust. Számomra ez a vonás is annak a vélelmezett törekvésnek a jele, hogy a könyv kiségzisztenciáit az elbeszélés valamiképp emancipálja az ábrázolás során.

Kőrösi regénye olvastán felrémlik bennem Danilo Kiš novellája, *A holtak enciklopédiája*, amelyet „a híres emberek teljes hiánya” jellemez, s megalkotásának célja, hogy „minden istenteremtényének egyenlő hely jusson az örökkévalóságban”. A fikció szerint az a titokzatos munka a holtak egyenlőségét akként akarja megvalósítani, hogy csak olyanokról ír, akik nincsenek benne egyetlen más enciklopédiában sem. A *Szerelmes évek*, Kőrösi Zoltán regénye is efféle emberekről szól, érzékenyen, megértéssel, hol mulatságos, hol szív-szorító történetek által.

„KRITIKUS AZ, AKI ÍRVA OLVAS”

*Halmi Tamás: Közelítések, távlatok; Versnyelvtanok.
Elemző esszék kortárs versekről; Isteni fény, emberi lény*

„De mi egyéb jele lehetne egy szellemi alkotás elevenül ható voltának, mint az, hogy kérdésre, gondolkodásra, folytatólagos töprengésre késztet – azaz *párbeszédre hívó?*” – kérdezi a szerző *Isteni fény, emberi lény* című könyvének egyik tanulmányában (218). Kérdésbe foglalt állítása maradéktalanul jellemzi jelen sorok írójának viszonyát Halmi Tamás könyveihez. Kritikusát mindvégig dialógusra készítette. Erről kíván tanúskodni az alábbi szöveg.

A korszerű elméleti tudással felvértezett szerző határozottan kijelöli olvasási módjának tájékozódási pontjait *Közelítések, távlatok* című, 2008-ban publikált könyvében. Ezek: az esztétikai tapasztalat időbeliségének hangsúlyozása, az értelmező olvasó jogainak hermeneutikai elismerése (a szerző „halálának” Roland Barthes-i tézisével, valamint a „nyitott mű” Umberto Eco-féle elképzelésével is összhangban), hogy tehát a szöveget „író és olvasó összmunkája” létesíti (65), a művet a nyelv, a hagyomány, a szerző és az olvasó „együttes erőfeszítése” hozza létre (57). Ebből a szempontból különösen inspirálónak tűnik Halmi nyelvfelfogása, amely mindvégig tetten érhető az elemzések háttérében, és több idézet, az egyes írások elé illesztett mottók folyamatosan jelzik. Röviden: az ember nyelvi megelőzöttségéről, a nyelv (a szó mint esemény!) létezését konstituáló szerepéről van szó. Mégpedig két szinten, az ember és az egyes ember létszintjén. Hogy a beszélő léte a nyelv függvénye, s a nyelv az emberi nem tételeződésének is alapfeltétele.

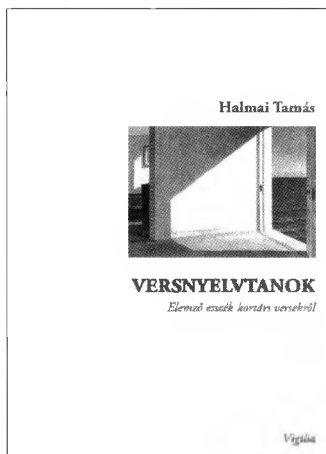
Mindez igaz, de úgy vélem, és a fentebb jelzett dialógus jegyében már most megfogalmazom, hogy megítélésem szerint van itt egy harmadik, talán közbülsőnek felfogható aspektus is, amelyre Halmi Tamás kevés figyelmet fordít. Miként gyakorta azok, akik a nyelvelmélet kognitivistá álláspontját képviselik. És minthogy ma ez a paradigma látszik meghatározónak, a magam részéről kellő óvatossággal jelölöm meg, hogy a különböző csoportok nyelvére gondolok, jelen esetben hangsúlyosan az egyes nemzeti nyelvekre. Szerintem ez a felvetés akkor is jogosultnak látszik, ha elhisszük Chomskynak, hogy létezhet univerzális grammatika, az emberi fajra jellemző mentális nyelv. Wilhelm von Humboldtra hivatkozom, aki egykor így írt: „Minden nyelvben sajátos világszemlélet rejlik. Az ember hangok világával veszi körül magát, hogy befogadja és feldolgozza a tárgyak világát. [...] Ugyanazzal az aktuussal, amellyel a nyelv kiszövi önmagából a tárgyak világát, magát is beleszővi abba, és minden nyelv kört von a hozzá tartozó nép köré, kört, amelyből csak úgy lehet kilépni, ha ugyanakkor egy másik nyelv körébe lépünk át.”¹ Ami úgy is értelmezhető, hogy a közös anyanyelvet beszélők sajátos, nyelvileg létrehozott és kimunkált világban élnek, amely különbözik a többiekétől mind a preferenciák, mind az értékrend, sőt minden bizonnyal még a tapasztalatok szempontjából is. (Bírálatunk adott keretei között most csak egy zárójeles utalással jelezzük a nyelven belüli csoportnyelvek problematikáját, amelyek szintén megfelelnek a nyelv fogalmi kritériumainak.) Néhány futólag kiragadott példával érzékeltetem, mire is gondolok. Az igeidők struktúrája meg-

¹ Wilhelm von Humboldt: *Válogatott írásai*, Rajnai László (ford.), Budapest, 1985. 106–107.

határozza az adott nyelv beszélőinek térről és időről, a világ mibenlétéről való gondolkodását, ha egy nyelvben nincs kötőmód, beszélői csak mentális erőfeszítéssel képesek képzelni világokban tájékozódni, s mivel az angolban például a ventilátor neve blower ('fúvó'), a szerelők a szó által megtévesztve gyakran tűzveszélyes helyen alkalmazták, ami baleseteket okozott, fokozta a tűz elharapódzásának kockázatát. A kimondhatóság vagy könnyebben kimondhatóság és a megfogalmazhatatlanság, illetve nehezebben megfogalmazhatóság határai is máshol húzódnak az egyes nyelvekben.² Figyelemre méltó kutatási eredmény született arra nézve, hogy az öngyilkosságok magas aránya a hazai lakosság körében összefügg a negatív, tagadó szerkezetek sokaságával a magyar nyelvben.³ Anélkül, hogy a „whorfianus hipotézis” determinista álláspontjára kívánnánk helyelkedni (kapnánk is a fejünkre a kognitivistáktól), Halmai Tamás számára felvetjük, hogy Márai *Halotti beszéd* című verse és Illyés Gyula *Haza a magasban* című költeménye (a *Koszorúról* most nem is beszélve) ebből a nézőpontból alkalmasint kedvezőbben értékelhető annál, ahogy Halmainál olvassuk. „Nyelvünk is foszlik, szakadoz, és a drága szavak / Elporlanak, elszáradnak a szájadlat alatt” – ez megrendítően tragikus, mert valaki haladoklik itt, sőt egy világ pusztul el, és kezdesz meghalni, „mikor lehull nevedről az ékezet.” A nyelvi-nemzeti horizont elvi szempontból nem feltétlenül alacsonyabb szintű és értékű az ontológiai-emberi horizontnál. (Halmai ezt természetesen nem is állítja, most csupán én töprengök.) Ezek valójában nem is szintek, hanem inkább egymást magukban foglaló koncentrikus körök, vagy affélék, mint a fa törzsének évgyűrűi. És egyébként: a nyelvnek nemcsak kommunikációs funkciója van, hanem (nem feltétlenül másokat ellenséggé kizáró) elkülönítő, s ezzel csoporterősítő szerepe is létezik. Ami – toleráns lexika és árnyalt grammatika esetében, ami a beszéd felelősségének, gyűlöletmentes tisztaságának morális normáját érinti – nem kisebb értékűeket lát a csoporton kívüliekben, nem korlátozandóknak vagy szankciókkal sújtandóknak tekinti a máshogy beszélőket, s elismeri más nyelvek jogait.

Halmai Tamás figyelmébe ajánlom annak mérlegelését, hogy például a versritmus területén a jambikus-trochaikus váltás mennyiben függ össze a magyar nyelv hangsúlyviszonyaival, a nyelv jelentésszóródással kapcsolatos önelvű játékoságát inspirálhatja-e nyelvünk toldalékoló természete, az inverziókat a kötetlen szórend, a nagybetűs szavak stílusértéke (például Vasadi Péter Halmai által egyébként szépen elemzett versében) pedig mennyire következik helyesírásunknak a tulajdonneveket és a közneveket megkülönböztető írásmódjából. (Németh László e problémakört érdekes, bár úgy tapasztalom, elfelejtett tanulmányában érintette: *A magyar nyelv ereje s gyengéi.*)⁴ És hát a lexikai eltérések,

továbbá a szavaknak az egyes nyelvekre jellemző szemantikai rétegzettség! Amikor a *Hamletet* olyan afrikai népcsoport előtt játszották, akik nem ismerték a szel-

² Charles F. Hockett: „Chinese versus English: An Exploration of the Whorfian Theses”, in: *Language in Culture. Conference on the Interrelations of Language and Other Aspects of Culture*, Harry Hoijer (ed.), Chicago–London, 1954. 106–124, különösen 122–123.

³ Kézdi Balázs: *A negatív kód. Kultúra és öngyilkosság*, Pécs, 1995.

⁴ Németh László: *A kísérletező ember*, Budapest, 1963. 360–367. A hivatkozott tanulmány 1953-ban keletkezett.

Vigília Kiadó
Budapest, 2008
164 oldal, 1900 Ft

lem, a kísértet szavakat, Hamlet atyját feltámadt halottnak vélték, és helyeselték Gertrud magatartását, mert a levirátussal kapcsolatos szókinccsük alapján úgy gondolták, helyes, ha egy özvegy mielőbb férjhez megy, lehetőleg a sógorához.⁵ Mivel a németben a *die Fahne* 'zászlót', de 'szélkakast' is jelent, Az *élet dele* című Hölderlin-verset nehéz lefordítani. Kosztolányi *Őszi reggeli* című versében az *intenek* szónak legalább ötféle jelentése van, valóban kifejezheti az élőlények egymás iránti részvétét (ellenpontozva a vers „részvéttelen” szavát), de mást is jelenthet: búcsút, hívást, figyelemztetést, lemondást.

A természetes nyelveken belüli csoportnyelvek kérdését Halmi több helyen érinti (bár nem bontja ki), amikor például nyelvi regiszterekről beszél, így Balogh Robert *Szvb evangéliom* című könyvének szövegértékeit megvilágítva, vagy „a megalázottság szinte nyelv alatti szociokulturális közegeire” rámutatva Tar Sándor *Az alku* című kötete kapcsán. Megítélésünk szerint a szerző által kedvelt (és szerintünk esztétikai értelemben felértékelt) populáris dalszövegek minősítése is hitelesebb lehetne, ha szociolingvisztikai alapon, egy szubkulturális jelrendszer szempontjából közeledne e szövegvilághoz.

A szövegek ökohermeneutikai olvashatóságának igen rokonszenvesen felvetett kérdésében is (verbális és nem-verbális) szemiotikai kódok találkozásának jelensége rejlik, vagy amire Halmi meggyőzően utal, „a saját nyelvi valóság híján önmaguk kimondásától eleső létezők helyett beszélő nyelv kimunkálását” óhajtva (70). A szerzőhöz csatlakozva tanulmányának olvasása közben hirtelenében két szöveg jutott eszembe, Zbigniew Herbert *A szék*⁶ és Weöres Sándor *Kutya* című verse a költő első, 1934-ben Pécsen megjelent kötetéből. És megjegyzem, hogy Németh László az állati jogok képviselőjére az igen találó *szubhumanizmus* kifejezést alkalmazta.

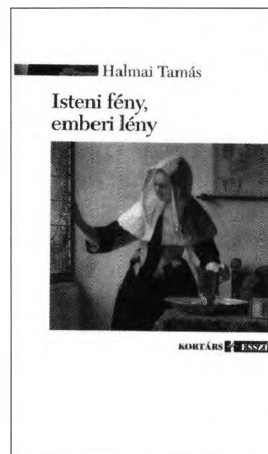
Halmi líraelemzései általában, s így e kötetben is kiemelkedő értékűek, gyakorta reveláló erejűek. Szemléleti alapját a nyelvkritikai attitűd, a hagyományokhoz való reflektált viszony és az „alulstilizált” versbeszéd jelenkori lírában való érzékelése képezi. Ugyanakkor azt is tudja, hogy többféle lírabeszéd él ma is párhuzamosan, a posztmodern vers mellett az újholdas tárgyiaság hatása is érződik, s még a képviselői beszédmód is hallható. Elvárás horizontja pontosan megrajzolt, ám mégis rokonszenvesen nyitott. Többféle megszólalást képes értelmezni. Ezért tud meggyőzően értékékként rámutatni Várady Szabolcs költészetének ironizált bensőségességére és Imre Flóra verseinek (a *Nem tart soká* kötetben) antik szépségű diszharmoniajára, az intimitásban fölsimert szakralitás transzcendens fényekkel bevont humánumára. Írásai nemegyszer a szó legpozitívabb értelmében vitára serkentenek. Teszem azt, Szakács Eszternél – a *Másik hely, másik idő* kötetben – a meg nem értett üzenet is üzenetként artikulálódik, amit a célba érés kudarcának tudomásul vétele (mint az üzenet beszélői önértelmezése) még erősít is. Esterházy publicisztikájában pedig a feltételezett „autoriter beszédpozíció”-t a hangnem és a grammatika ironiája, azt gondoljuk, megfelelően ellenpontozza.

Erős, tartalmas könyv tehát a *Közelítések, távlatok*, csupán a kötetnyitó Kosztolányi-tanulmányt véljük – gondolati gazdag-

⁵ Joan Rockwell: *A valóság a regényben. Az irodalom felhasználása a társadalom módszeres tanulmányozásában*, Budapest, 1980. 113.

⁶ Zbigniew Herbert: *Fortinbras gyászéneke. Válogatott versek*, Pozsony, 2009. 27.

Kortárs Kiadó
Budapest, 2009
272 oldal, 2500 Ft

sága mellett is – nyelvi szempontból megoldatlannak. Halmainak saját stílusa van, itt azonban egy kölcsönvett, mesterkelt nyelven beszél. Halmozza a feleslegesen elvont -ság, -ség végű főneveket („intertextuális alakítottság” 30, „produktív érvényesíthetőség” 23, „poétikai megalkotatlanság” 17 stb.), és idegen terminusokat („disszeminatív poétikum” 56, „transzcendentológiai problémakör” 55, „újrakomponált zárlat” 33 stb.). Értem, mire gondol a szerző, a gondolat is jó. Mégis az az érzésem, hogy egy olyan csoportnyelv, lektus hangját hallom, amelynek erős a kirekesztő jellege. Igaz, csoporterősítő funkciója is erős. De az is lehet, hogy egyszerűen stílusbeli különbségről van szó. Én Halász Gábor, Gyergyai Albert, Vas István, Nemes Nagy Ágnes esszéin iskoláztam, az újabbak közül Balassa Péter elemzései ragadtak meg, s önkéntelenül is ezek írásmódjához viszonyítok.

A *Versnyelvtanok. Elemző esszék kortárs versekről* (2008) című kötet 25 írást foglal magában. Érzékeny szemű, körültekintően figyelmes, művelt elemző szövegei egytől egyig. Finoman interpretál, úgy keresi a versek „titkait”, hogy miközben ő maga beavatottá válik, olvasóit is beavatja anélkül, hogy mindent meg akarna fejteni. Tudja, hol kell megállni. Ez alapvetően fontos képesség, feltehetően szimpatikus önkritikai hajlammal, az elemzés (mindenfajta elemzés!) korlátainak érzékelésével függ össze. Hogy a műelemzés a keresés művészet. Érvényes rá André Gide bölcs mondása: „Szeressétek azokat, akik az igazságot kutatják, de óvakodjatok azoktól, akik megtalálták.” Halmai éles elmével keres, de mindig számol a tévedés lehetőségével. „Ha olvasatunkba az érvényesnek ható megállapítások mellett a felszíniesség vagy a tévedés elemei is belekeveredtek volna, annak is csak örülni lehet: – írja Balogh Robert *Kongó* című versével kapcsolatosan – legalább lesz mit kiigazítania (avagy megerősítenie) a remélt további olvasatoknak.” (22) Máskor inkább kérdez, semmint megállapít: „miről beszél, milyen jelentésirányokat nyit, milyen értelmezési felületeket kínál Térey verse?” De rögtön hozzát teszi: „A legkézenfekvőbb (s talán legőszintébb) válasz az lehetne: nem tudjuk; nem tudhatjuk: ahhoz túlságosan is enigmatikus, már-már hermetikusan zárt a szöveg képzalkotás módja, versnyelvtana, jelentésképzése.” (71) Ám éppen az elemzői esendőségnek ez a rokonszenves belátása teszi képessé Halmait arra, hogy az említett vers, az *Északi oldal* vizsgálata során a lehető legmesszebb eljusson a megfigyelt motívumok (tölgylevél, szél, kocsiút, kereplő) és az Észak–Dél szimbolika értelmezése során. E végig érdeklődéssel lapozgatott kötet olvasásának számomra legtanulságosabb pillanata az volt, amikor Bertók László *Most* című versének elemzéséhez értem. Ezt a verset ugyanis Halmi Tamás félreérti. A „most, hogy hűga kiszervedett” sorban ugyanis nem valakinek, valamely meg nem nevezett személynek a hűgáról, illetve ennek haláláról van szó, hanem a vers első sorában említett *szeretet* hűgáról, vagyis a *szerelemről*, ennek elmúlásáról. Nem személyes gyászról beszél a szöveg, hanem egy általánosabb, nem pusztán individuális veszteségről. Erről Halmi Tamás is értesült, magától a költőtől, s ezt aényt lábjegyzetben közli (117). Ez a korrekt gesztus, a tévedésnek ez a belátása különös módon „megemeli”, átlényegíti a félreértést. Mert ahol az igazság viszonylagos, ott a tévedés is ilyen. Mivel magam is foglalkoztam Bertók László költészetével, nyilván hasonló kockázatokkal, elmondom: egy alkalommal publikálás előtt a költő kezébe adtam egyik verséről (a *Savászaná*-ról) készített elemzésemet, amelyről feltételeztem, hogy új észrevételeket is tartalmaz, s megkérdeztem, szerinte mindez benne van-e a versben. A költő némi elmélázás, hallgatás után azt mondta: most már benne van. Ezt csak azért mondtam el, hogy visszatérve Halmi Tamás elemzésére, megállapítsam: most már az is benne van a *Most* című Bertók-versben, amit ő tévedett (mondott!) róla.

A nyelvi szempont ezeket az elemzéseket is uralja, igen termékenyen. Az elemző, mint már említettük, figyel Balogh Robert *Kongójának* többnyelvűségére: „A köznyelv, az orvosi szaknyelv, az irodalmi és a direkterben költői dikció alig ért(het) szót” – írja (19). Helyesen érzékeli, hogy Kovács András Ferenc *Pilinszky-portré*. *Lectio* című versének

„tékozló fiúja”, s általa maga a vers, a beszélő „ott találja meg az otthont, ahol egyedül keresni tudja: a nyelvben” (37). Parti Nagy Lajos *Krétarajz*ában pedig alapvetően fontos jelentésképző szerepet tulajdonít a nyelvi regiszterek keverésének, valamint a versben megszólaló közösségi távlatú érzékenységre, *kompassió* „nyelvi létmódú” jelenlétének.

Halmi Tamás jól tudja, hogy a vers élő organizmus, olyan, mint az emberi test, bárhol vágjuk meg, ugyanaz a vér folyik belőle. Nincs (jó, hogy nincs) elemzési mechanizmus, de vannak (de még mennyire!) az egyes elemzett versekhez illeszkedő, jó szempontjai, amelyeket az adott feladatnak megfelelően váltogat. Érzékeny füllel figyel a versformára (Parti Nagy Lajos jambikus lejtésű versében a három „deviáns” trochaikus sorra, erre a zenei váltásra céloztunk fentebb), rámutat a Petri-vers (*Felirat*) tagadó grammatikájának és állító jellegű lexikájának ellentétező játékára (valaminek a nemlétéről beszélni, de *beszélni* róla, az állítás egyik rejtett formája). És kiemelt jelentőséget tulajdonít a költői címadásnak, a cím és a szöveg viszonyának, hogy csak egy példát említsünk, a vers fölé írt *portré* és a *lectio* szavak szerepére Kovács András Ferenc Pilinszkyt idéző költeményében. A szöveg vizuális megjelenését sem hagyja figyelmen kívül: a két nagy kezdőbetűvel írt szónak (Anyám, Nap) valóban kulcsfontosságú jelentésképző szerepe van Vasadi Péter *Kegyelem* című művében, s a címmel együtt ez a „szóhármasság” mintha a vers üzenetének magvát hordozná. Megfontoltan alapos tájékozottsággal interpretálja a motívumokat, mitológéákat és intertextusokat, így Rába György *Apák és fiúk* című költeményében az Ady- és Pilinszky-idézetek jelentésgazdagító szerepét. Ez utóbbi téren néha túl sok párhuzamot és szövegközi jelenséget észlel. Petri versének gondolatokban gazdag boncolgatása során kissé sok a Celan-, Kosztolányi-, Hölderlin- és Várady Szabolcs-párhuzam. Mindegyik jogos, még egyszer aláhúzzuk, hogy Halmi művelt értelmező, sok mindenre felfigyel, ám egy viszonylag rövid esszét megterhel a szövegtársításoknak efféle halmaza. A kevesebb e téren is néha többet nyom a latban. Vörös István *Teorémája* kapcsán például beéri a Barrett–Browning-párhuzammal, de az reveláló erejű. Az érzékeny elemzők esendősége mutatkozik meg viszont abban, hogy olykor Halmi Tamás is felfelé értékkel, és a kívánatosnál többször alkalmazza a „korszakos jelentőségű” minősítést. Legalább is az én irodalomtörténezs fülem így érzékeli.

Az esszék közül Takács Zsuzsa *Üdvözlégy, utazás!* és Oravecz Imre *Boldogság* című versének különösen tartalmas, szépen megírt elemzését emelném ki. Előbbi a téli villamos-utazás városi helyzetképét profán naphimnuszaként értelmezi, amelyben a józan, szürke hétköznapi ember látásmódját a szöveg három toposzának deformálása érzékelteti: az utazás ezúttal a hajdani romantikus kalandok emlékeitől megfosztott aktus, és a „sötét, délelőtti Nap”, a „Sehová sem néző égitest” tompa derengésében a tükör is feketén nyeli magába a pillantásokat. Az Oravecz verséről szóló esszé (amelybe egy másik bravúros elemzés, *A bambusz megsegítése* című négysoros leheletfinom interpretációja is bele van rejtve) a várakozás hangulatának felidézése során – tapintatosan követve a szöveg lélektani logikáját – a hangsúlyt a magányos várakozásról áthelyezi a várt „kedves” közeledésének bensősége élményére, majd megáll ott, ahol meg kell állni. A valóságos találkozásról a szöveg (és az elemzés is) hallgat, csupán a boldog várakozás hangján beszél róla, s az elemzés ezt a hallgatást a maga elegáns tartózkodásával közvetíti. Halmi Tamás olyan befogadó, aki szerint „A kritikus az, aki írva olvas”, s ezért azt is tudja, hogy egy másik olvasó áll mögötte (jelen esetben e sorok írója), aki egyszerre olvassa Oravecz Imre költeményét és Halmi Tamás esszéjét, s ez utóbbinak nem kell elmondania azt, aminek a két szöveg találkozásából, együttes élményéből kell (jó esetben) következnie.

Tematikus szempontból az *Isteni fény, emberi lény* (2009) című könyv a legsokoldalúbb. A szerzetesi életforma és hivatás elemzésétől filmkritikáig, a közmédia problematikájától a népszerű dalszövegek (szerintem itt is túlzó) elemzéséig ível. Néhány alkalmi írást

szívesen mellőztünk volna (*Utca az egyetemesebe, Város drágakőfalakból, Szabad adományozók*), ezeket meg kell hagyni a publicisztika, a napi aktualitás keretei között. De itt olvasható a szerző két legjobb prózaelemzése, Krúdy Gyula *Régi regények* és Dino Buzzati *Alázat* című elbeszéléséről. Az ember elámul, mi mindent tudott Krúdy a köznapok és a fikció viszonyáról, az elkülönülő nyelvi világok ellentétéről, és az egymást nem értő beszélők kommunikációs próbálkozásainak lehetséges esélyéről. Az utóbbi novelláról szóló gondolatsor még fel is erősödik a kötet kontextusában, mert Halmai többször is érinti a papi hivatás kérdését, s ily módon rejtett szöveghálózat képződik a könyvben. Rendkívül elmélyült a fény motívumának elemzése Pilinszky költészetében, valamint a nap képzetkörének végigkövetése Szabó T. Anna verseiben. Ismereteim szerint Halmai az egyik legjobb értője e jeles – immár öt kötetet publikált – költőnő munkásságának. Mivel az egész eddigi életműre van rálátása, hitelesen mutat rá a későbbi versek újraszituált, a testi létezésre intenzívebben reflektáló női szubjektumára, a közvetlenebb piktúrán át-fénylő metafizikai inspirációjára. Néhány pályakezdő költő teljesítményét viszont, gyanúm szerint, túlértékeli (bárcsak neki lenne igaza), s néhányszor ismét elragadja a hév, ilyenkor halmozza a párhuzamokat, és túl sokat idéz.

Befejezésül mit is mondhatna még a kritikusról beszélő kritikus, az írva olvasóról szóló írva olvasó? Azt, amit Halmai Tamás ír a *Versnyelvtanok*ban. „Magát olvassa, aki olvas. Magára ismer, aki megért. De – ha valóban olvasott és értett – nem arra ismer rá, aki volt, hanem arra, aki lett. Éppen a művel folytatott párbeszéd eredményeképpen.” (129) Számomra ez nem hermeneutikai közhely, hanem átélt igazság. Ebben a tudatban jó érzéssel teszem vissza a polcomra a bírált könyveket.

ORBÁN KATALIN

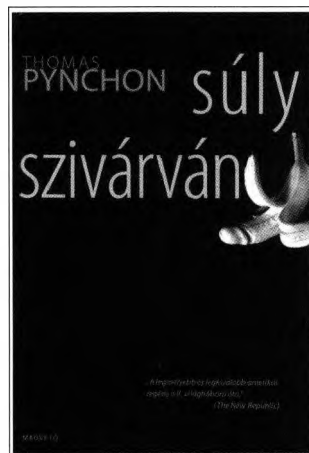
KING KONGTÓL RILKÉIG – TOTALITÁS ÉS NOMADOLÓGIA A SÚLYSZIVÁRVÁNYBAN

Thomas Pynchon: Súlyszivárvány

Thomas Pynchon a háború utáni amerikai irodalom egyik legjelentősebb alakja, amit a világirodalmi fordításokkal elkényeztetett hazai olvasóközönség leginkább bemondásra volt kénytelen elhinni. Legalábbis addig, amíg Pynchon eddigi legnagyobb hatású, emblematikus műve, az 1973-as *Súlyszivárvány* 2009-ben meg nem jelent magyarul. A Széky János értő fordításának köszönhető „sajátélmény” nemcsak jelentős megkésettisége révén helyezi új kontextusba a könyvet, mivel a mű úttörő narratív és textuális megoldásai időközben ismerőssé váltak, s ma nem revelatív és felzaklató újdonság, hanem egy elmúlt korszak mérőföldköve, s a hatvanas évek ellenkultúrájának szabadságélménye azóta nemkülönben történelemmé halványult. Azért is más ez az új kontextus, mert az életmű formájából és folyamatából kiemelve mutatja meg: rögtön klasszikusként, ugyanakkor az életmű és a szerzői kultusz nélkül. Pynchon következetes rejtőzködése miatt hazájában közismerten ismeretlen kultfigura, akiről nemcsak egyetemi kurzusokon esik szó, hanem a popkultúrában is. Ez a személyes visszavonultság jóval hosszabb távú választásnak bizonyult Pynchonnél, mint a rövid szavatosságú, elsősorban marketingcélokot szolgáló médiatitkok és (ön)leleplezések hasonló formái. A jelenléttől való radikális elzárkózása már kezdetben sem volt irodalmi elefántcsonttorony, hiszen az értelmiségi szerepvállalás bizonyos formái belefértek, például az 1965-ös Los Angeles-i fekete zavargásokról írott esszé. Az utóbbi években a szerepléssel kapcsolatos kompromisszumokban Pynchon ennél messzebbre ment – helyesebben *közelebb* jött –, amikor rajzolt papírzacskóval a fején, saját hangján szerepel *A Simpson családban* mint a Hírhedten Rejtőzködő Író, vagy amikor a YouTube-on olvassa fel a 2009-es *Inherent Vice* című művének kiadói beharangozóját. Ezekkel a gesztusokkal egyfajta tartós önparódia formájában korszerűsítette a pozícióját anélkül, hogy igazán behódolt volna a médiateltetés korának.

A kultikus státusz ugyanakkor nemcsak ebből jött létre, hanem abból is, hogy Pynchon művei szabálytalanul heterogén olvasótábort vonzanak, akik a társadalom- és a természettudomány, illetve a magas és a populáris kultúra iránt egyformán szenvedélyesen érdeklődnek. Életműve tudományt (könyvtárnyi szakirodalmat, a *Pynchon Notes*

Fordította Széky János
Magvető Kiadó
Budapest, 2009
765 oldal, 4990 Ft

című, munkásságának szentelt folyóiratot) és rajongói kultúráját egyaránt inspirál, s olykor nem is olyan könnyű megkülönböztetni a kettőt.

Ahhoz, hogy lássuk, ebben az életműben hol helyezkedik el a *Súlyszivárvány*, érdemes megkülönböztetni két vonulatot a szerző eddigi munkáiban, még ha ezek nem is mindig különülnek el élesen. Az egyik vonulathoz a minden nemzetközi és metafizikai vonatkozásuk mellett is mélyen az amerikai kultúrába ágyazott könyvek tartoznak, például a Grál-történetet metafizikus hagyatéki eljárás formájában újraíró *A 49-es tétel kiáltása* (1966), a Nixon–Reagan-évek szabadságvesztését megéneklő *Vineland* (1990), vagy az *Inherent Vice* című Chandler-hommage (2009). Ezekben a kötetekben Pynchont a profán mikrovalóságából kibontakozó nagy történeti és filozófiai kérdések mellett a háború utáni korszak szép reményeinek, s elsősorban a hatvanas évek társadalmi és politikai örökségének ambivalens vizsgálata foglalkoztatja. Más szóval az, hogy mi lett velünk (mert Pynchon jellemzően belülről, önvizsgálatszerűen kérdez), mindig a nagybetűs Amerika, illetve a városi csatornahálózat tartalmának kisbetűs részletgazdagsága között mutatkozik meg.

Az életmű másik vonulatát jelentik a Henry James-i *international theme*, illetve a birodalmi románc műfajának posztmodern folytatásaként a birodalmak tektonikus átrendeződését diagnosztizáló világtörténelmi (olykor enciklopédikus tágitott) morális kalandregények. Ezek közül a legjelentősebb a *Súlyszivárvány*, amit csaknem negyedszázaddal később követ a *Mason & Dixon*, a rabszolgatartó államokat az északiaktól majdan elválasztó Mason–Dixon-vonalat az 1760-as években kimérő Charles Mason csillagász és Jeremiah Dixon földmérő kalandos története (akik utazásaik során Angliától a Jóreménység fokáig számtalan helyet bejárnak, és Benjamin Franklintól a Jacques de Vaucanson által tervezett híres robotkacsaig sokféle hírességgel is kapcsolatba kerülnek). Ezeknek a könyveknek – még ha épp nem földmérők is a szereplői – visszatérő problémája a feltérképezés, a térré kivetülő s annak ellenálló idő, amelyben ugyanakkor mindig működik az amerikai irodalom egyik nagy toposza is: a társadalomból, a rendszerből való szabadulás. Utóbbi lehetőségei a vadontól és a *frontiertől* (a frissen meghódított határvidéktől) a pszichedelikus ellenkultúráig igen változatosak, s ez a szabadulás egyre kevésbé valamiféle nyitott tér utópiájaként képződik meg, inkább kívánatos, ám végső soron tervezhetetlen rendszerhibaként, melynek létrehozása és befogadása egyaránt fogós feladat.

A *Súlyszivárvány* épp e rendszerhiba érdekében kötődik olyan szorosan ahhoz a regényformához, amit szerzője számtalan önreflexív sokszorozó művelettel bomlaszt – egyszerre szövi össze regénnyé és írja szét szöveggé az egészt, amelyben a kreatív szabadság lehetősége időről időre létrejön. A regénnyé való összeírás meghatározó téralakzatai a röppálya íve és a rácsozat (*grid*). A második világháború végnapjaiban – a háború után, de még a béke előtt – játszódó mű főhőse a mitologikus léptékűvé növesztett, egyszerre *tárgy, lény és esemény* természetű V-2-es ballisztikus rakéta, s a szerteágazó cselekmény e rakéta röppályájának két pontja között bomlik ki. Erre a címben is megjelenő narratív röppályára vetül rá a haladás és emancipáció nemes és gyilkos modernitástörténete, amely betegség, rombolás, terjeszkedésről és elnyomásról szőtt álmok, s a népiirtást transzcendenciával vegyítő európai kalandozás formájában a „halál kultúráját” teljesíti ki. Az elbeszélés röppályáíve egyszerre kritika és tünet, minthogy az elbeszélés nemcsak tudósít erről a teleologikus modellről, hanem szövegszerűen meg is testesíti, amennyiben az időben és földrajzilag tágas, több száz szereplőt mozgató regény narratívája enciklopédikus ambícióival maga is mindent fölzabál a revelatív végkifejlet felé vezető úton. A szöveg kilő, hogy hagyva a regényt nyitó sikolyt (a hangsebességnél gyorsabban érkező rombolás utözöngéjét), elsőként érje el az apokalipszist, a végső megsemmisülést, „azt az utolsó, mérhetetlenül parányi hézagot az öreg mozi teteje fölött, az utolsó delta tét” (764), s egyúttal az utolsó gondolatjelet, mely a szöveget még elválasztja a papírlap ürességétől.

Az egész apokaliptikus ígérete a regényben egyaránt vonatkozik a célra (a vég megszállottjai, például Weissmann SS százados esetében) és az őскеzdet, az eredet keresésére. A von Trotha 1904-es délnyugat-afrikai népirtó hadjáratát túlélte, emigrációba kényszerült hererók például egy alkatrészenként összegyűjtött és összeállított speciális V-2 rakéta kilövésével igyekeznek diaszpóra-közösségüket visszavezetni az eredeti egységhez („akár egy fordított Diaszpóra, a száműzetés magvai befelé röpülnek, a gravitációs kollapszus szerény előzeteseként, a Messiás begyűjti az aláhullott szikrákat” – 740). Weissmann és a hererók, mint a vég és a kezdet megszállottjai, egymás tükörképei, ahogy 00000 és 00001-es számú speciális, titkos rakétáik is.

Ehhez a potenciálisan öngyilkos modernitástörténethez kapcsolja a regény jellegzetes világrendező és -értelmező formaként a rácsozatot, mely szabályos alakzatokba képes rendezni nyugtalanítóan sokféle tárgyát, legyen az tudás vagy geopolitikai érdekszféra. Mindegyik rácsozat mögött sejthető egy igazibb, mélyebb szerkezet: a rácsozatok a paranoid igazságkeresés valóságértegeiként újabb és újabb konspiratív felszínek mögött tárulnak fel és vetülnek egymásra. „Ne feledjük, a Háború igazából az adásvételről szól. A gyilkolás meg az erőszak csak önfegyelmzés, belső regula, rá lehet bízni a szakképzetlenekre. A háborús halál tömeges jellege sok tekintetben hasznos. Afféle látványos mutatóvány, eltereli a figyelmet a tényleges hadmozdulatokról.” (110).

A regény szövegébe való szétírásának kulcsa pedig a csetlő-botló antihős, Tyrone Slothrop hadnagy, akinek erekción rejtelmes kapcsolatban állnak a rakéta becsapódásával. E sorsszerű összefüggés felfejtése („eladtak az IG Farbennek, mint egy fél marhát” – 289) lehetne akár a röppálya alakzatát megkettőző kereséstörténet is. Ám nem erről van szó: mind az egyre halványodó szereplő, mind az elbeszélés és a narrátor újra és újra átalakul (jelmez-, szerep-, név-, illetve tónus- és műfajváltásokkal), egyes részei önállósdnak, s a gyakori leágazások és eltűnések miatt folyamatosan átértékelődnek a fő- és mellékszálak egy burjánzó, asszociatív szerkezetű laza szövetben. A regény ily módon szétíródik, szétszóródik, s ennek a folyamatnak meghatározó eleme egy speciális időforma, egyfajta nomád, nem-teleologikus jelen idő, ami még nem épült be abba a folyamatba, tervbe, amelybe elkerülhetetlenül szervülni fog. A szabadulás marginális lehetőségének protestáns teológiai modellje a könyvben a sajátos módon értelmezett *reprobáció* (az elvettetés, avagy az isteni üdvözítő akarát elmaradása, meghíusulása). Ebben a felfogásban a reprobáció nem a terv szerinti elvettetés, hanem a üdvözülésre való kiválasztás elmaradása, a pusztaság jelöltség: „senki nem volt kíváncsi a Reprobátusokra, arra a tömérdekre, aki fölött Isten átlép,¹ midőn kiválasztja az üdvözülő keveseket” (555). Ez a mintegy mellékesen láthatatlan mellékszereplői státusz, amely a jelöletlen pancserekek módját ad arra, hogy „elkujtorogjanak” az adott osztályozási rendszerből, a „Grál rettentő politikájának” rendjéből, mindig az időhöz köthető a regényben. Egyúttal igen hasonló ahhoz, amit Michel de Certeau a mindennapi élet gyakorlatáról írott könyvében taktikának nevez, amennyiben a „gyengék művészete” elsősorban az idő, pontosabban a változékony pillanat művészete. De Certeau megkülönbözteti a stratégiát, mely saját, lehatárolt autonóm terére támaszkodva igyekszik ellenállni az idő erőzión hatásának, és a taktikát, melyet a kismiszegtség, a saját hely hiánya hív életre, s ugyanakkor az ebből adódó mozgékonyág segít.² Elemzésében legalább annyira fontos, hogy a taktika kamélonyszerű, változó formáit igen nehezen lehet észlelni, értelmezni és osztályozni a stratégia nézőpontjából, minthogy az többnyire saját klasszifikációs rendszerét, határait és kategóriáit – rácsozatát – fogja rájuk olvasni.

¹ Az eredetiben „passes over”, azaz „akiket kihagy”.

² Michel de Certeau: *The Practice of Everyday Life*, Steven Rendall (ford.), University of California Press, Berkeley, 1984. 38–39.

A *Súlyszivárvány*ban a Zóna – a háború végnapjait élő, erősen mitologizált európai terület, ahol Slothrop bolyong, majd eltűnik – taktikai szempontból előnyösen gyenge tér. Bizonytalan, mozgó s olykor hiányzó határaival olyan meglepetésekkel teli tér, amely kedvez a sodródásnak és rögtönzésnek. Amikor Slothrop szétesik és eltűnik, a rendszereszerű azonosítás szempontjából értendő, hogy sosem fogják megtalálni, s az ezt közlő 1936-os tudományos cikket Natasha *Raum* jegyzi. Slothrop, noha már személynek nem feltétlenül tekinthető, megvan tehát, csak nem a stratégiai azonosítás és osztályozás céljaira: „Szétszóródott az egész Zónában. Kétséges, hogy valaha is meg lehet-e »találni« abban az értelemben, hogy »bizonyossággal azonosítani és helyben tartani«” – Natasha *Raum*: „Határozatlansági zónák az albatroszanatomiában” (716).

Ez egy olyan (komoly) játék, amit csak nagyban lehet játszani, kell hozzá ez a monsterrummá épített hatalmas szövegetest.

Pynchon egyik korai méltatója írja, hogy milyen „jellegzetesen amerikai vízió a kultúrával elárasztott ember, akiről előbb mondják ki, hogy beletartozik valamibe, mint hogy magát ki tudná vonni”, s hogy bár a rendszerezés biológiai és pszichológiai szükséglete nyilvánvaló, Pynchonnál mindenki áruló, aki „azt választja vagy őt arra választják ki, hogy beilleszkedjen a dolgok rendjébe”.³ A lehetőségekkel teli, mulékony és mobil jelen (az időnek tekintett jelen, és nem annak térré idealizált formája) a regényben rendszerint a megszakadás, kisiklás, és elveszés „lehetősége”, mégpedig nem a teljesség, hanem a végtelen jegyében, s egyúttal az amerikai szabadság-toposz szinte észrevétlenné minimalizált posztmodern változata. Jó példa erre az anekdotikus kitérő erejéig felbukkanó temetkezési vállalkozó története, aki „megszállottan kereste az alkalmat, hogy kupán csapassa magát egy villámmal”. Amint kiviláglik a sokszorosan hipotetikus elbeszélésrészlet teuton mítoszparódiájából, a „szinguláris pont” megélése egyszersmind az ismeretlen erők általi elragadtatás eseménye, egy féktelen mesélőkedvvel a végtelenségig növeszthető mikrovilág potencialitása:

„Hát ilyen az, jóemberek, ha valakibe belecsap a villám. Az ember ott van fenn a hegy tűcsúcán, és ne gondoljuk, hogy nem cirkálnak a lángoló vörös magasság-szinteken mindenféle szakállas saskeselyűk, hátha elkaphatnak. Pedig, pedig. Tolkon ülik meg őket a törppilóták, szemük körül a pici műanyag álarc pontosan olyan alakú mint a végtelen jele: ?. Gonosz szemöldökű, parányi emberkék, hegyes a fülük, kopasz a fejük, bár némelyikük extravagáns fejfedőt hord, korántsem a szokásos Robin Hood-kalapot, nem, ezek Carmen Miranda-kalapok, van rajtuk például banán, papaja, szőlőfűrt, körte, ananász, mangó, sőt te jó ég, görögdinnye – és akadnak I. világháborús, csúcsos Pickelhaubék és babafőkötők és haránt álló Napóleon-kalapok *N*-nel vagy anélkül, nem beszélve piros egyenruhácskáikról és zöld lebernyegeikről, nahát, látod is, ahogy kegyetlen madaraik füléhez hajolnak, és suttognak bele, mint a zsokék, céljuk, hogy lekapjanak, nagyfiú, mint azt az áldozati majmot az Empire State Building tetejéről, csak éppen nem hagyják, hogy leessél, hanem magukkal visznek arra a helyre, aminek az ügynökei.” (667)

Egy effajta mítosz szcénája nem is különbözik olyan nagyon annak az olvasónak a helyzetétől, akit a *Súlyszivárvány* extravagánsan telített és hiperaktív nyelvi és – King Kongtól Rilkéig „végtelen kilométer per óra sebességgel” átkapcsoló – kulturális szövete cserkész be, kap el, „sőt te jó ég”, állít különös vágányokra. A Pynchonnek oly kedves B-kategóriás filmekből is tudjuk, hogy nem olyan egyszerű az embernek a saját elrablását

³ Richard Poirier: „The Importance of Thomas Pynchon”, in: *Mindful Pleasures: Essays on Thomas Pynchon*, George Levine és David Leverenz (szerk.), Little, Brown, Boston, 1976. 29.

megszervezni (vagy legalábbis megkönnyíteni). Ez a *Súlyszivárvány* egyik alapproblémája. Hogyan lehet a lezáratlanság és előreláthatatlan irányváltás, a rendszerhiba semmi által nem garantált, mégis valóságos lehetőségeit létrehozni a szövegben egyre titkosabb és finomabb írói műveletekkel – olyannyira titkos és finom műveletekkel, melyek a teljes észrevétlenség és hatástalanság kockázatát is vállalják? Ideális olvasóját tehát egyszerre inspirálja ez a szöveg az összerakás már-már lehetetlen feladatának megkísérlésére, a belső kapcsolódások és külső utalások felfejtésére és arra, hogy – a könyvnek a profán és vulgáris emberi létezés iránti mély elfogultsága szellemében – magasról tegyen mindezen komolyságokra, sodortassa magát a féktelenül áradó történettel és nyelvvel, rácsodálkozzon a tudás és képzelet, test és anyag kifogyhatatlan tűzijátékára, abban a reményben, hogy ép bőrrel megússza. A könyv egyik legismertebb munkacíme *Esztelen élvezetek* (Mindless Pleasures) volt, a megjelenés idejére *Súlyszivárvány* lett belőle. Az olvasó akkor jár jól, ha a kettőt egyszerre olvassa.

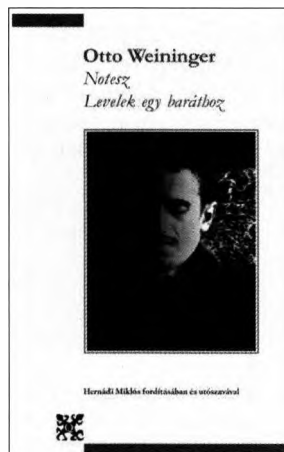
BARTÓK IMRE

PARANOID ONTOLÓGIA

Otto Weininger: Notesz. Levelek egy barátához

Az egykoron rendkívüli posztumusz hírnévre szert tevő Otto Weininger már vagy fél százada eltűnni látszott az eszmetörténeti sülyesztőben, mígnem mostanában sajátos másodvirágzását kezdte élni. Alighanem el kellett telni néhány évtizednek, hogy az Adolf Hitler által állítólag „a világtörténelem egyetlen valamirevaló zsidójának” nevezett szerzőre a tudományosan tárgyilagosságnak nevezhető pillantáshoz szükséges distancia megteremtődjék. A kötet végén lévő bibliográfiában a háború utáni évtizedekből igen kevés publikáció található, ám ezek száma a 90-es évektől kezdve növekszik. E Weininger-rencházansz egyik érdekes színfoltja például az angol nyelven megjelent Wittgenstein–Weininger-kapcsolatot tárgyaló mű, illetve a Weiningert tágabb kultúrtörténeti összefüggésben elhelyezni igyekvő törekvések. Ezen sajátos *Nachleben* egyik tünete az új magyar Weininger-kötet is. E kötetnek a szerző életművén belül betöltött jelentősége jócskán elmarad ugyan a főműnek számító *Nem és jellem* mellett, ám mégis izgalmas keresztmetszetét kínálja egy olyan, kétségtelenül rendkívüli

Fordította és az utószót írta Hernádi Miklós
Qadmon Kiadó
Budapest, 2009
128 oldal, 2800 Ft

gondolkodásnak, amelynek kreativitása talán éppen a főműben kevésbé feltűnő. Az ugyanis – s erről szükséges a jelen könyv tárgyalása előtt is néhány szót szólni – éppen azáltal válhatott elképesztő kiadási rekordokat megdöntő bestsellerré, mert kérdésfelvetései (és megoldásai) tökéletesen illeszkedtek a kor szellemi problémahorizontjához. Nem kell túlságosan elmélyednünk a *fin de siècle* porózus klímájában ahhoz, hogy lássuk: Weininger valójában nem különc, hanem nagyon is *mainstream* és integratív gondolkodó volt, aki jó – néhol talán megbillenő – arányérzékkel vegyítette egymással a Bécsben napirenden lévő kultúrfilozófiai és pszichológiai problémákat.¹

A Weininger *Notesz*ében olvasható feljegyzések nem tekinthetőek a klasszikus értelemben vett aforizmáknak; nem zárt, kompakt életbölcösségek, jól kerekített ötletek, és nem is átfogóbb elképzelések tömör és frappáns összefoglalásai. Ezek a feljegyzések egy olyan szűrkezőnőben íródnak, ahol elmosódik a módszeresség és módszertelenség közti határvonal. Az, hogy Weininger idővel átadja magát az utóbbinak, vagyis a *Notesz*ben egyetlen konkrét narratív stratégiát sem működtet kizárólagos érvénnyel, éppen azt eredményezi, hogy metodológiai tekintetben a legkülönbözőbb stratégiák egyesítésével és párhuzamos installációjával folyamatosan hermeneutikai hibrideket hoz létre. Ezekből kedvünkre szemezgethetünk: „A véletlen az inkarnációval függ össze.” (39.) „Az a kutya gazdája, akiben nincs semmi kutyaszerű.” (47.) „A székrekedés úgy aránylik a hasmenéshez, mint az undor a rettegéshez.” (54.) „Nem a test erkölcstelen, hanem a bőr.” (56.) „Utazni erkölcstelen, mert az utazásnak meg kell szüntetnie a teret a tér által.” (45.)

Látható, hogy itt nem egyszerűen műfaji határok átlépéséről, hanem folyamatos diszciplináris eltolódásokról van szó, mely során az (állat)pszichológia, az etika, az orvostudomány, a filozófia stb. teljességgel összegabalyodnak egymással. Ennek „begyakorlása” bizonyos mértékben már a *Nem és jellem*ben is kimutatható, ahol például – annak ellenére, hogy a mű önértelmezése és alcíme szerint „elvi vizsgálódás” [prinzipielle Untersuchung] kíván lenni – a zsidóság tárgyalása során állandóan egymásra csúszik a zsidó princípium *mint* a renyhesség, gyengeség, nőiesség stb. metaforája, és a zsidóság *mint* történelmi instancia. Ott azonban – lévén a mű doktori értekezésnek íródott – Weininger még valamelyest képes magát tartani a pozitívista tudományosság által megkövetelt objektív leírás eszméjéhez.

Mindenesetre már a *Nem és jellem* is kettős szerkezetű, amelyet egy ma abszurdnak tűnő tudományosmenny és banálisnak ható kultúrelméleti elképzelés határoz meg.² A *Notesz* – és az *Über die letzten Dinge* című, másik jelentős posztumusz mű³ – éppen azért tarthatnak számot érdeklődésre, mert bepillantást engednek egy olyan – soha el nem készült és elvi okokból el nem készülhetett – Műbe, ahol a szerző már mindenféle műfaji kötöttség nélkül, gátlástalanul tobzódik a némileg hullámozó színvonalon előadott mikrovilágmagyarázatokban. Például: „A szoba reccsenései a belső összetörtség tudattalan jelzései.” (64.) Kétségkívül zseniális teljesítmény egyetlen mondatban bemutatni a szubjektum-objektum-probléma intuitív meghaladását, és ugyanazzal az ecsetvonással felvázolni az architektonika és a mélylélektan titkos rokonságát. Az ilyen megjegyzések

¹ Ismeretes például a Freuddal való találkozás és a feltételezett plágium története – függetlenül attól, hogy ki plagizált kitől, maga a gyanúsítás is egyértelműen jelzi a gondolkodói közelséget.

² A Weiningerrel kapcsolatban elsőként felmerülő antiszemizmusról és nőgyűlöletről pusztán egy lábjegyzet erejéig érdemes szólni; ugyanis megítélésem szerint Weininger a két téma egyikében sem képes olyasmit leírni, ami szubsztanciális gondolati tartalommal bírna, és ennyiben, ha mégoly más formában és megközelítésben is, de akár eredetiségre tarthatna számot, akár továbbgondolásra volna érdemes. Például a műnek a nőemancipációval (*nota bene*: gen. obj. és gen. subj.!) kapcsolatban megfogalmazott végső etikai követelése, a totális szexuális önmegtartóztatás gondolata teljes egészében megtalálható Schopenhauernél.

³ Otto Weininger: *Über die letzten Dinge* (1907), Matthes & Seitz, München, 1980.

ablaktalan monásként állnak a *Notesz*ben. Lenyűgöző tömörséggel rendkívül széles problémahorizontot ölelnek át, ugyanakkor – lévén ablaktalanok –, alig vagy legalábbis nehezen megfeythető módon állnak egymással kommunikatív viszonyban. A *Notesz* né-mely egymást követő feljegyzése persze szoros tematikus egységet mutat, ezt leszámítva azonban a kötet egészének anyaga megdöbbentően heterogén, és ha nem egyetlen könyv-ben találkozánk velük, még a kérdést sem tennék fel, hogy vajon mi kapcsolja össze a bűnről szóló fejtegetéseket az állatpszichológiával, a vízrajzi tipológiát az istenkérdéssel, a neuraszténiás tüneteket Schillerral stb. Egy elhíresült Deleuze/Guattaritól származó fogalommal ezt a képződményt leginkább *rizómához* hasonlíthatjuk, olyan rendszerhez, amelynek minden illeszkedése láthatatlan és hipotetikus. A hajtások magányosan buk-nak ki a földből, és a közös gyökérzet természetére vonatkozóan be kell érünk a felté-telezésekkel.

Weininger esetében talán megengedett *hermeneutikai paranoiáról* beszélni, amely ugyanakkor a legfontosabb kortársa – Freud – számára is alapvető gondolati beállítódás-ból származik. Ez pedig a *pánszemiológia*, vagyis az arról való alapvető meggyőződés, hogy *minden jel*, illetve minden jelentést hordoz. A mindennapi élet pszichopatológiája programszerűen bocsátkozik olyan életmegnyilvánulások interpretációjába, amelyek je-lentőségét mindaddig senki sem hozta volna összefüggésbe az emberi egzisztencia alap-vető struktúráival. Hasonlóról beszélhetünk Weiningernél is; erről tanúskodik a fenti idé-zet is, amely szerint a szoba bútorzatának reccsenései jelek, mégpedig a belső élet kifejeződésének jelei. De ebben az irányban mozognak az olyan bejegyzések, mint példá-ul a következő: „A tengerben is fennáll a *téboly* lehetősége. Mocsár és lidércfény.” A ten-ger-, csillag- stb. pszichológiához képest az állatpszichológia még azt a köztes állapotot jeleníti meg, ahol az állat folyamatos és leplezetlen antropomorfizációja révén még min-dig egy emberközpontú lélektan erőterében mozgunk. A paranoid pánszemiológiai atti-túd azonban szétfeszíti ezt az erőteret mint utolsó, nyomokban még a tudományosság formáit őrző narratívát, hogy sorsát beteljesítve a *par excellence* jelentés nélküli dolgokhoz forduljon, s azokban keressen értelmet.

Már az *Über die letzten Dinge* tartalomjegyzéke is világosan jelzi azt a folyamatot, amelynek során Weininger fokozatosan eltávolodik az emberitől és a kulturálistól. A könyv Ibsennel és a *Peer Gynt* elemzésével kezdődik, a karakterológiával folytatódik – itt található a Schillerről szóló rész, akiről a szerző lesújtó véleményt fogalmaz meg (49–50.) –, majd következik az időt tárgyaló rész, utána pedig a „metafizika”, amelyet az állatpszi-chológia vezet be. Az állatpszichológia nem egyszerűen a régi metafizika valamilyen sa-játosan hangszerelt korabeli formája, hanem *maga* a metafizika, vagyis az a „tudomány”, amely a végső igazságokról az igazság feltalálásának omnipotens gyakorlata során szól. Például, jelen kötetben: „Az *Eudyptes chrysocome* [egy pingvinfajta – B. I.] problematikus számomra. (Olyan állat, amely nem hiú, és még a fájdalmat sem ismeri.)” (59.) Az *Über die letzten Dinge* végül az állatoktól a növényeken keresztül eljut az anorganikus természet-hez, melyet azonban szintén organikusként rajzol le; mint jelzi azt a fenti idézet a mocsár-ral, vagy például a következő: „A láva a földből kiömlő szar.” (*Über die letzten Dinge*, 177., illetve jelen kötet 53.)

Ezek az idézetek – tartalmi sikerültségüktől függetlenül – ugyanakkor azt is jelzik, hogy ez a fajta pánszemiológia – talán éppen a „mindenre” kiterjedő, a totális világértelmezés alapjául szolgáló *totalitás* transzcendentális látszata miatt – még mindig egy antropológiai perspektívában mozog. Weininger esetében ez teljesen szándékos, elvégre: „Tudva tudom, hogy a pozitív visszajelzések csekély száma ellenére is megalapítója vagyok a *valóban gyógyhatású orvostudománynak* és a *valóban helytálló patológiának*.” (34.) [Kiemelés tőlem – B.I.] Heteronóm metafizikai kalandozásai közben tehát a szerzőt – Freudhoz hasonlóan – mindvégig a gyógyítás pragmatikus szempontja vezérli. Más kérdés persze, hogy az anor-

ganikus természet pszichológiájának ezen orvostudomány szempontjából mi a státusa, illetve miféle hasznossággal bír.

A könyv közreadójának, Artur Gerbernek egykori barátját dicsőítő szavai – „Otto Weininger *nem tudott gyűlölni.*” (15.) – valamelyest veszítenek kellemetlen patetikusságukból, ha meggondoljuk, hogy Weininger antropomorf hermeneutikájának valóban bizonyos etikai megfontolások képezik a mozgatórugóit. Csak a Jó létezik; aki hazudik, az nem létezik; a férfi valami, a nő semmi stb. Ezzel azonban az is világos, miért indokolt Weininger esetében paranoiáról beszélni; aki ugyanis mániákusan meg van győződve arról, hogy „csak a Jó létezik”, az nem meglepő módon mindenütt a rosszat keresi. Weininger üldözési mániája metafizikai természetű, és meglehetősen borús világot fest le, amelyben még az állatok is gonoszak. Nem arról van szó, hogy ez a beállítódás ne volna értelmes vagy sokszor termékeny; ámde éppen az etikai indíttatás révén zár rövidre olyan problémákat, amelyeket alighanem differenciáltabban is meg lehetne közelíteni. (Például, még ha e gondolatoknak van is valami delejes hatása, nehéz egyetérteni azzal, hogy „minden kutya bűnöző”, vagy hogy „minden ló hisztérikus”.)

További kritikaként meg lehet fogalmazni, hogy nem látni rögtön, a Jó szupremáciájának teorémája hol és pontosan miben tér el a *malum est privatio boni* antik eredetű és eszmetörténeti közhelyé vált koncepciójától. De Weiningert olvasva talán nem is ez a lényeges; a könyv nem a gondolatok újszerűségéből – bár az olvasó megnyugtatóra hozzatenném: ugyan a szerkesztői előszóban és a levelekben nincsenek, ám a *Notesz*ben vannak eredeti gondolatok⁴ –, hanem egy bizonyos *működés* plasztikus megjelenéséből meríti erejét. A személyes tehetség és az erkölcsi-hermeneutikai paranoia – amely szerint például „A növény maga a betegség.” (60.) – mellett ehhez alighanem az a sajátos diszciplináris környezet is nélkülözhetetlen volt, amelyben az egzakt(nak gondolt) tudományos kutatás jól megfér az életfilozófiai és úgynevezett irracionalista spekulációkkal. Talán ennek köszönhető Weininger másodszori népszerűsége⁵ is: egy ideológiai ínségben szenvedő és *együttal* a régi ideológiai küzdelmek terhe alatt roskadozó korban fokozott érdeklődésre tarthat számot egy olyan szerző, aki enciklopédikus műveltségét és érdeklődését mozgósítva nem is egy, hanem rögtön *sámos* ideológiai gépezetet képes egy időben működtetni. Az ideológiák belső feszültségéből végül az került ki győztesen, amely az életmű mielőbbi klasszicizálását az öngyilkossággal vélte biztosítotttnak. Úgy látszik, nem is tévedett.

⁴ A kötet az 1919-es Artur Gerber által kiadott mű '21-es kiadásának fordítása. Ez tartalmazza A. G. előszavát, Weininger *Noteszét* és Weininger Gerberhez írt leveleit. Az egyébként ízléses és szép magyar kiadás a fordító Hernádi Miklós utószavával és egy bibliográfiával egészül ki.

⁵ Amely ma aligha nő- és zsidógyűlöletében gyökerezik; nem mintha ma ne létezne nő- és zsidógyűlölet, hanem mert Weininger retorikai megoldásai és érvei e tekintetben ma már személyes beállítódástól függetlenül is rendkívül „ódivatúnak” hatnak.